

**TC.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
UYGULAMALI SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

**TOPLUMSAL ANLAM DÜNYASI
VE
İNTİHARIN TOPLUMSAL ALGISI:
BURSA ÖRNEĞİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

Neslihan ŞEN

Danışman

Prof. Dr. Fügen BERKAY

BURSA 2008

**TC.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Sosyoloji Anabilim Dalı, Uygulamalı Sosyoloji Bilim Dalı'nda 700544002 numaralı Neslihan ŞEN'in hazırladığı "Toplumsal Anlam Dünyası ve İntiharın Toplumsal Algısı: Bursa Örneği" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 05/08/2008 günü 09:00-10:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Fügen BERKAY

Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. A. Kadir ÇÜÇEN

Uludağ Üniversitesi

Üye

Yard. Doç. Dr. Muhsin YILMAZ

Uludağ Üniversitesi

ÖZET

Yazar : Neslihan ŞEN
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Sosyoloji
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : VII + 127
Mezuniyet Tarihi : 05/08/2008
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Fügen BERKAY

TOPLUMSAL ANLAM DÜNYASI VE İNTİHARIN TOPLUMSAL ALGISI: BURSA ÖRNEĞİ

Bireyin tercihi ölümü olan intihar, arkaik dönemlerden günümüze uzun bir geçmişe sahiptir. İntihar, özellikle felsefe, sosyoloji ve psikoloji olmak üzere pek çok disiplinin konusu olmuştur. Antik Yunan'dan beri intihar, farklı düşünsel temellerde ve farklı toplumsal koşullarda farklı algılamalarla değerlendirilmiştir. Buradan yola çıkarak, bu çalışmada, "Kavramlar ve olgular, farklı toplumsal eğilimlerde farklı algılamalarla değerlendirilir." varsayımından hareketle, 'intihar'ı kavramsal ve olgusal boyutlarda bu varsayımın içine yerleştirmek, toplumların tarihsel değişimi içinde intihar algılamasının toplumsal farklılaşmasını göstermek ve bu bağlamda, 'intihar'ı, farklı değerler dünyası içinde farklı algısal boyutlarda değerlendirmek amaçlanmaktadır.

Çalışma, intiharın toplumsal algısını, toplumsal anlam dünyalarını tarihsel bir düzlemde arkaik dönemlerden günümüze taşıyarak ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın birinci bölümü olan "İntiharın Sosyo-Linguistik İnşası" başlığı altında, kavramların içeriklerinin toplumlarla birlikte değiştiği vurgusuyla, intiharın kavramsal yol alışı gösterilmiştir. Toplumların intihara yönelik algıları, intihar için kullandıkları kelimelere yüklenen anlamları belirlemiştir.

"Farklılaşan Anlam Dünyaları ve İntihar Algılayışları" başlıklı ikinci bölümde, arkaiklerden yirminci yüzyıla uzanan geniş bir tarih, toplumların ve düşünürlerin intihara yönelik algıları ile ele alınmıştır. Yine bu bölümün son başlığı olan "Uzakdoğu ve Hint Felsefelerinde İntihar Algılayışı"nda, doğu kültürlerindeki intihar algılayışının, Batı kültürlerinin intihar algılayışından oldukça farklılaştığı gözlenmiştir. Uzakdoğu ve Hint inanışlarına göre gerçekleştirilen intihar ritüellerinin, Batı'da, özellikle arkaik dönemlerdeki intihar uygulamalarıyla benzeştiği söylenebilir.

Üçüncü bölümde ise, "Farklı Toplum Kesimlerinin İntihar Algılayışı Üzerine Bir Deneme" başlığı altında, çalışmanın tümünde, 'toplumsal anlam dünyası ve intiharın toplumsal algısı' arasında kurulan teorik ilişkilendirmenin, günümüz dünyasında Bursa örneği çerçevesinde karşılaştırmalı bir denemesi yapılmıştır.

Sonuç olarak, toplumların değişen anlam dünyalarında, intiharın toplumsal algısının farklılaştığı saptanmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

İntihar Toplum Algılama Anlam

ABSTRACT

Yazar : Neslihan ŞEN
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Sosyoloji
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : VII + 127
Mezuniyet Tarihi : 05/08/2008
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Fügen BERKAY

THE SOCIAL MEANING AND THE SOCIAL PERCEPTION OF SUICIDE: THE SAMPLE OF BURSA

Suicide, is preferential death of human, has a long history from archaic periods to now. Suicide has been subject of many discipline, particularly philosophy, sociology and psychology. Since Antique Greek, suicide has evaluated in different perceptions in the different intellectual bases and different social conditions. In accordance with, in this study, referring the hypothesis that “Concepts and phenomenons are evaluated with different perceptions in different social tendencies”, to locate of ‘suicide’ into the hypothesis in the conceptual and factual dimensions, to show social differentiation of suicide perception in the historic evolution of societies and in this context, to evaluate the ‘suicide’ with different perceptive dimensions in different values world are purposed.

The study exhibits social perception of suicide carrying the social meanings from archaic periods to now in a historic plane. In this context, under the topic “The Socio-Linguistics Construction of Suicide” that is the first chapter of the study has showed conceptual roadmap of suicide with stress that contents of concepts changed along with societies. The suicide perceptions of societies has determined the meaning that they used words for suicide.

Under the topic of “Differential Meaning Worlds and Suicide Perceptions”, in the second chapter, an extensive history, lied from archaics to twentieth century is discussed with the suicide perceptions of societies and intellectuals. In the last topic of this chapter- “Suicide Perception of in the Philosophies of The Far East and India”- it is observed that suicide perceptions are quite a bit differentiated from East cultures to West cultures. It may be said that suicide ceremonies that executed according to beliefs of The Far East and India Philosophies are the same with the suicide pratiques in archaic periods in the West.

Under the topic of “A Practice on Suicide Perception of Different Society Region”, in the third chapter, a comparative practice of theoretical relation, assembled between ‘social meaning and social perception of suicide’ in the all of study in the frame of sample of Bursa in the nowadays world.

Consequently, it is ascertained that the social perception of suicide differentiates in the changing meaning worlds of societies.

KEY WORDS

Suicide

Society

Perception

Meaning

ÖNSÖZ

İntihar konusunu çalışma isteği, birdenbire ortaya çıktı. Başka konularla savaşmasına gerek yoktu; çünkü tek başınaydı. Ama benim gözümde de daha belirlenmemiş pek çok konu içinde mücadelesiz galipti. Böyle yola çıktım: birdenbire. Sonra düşündüğümde bir söz geldi aklıma, beni etkileyen bir söz. William CONNOLLY'nin “Kimlik ve Farklılık” kitabını okurken yakaladığım ve hiç bırakmadığım bir söz. Kitapta, Nietzsche'nin, sürekli ölümle kafa yoran insanlarla alay ettiğini yazıyordu. Nietzsche'ye göre, bu tür düşüncelere fazlasıyla dalmak, insanın kendine fazlaca önem vermesinin bir sonucudu.

Herkesin ilgilendiği konuların, bireysel ve toplumsal deneyimleriyle örtüşür nitelikte olduğunu düşünüyorum. Benim deneyimlerim bu sözü seçti: Ölmeyi istemek, gerçekten ölmek istemek değildi. Bu düşünceden hareketle, ve tabii intihara yönelik pek çok şey öğrendikten sonra, etik anlamda, artık ben de intihar düşüncesinin bir tarafında yer alıyorum. Schopenhauer, Nietzsche ve Camus gibi ölmeyi istemenin aslında yaşamayı istemek olduğunu söylüyorum. Ve gereksiz arzuların arınmayı, kendini gerçekleştirme ve absürde karşı durmayı kendime bir yol biliyorum.

Arkaik toplumlardan günümüze yol uzundu. Yoruldum. Çok naz yaptım, yüz düşürdüm. Bu nedenle, bana katlanan tüm sevdiklerime çok teşekkür ederim.

Öncelikle tez danışmanım Prof. Dr. Fügen BERKAY'a teşekkür etmek isterim. Tezin en huzursuz anlarında bile bana güvendiği için ve bu güveni, her daim hissettirdiği için ona müteşekkirim. Yard. Doç. Dr. Bedri MERMUTLU'ya, intiharla ilgili edindiği çeşitli kaynak ve bilgileri, her fırsatta bana aktardığı için teşekkürler ederim.

Eski oda arkadaşım, hocam ve dostum Yard. Doç. Dr. Zuhale GÜLER'e, en zor ve yoğun anlarında bile tezime ilgili fikir alışverişinde bulunduğu, kaynaklarını paylaştığı ve her zor anımda yanımda olduğu için sonsuz teşekkürler ederim. Bu hayatta, bir tek ben tez yazıyormuş gibi davrandığımda ve tezimi her şeyin üstünde tuttuğumda bile nazımı çeken, aşırı heyecanlarıma katlanan ve zor günlerime neşe katan araştırma görevlisi arkadaşlarım Ayşe YILDIZ ve Ayşe Şeyda ÖZDİNLER'e teşekkürleri bir borç bilirim.

Mülakat isteklerimi tereddütsüz kabul eden Sosyoloji, Felsefe, Psikoloji Bölümleri hocalarına ve araştırma görevlilerine şükranlarımı sunarım. Mülakatlara katılan diğer herkese de teşekkürlerimi iletmek isterim. Sizler, tezimin bir parçasısınız.

Yoğun çalışmalarına kahve molaları sağladığı için Melahat CAN'a, tezimi kontrol etme zahmetine talip olan değerli arkadaşım Evrim EKEN'e, dostluğunu esirgemeyen Zeynep DURAN'a ve zor anların kurtarıcısı Cihan ÖZPINAR'a sonsuz teşekkürler ederim.

Ve bu süreçte her zaman yanımda olan AİLEME sevgilerimi sunarım. Ama özellikle de ANNEME -yaşam bağım olan annem- Yurdağül ŞEN'e minnettarım. Onu anlatabilmek için söz yetmez. Ama varlığı, her türlü zorluğun üstesinden gelmek için kâfi...

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

‘İNTİHAR’IN SOSYO-LİNGÜİSTİK İNŞASI.....	5
--	---

II. BÖLÜM

FARKLILAŞAN ANLAM DÜNYALARI VE İNTİHAR ALGILAYIŞLARI.....	11
1. ARKAİK TOPLUMLARDA MİSTİK ANLAYIŞ VE İNTİHAR ALGISI.....	11
2. ANTİK YUNAN’DA İNTİHAR ALGISININ FARKLILAŞAN ANLAM DÜNYASI.....	15
2.1. Tanrısal Hediyenin ve Sosyal Sorumluluğun Reddi Düşüncesi.....	17
2.2. Hoşgörülen İntihar: Acısız Yaşam Arzusu.....	21
3. ROMA FELSEFESİNDE İNTİHAR ALGILAYIŞI.....	27
3.1. Cicero ve Ne İyi Ne de Kötü Olarak İntihar Algılayışı.....	28
3.2. Bilgece Yaşamak ve Doğru Zamanda Ölmek: Seneca’nın İntihar Algılayışı.....	30
4. ORTAÇAĞ’DA İNTİHAR ALGILAYIŞININ FARKLILAŞAN DÜNYASI.....	32
4.1. İlk Hristiyanlık: Kurtuluş Algısı Olarak İntihar.....	33
4.2. St. Augustinus ve Günah Algısı Olarak İntihar.....	35
4.3. Aquinalı Thomas ve Suç Algısı Olarak İntihar.....	37
5. RÖNESANS VE SONRASI: İNTİHARIN ANLAMSAL DEVRİMİ.....	40
5.1. İntiharı Anlamak: Donne, More, Montaigne ve Burton.....	41
5.2. Spinoza ve İntiharın İmkansız Olduğu Algısı.....	44
5.3. İntihara Getirilen Yasakların Sorgulanması: Hume ve Diğer Aydınlanma Düşünürleri.....	47
6. İNTİHARA GETİRİLEN BİLİMSEL AÇIKLAMALAR.....	54
6.1. Psikolojik Yaklaşım: Bireysel Bir Sorun Olarak İntihar.....	55
6.2. Sosyolojik Yaklaşım: Toplumsal Bir Sorun Olarak İntihar.....	61

7. 19.YÜZYIL SONLARINDAN 20.YÜZYILA FELSEFİ KOPUŞ.....	70
7.1. Schopenhauer'un İntihar Algılayışı: İradenin Olumlanması Olarak İntihar...	72
7.2. Nietzsche'nin İntihar Algılayışı: Yaşamın Olumlanması Olarak İntihar.....	74
7.3. Camus'nun İntihar Algılayışı: Bir Kaçış Olarak İntihar.....	78
8. UZAKDOĞU VE HİNT FELSEFELERİNDE İNTİHAR ALGILAYIŞI.....	81
8.1. Sutte.....	84
8.2. Harakiri.....	86
III. BÖLÜM	
FARKLI TOPLUM KESİMLERİNİN İNTİHAR ALGILAYIŞI ÜZERİNE BİR DENEME.....	88
1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	88
2. ARAŞTIRMANIN METODU.....	90
2.1. Araştırmanın Evreni ve Örnelemi.....	90
2.2. Veri Toplama Araçları.....	91
2.3. Verilerin Toplanması.....	91
2.4. Verilerin Analizi.....	92
2.5. Araştırma Sürecinde Karşılaşılan Problemler.....	92
3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	93
3.1. Yaşam ve Ölüm Üzerine Algılar.....	93
3.2. İntihar Üzerine Algılar.....	100
4. DEĞERLENDİRME.....	111
SONUÇ.....	114
KAYNAKLAR.....	119
ÖZGEÇMİŞ.....	127

GİRİŞ

Her toplumsal yaşantı farklı bir gerçekliği, toplumsal bir eğilimi ve bir değerler dünyasını ifade eder. Değerler dünyası, yaşamın teorik düzlemi, bilgisel içeriğidir. Toplum, bu değerler dünyasına, kültürü, tarihi, sosyoekonomik düzeyi, siyaset anlayışı, din gibi özellikleriyle sahip olur. Bir toplumun değerler dünyası, kavramlar, olgular ve süreçleri değerlendirmede algısal farklılıklar yaratır. Bu algılama değeri, toplumsal bir eğilimi ifade eder. Bu düşünceden yola çıkarak denilebilir ki, kavramlar ve olgular, farklı toplumsal eğilimlerde farklı algılamalarla değerlendirilir.

İntihar olgusunun algısal bir boyutta incelemesi, bu olgunun, toplumdan nasıl etkilendiğini ve de topluma nasıl etki ettiğini ortaya koyacaktır. İntihar, felsefe, sosyoloji, psikoloji gibi pek çok alanın konusu olmuş ve intihar üzerine çok farklı düşünüş, tanımlama ve yaklaşımlar getirilmiştir. İntihar için, sadece dilsel bir kodlamayla kişinin kendini öldürmesi denmeyip, etik anlamda ve nedensel anlamda pek çok şey söylenmiş ve yazılmıştır. İntihar, tarihin her çağında tartışılan bir problem olmuştur. Dolayısıyla, tüm bu zaman dilimlerinde toplumun gözetici olarak düşünebileceğimiz filozoflar, sosyologlar ve psikologlar intihar için ne demişler, nasıl algılamışlar ve toplumun algısını nasıl yansıtmışlardır? Bu sorulara cevap verildiğinde, intiharın tanımlarının değil, intihar üzerine farklı algılamaların olduğu söylenebilir. Bu algılamalar, bir toplumun kültürel özelliklerinin yansımasıdır ve bu yüzden olgunun algısal bir inşası toplumun içinde bulunduğu durumu da ortaya koyacaktır.

Farklı toplumsal dönemlerde, intiharın algılama biçimlerinin farklı olduğu ve bu algılama biçimlerinin, Antik felsefede 'anlamlandırma', Ortaçağ felsefesinde 'yargılama', Rönesans felsefesinde 'kavramsallaştırma', bilimin güç kazandığı 18. yüzyıldan günümüze 'açıklama' ve 20. yüzyılın varoluşçu/nihilist felsefesinde 'yorumlama' olduğu söylenebilir.*

* Çalışma, felsefe tarihi kitaplarının dönemselleştirdiği şekilde toplumların değişen kültürlerini ve bu bağlamda intiharın farklılaşan algılarını yansıtır. Dolayısıyla çalışma, Batı Felsefe Tarihi kitaplarının sıraladığı biçimde, arkaik toplumlar, Yunan felsefesi, Ortaçağ felsefesi, Rönesans, Aydınlanma, Bilimsel Gelişmeler ve 20. yüzyıl felsefesi gibi genelleşmiş bir izlekte yol alır. Batı izleğinden sadece, Uzakdoğu ve Hint felsefelerinden bahsedilirken çıkılmıştır. Farklı bölge ve toplumların araştırma konusu yapılamamasının nedeni olarak, intiharla ilgili, bu bölgeleri takip edebilecek kaynakların olmamasıdır.

Antik Felsefe denilince, Yunan felsefesi ve bu felsefenin izlerini taşıyan Hellenizm ve Roma felsefesini içeren bir çağ, toplumsal bir düşünme biçimi ve bir değerler dünyası akla gelir. Günümüzde bir kavramsallaştırma ve dönemselleştirme yoluyla kolaylıkla işlevselleştirdiğimiz ‘felsefe’, dilsel anlamını bu dönemde kazanır: ‘Philia’ ve ‘sophia’ kelimelerinden oluşan ‘philosophia’ (felsefe) bilgiyi, bilgeliği sevmek anlamına gelir.¹ Bu anlamda felsefe, doğruluğun, gerçekliğin, iyiliğin, faydalının ve mutluluğun arayışı içindedir. Evrendeki herşey bu arayışa dahildir ve herşey bütüncül olarak anlamaya tabi tutulur. Çıkarısız ve aracısız bir şekilde herşeyi araştıran, kuşku duyan, sorgulayan ve eleştiren filozof, kendisinin de dahil olduğu bir ‘anlamlandırma’ içindedir. Dolayısıyla, intihar, filozofun felsefi sistemi içinde bir yere ve bu anlamda öznel bir ‘anlama’ sahiptir.

Ortaçağ felsefesi, Hristiyanlığın doğuşu ile birlikte ortaya çıkan ve kilisenin güçlenmesiyle temellerini oluşturan dini bir dünya görüşünü ifade eder. Tüm felsefi düşüncüyü kendinde toplayan ve tek-tanrıcılık bir din olan Hristiyanlık, evrensel bir niteliğe sahiptir. Ortaçağ felsefesinde her türlü konu, tanrısal yetke ve dini hükümler kilisenin kuralları çerçevesinde değerlendirilir. Bu çerçevenin dışına taşmak ise, bir ‘yargılama’ ile karşılaşmak anlamına gelir. Bu yüzden, her türlü konu, eylem, davranış ya da süreç dini sınırlar içine çekilmeye çalışılır.

İlk Hristiyanlıkta inanç, Tanrı ve birey arasında doğrudan bir ilişkiyi ifade ederken, kilisenin güçlenmesiyle kilise, Tanrı ve birey arasında güçlü bir aracı rolü üstlenir. Bunun sonucu olarak, yaşamak ya da ölmek bir seçim olmaktan çıkar. Söz konusu olan, dini kurallara göre yaşamak ve gereğine göre ölmektir. İntihar, artık sadece Tanrısal istence karşı gelmek değil, aynı zamanda kilisenin görevlerini gasp etmektir. Bu sebeple intihar edenler bir ‘yargılama’ya tabi tutulur.

Rönesans, ortaçağ ve modern zamanlar arasında bir geçit dönemidir. Rönesans felsefesi, Ortaçağ’ın yargılayıcı tutumunun sorguya çekilmesi ve Antikçağ’ın anlam arayışının yeniden gündeme gelmesi bağlamında geçmişin bir değerlendirmesidir. Ancak tinsel ya da dinsel düşünceden çok daha farklı olarak bu değerlendirmenin aracı

Aynı zamanda Müslüman toplumlarda intiharın bir günah olarak kavranışı da, intihar konusunun tartışmaya açılmadan kapanmasına neden olmaktadır.

¹ Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, 16. Basım, İstanbul, 2005, s. 12.

'akıl'dır. Ortaçağ'ın inancıyla sınırlı bağılıklarından kopmuş Rönesans insanı, aklıyla, doğaya ve yaşama hükmetmek ister. Artık yaşama hakim olan inanç değil; akıl, tartışılan felsefe ve gelişen bir bilim anlayışıdır. Ortaya çıkan sonuç, tek bir doğrunun değil, doğruların olacağıdır. Bu düşünceyle birlikte Rönesans döneminde, pek çok durum, olgu ve eylem antikitenin ışığında yeniden değerlendirmeye girer. Değerlendirilen durumlar bir 'kavramsal form' içinde anlamaya tabi tutulur. İntihar ise artık, savunulacak, reddedilecek ya da yargılanacak bir eylem değildir. İntihar, anlaşılması gereken 'kavramsal bir form'dur.

Rönesans döneminde, Galileo ve Kopernik'in katkılarıyla gerçekleşen bilimsel gelişmeler ve sonrasında Aydınlanma düşünürlerinin her türlü olguyu ve kavramı akla dayalı sorgulamaları, 18. yüzyılın sonlarına gelirken yeni bir bilgi elde etme yoluna ışık tutmuştur. Bu yol, bilimdir. Bilim, kullandığı tümevarım ve tümdengelim yöntemleriyle, olguların nedensel bir açıklamasını yapma ve temel yasalara ulaşma gayesindedir.

Bilimsel perspektifle birlikte intihar, yorumlanmaktan ziyade 'açıklanma'ya başlanır. İntihar eylemi, intihar teşebbüsü ve intihar düşüncesinden ayklanır ve intiharın sınıflandırılmaları yapılır. Artık intiharın farklı anlam dünyaları, bu sınıflamadaki yerini alarak bir 'açıklama' halini alır. Ancak intihar, ahlaki anlamda bir kopuş içine girer. Çünkü, intiharın teorik dille ifade edilişi zayıflar ve intihar, bireysel ve toplumsal verilerin bir araya getirildiği istatistiksel bir çalışma düzeneğinin parçası haline gelir. Bilimsel yönelimli bu çalışmalarda, bireysel ve toplumsal anlamlarda bir problem olarak belirlenen intiharın, nedenlerini araştırmak, karşılaştırmak, bilmek, önlemek ve hatta tedavi etmek gereklidir. Bu çalışmaların temel gayesi, intiharı anlamak değil; fakat, bireyi ya da toplumu anlamaktır.

Schopenhauer, Nietzsche ve Camus'nun etkileriyle 20. yüzyıl, entelektüel bakımdan bir hesaplaşma yüzyılıdır. 20. yüzyıl felsefesi, 18. ve 19. yüzyılın rasyonalist, ilerlemeci, pozitivist ve bilimci düşüncelerinin bir eleştirisidir. Eleştiri, 20. yüzyılın toplumsal, siyasal ve ekonomik anlamdaki kaosundan doğar. Aklın hükümlerinde tesadüfe yer olmadığını söyleyen Descartes ve tarihi, aklın bir dışavurumu olarak gören Hegel yanılmıştır. Çünkü, tarih gerçekleşen toplumsal, ekonomik ve siyasi krizlerle bireye mutluluk değil fakat mutsuzluk getirmiştir.

Rasyonalist ve iyimser bir gelenekten çok uzakta, bahsedilen bu üç düşünürün karamsar felsefeleri, irrasyonel tavır alışları ve bireyi düşünsel ve bedensel anlamda özgür kılan düşüncülerine rağmen, intiharı bir çözüm olarak sunmaz. 20. yüzyılda halen intiharla ilgili istatistikler çıkarılır, açıklamalar getirilir ve önlem çalışmaları devam ederken, bu üç düşünürün intiharı değerlendirmede felsefi bir kopuş yarattığı görülür. İntihar, yeniden, intihar edenin bedeni ve hisleri üzerinden ‘yorum’lanmaya başlanır. İntihar ne özendirilir, ne yargılanır ne de açıklanmaya çalışılır. Yaşanılan bu dünyanın anlamsız olduğu vurgusuna rağmen intihar, bir kaçış olarak ‘yorum’lanır. Ancak bu kaçış düşüncesi, yaşamın gerekliliğinden ya da bir ödev düşüncesinden kaynaklanmaz. Onların düşüncesinde yaşamak, duyguları ve sezgileri olan bir insan bedeni olarak yaşamak ve anlamsız olanla baş etmektir. Halbuki, intiharı seçmek, eleştirilerinin odağı olan yaşamın olumlanmasından başka bir şey değildir.

Görüleceği gibi, intihar, sadece kelime anlamıyla, insanın kendini öldürmesi anlamına gelmez. İntihar, her çağın özgün koşulları içinde ve çeşitli disiplinlerin özgün yaklaşımlarında farklı bir problem alanına işaret eder: Felsefi anlamda, yaşamla ölüm arasında felsefi bir problem, sosyolojik anlamda, birey ve toplum arasında toplumsal bir problem ve psikolojik anlamda, birey ve bireyin içsel sorunları arasında bireysel bir problemdir. Tüm bu problem alanları yanyana getirildiğinde, intiharın farklılaşan algısı izlenebilecektir.

Mehmet Ali Kılıçbay, Michel Foucault’nun “Deliliğin Tarihi” kitabı için yazdığı sunuşta, toplumları anlamak adına şöyle bir ifadede bulunmuştur:

“...bir toplumun kavramlarının şifresini onun kendine biçtiği olumlamadan itibaren çözmeye başlamak gerekir...Toplumları önce kendilerini seyrettikleri aynada görmek gerekir. Aynanın gerçeği değil de hayali gösterdiği doğrudur, ama tıpkı bireyler gibi toplumlar da öncelikle hayallerinden itibaren anlaşılabilir durumdadırlar.”²

Çalışmanın başlangıcında, böyle bir ifade feyiz alınabilir. Bu ifadeden hareketle, öncelikle toplumların aynadaki yansımalarını görmek, bunu yapabilmek için çağının düşünürlerinden yararlanmak ve bu şekilde intiharın farklılaşan algılarını gösterebilmek çalışmanın temel amaçlarını oluşturmaktadır.

² Kılıçbay, Mehmet Ali, “Sunuş”, Michel Foucault, *Akıl ve Akıl Bozukluğu: Klasik Çağda Deliliğin Tarihi*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 2000, ss. 7-15, s. 8.

I. BÖLÜM

‘İNTİHAR’IN SOSYO-LİNGÜİSTİK İNŞASI

Toplumlar kültürel içeriklerinin temelinde her türlü kavramı anlamsal bir boyutta kodlarlar. Bu anlamsallığı kültüre özgü kılan ve toplumun değerler dünyasını ifade eden en önemli kodlama, dilsel olandır. Dilsel anlamda kelimeler, insanların kolayca iletişim kurabildiği simgelerdir. Toplumların genel karakteristiği ile paralel biçimde kelimeler bir kültürü, tarihsel bir dönemi, o döneme ait değerler dünyasını ifade eder. Dolayısıyla, tarih ilerledikçe, kültürler geliştikçe ve toplumlar değiştikçe kelimeler de değişir. Biçimsel anlamda aynılığını koruyabildiği gibi farklı kalıplara da dönüşebilir. Fakat, kelimelere yüklenen anlamlar, toplumların bahsedilen değişimleri içinde farklılaşabilir. Bu ise, kelimelerin, tarihsel bir gerçekliği olduğunu ve kökenlerinden bu yana farklı anlamları toplayarak ya da eleyerek değiştiğini gösterir.

Bir kelime olarak intihar, farklı toplumlar düzeyinde, değişen tarihsel dönemlerde ve farklı kültürlerde farklı anlamlarla kodlanmıştır. İngilizcede kullanılan ‘suicide’ kelimesinin sosyo-linguistik bir incelemesi, Batı’nın tarihsel değişimini gözler önüne serer. Dilimizde kullanılan ‘intihar’ kelimesi ise, farklı bir dilsel kodlama ve anlamsal içeriği ifade etmektedir. Türkçeye Tanzimat döneminde giren ‘intihar’ kelimesi, Batı dillerindeki romanların tercümesinde, ‘suicide’ kelimesi karşılığında kullanılmıştır.³ Arapçada göğüs, göğüse vurma, boğazından asılma, deveyi boğazlama, gırtlak bıçakla kesme anlamlarında kullanılan ‘nahr’ kökünden gelen intihar kelimesinin, aynı zamanda bu bölgede en sık kullanılan intihar etme yöntemlerini gösterdiği de söylenebilir.⁴

İngilizcede intiharın karşılığı olan ‘suicide’ kelimesi, biçimsel ve anlamsal düzeyde 17. yüzyılın ürünüdür. ‘Sui’ (kendi) ve ‘caederes’ (öldürmek) kelimelerinden türeyen ‘suicide’, ‘kendini öldürmek’ anlamında kullanılan Latince kökenli ‘suicidium’ kelimesinden gelir. Kelimenin öncelikle hangi kaynakta kullanıldığı ile ilgili çeşitli

³ Arkun, Nezahat, *İntiharın Psikodinamikleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1978, s. 25.

⁴ Eskin, Mehmet, *İntihar: Açıklama, Değerlendirme, Tedavi, Önleme*, Çizgi Tıp Yayınevi, Ankara, 2003, s. 3.

tartışmalar olsa da, pek çok yazar Thomas Browne'nın 1637'de yayınladığı 'Religio Medici' kitabına işaret eder.⁵

Suicide kelimesinin anlamsal içeriği, diğer Batı dillerince de kabul edilmiştir. Fransızcada ilk kez Abbe Désfontes tarafından 1737 yılında kullanılan kelimenin kökeninde intiharın tarafsız ifadeleri mevcuttur. Fransızcada, 'se tuer' ve 's'occire' kelimeleri, kendini öldürmek ve 'se défaire' kelimesi kendini ortadan kaldırmak anlamında kullanılmaktadır. Almancada intihar kelimesinin karşılığı olan 'selbsmord' ise Latince 'suicidium' kelimesinin doğrudan bir çevirisidir. Almancada intihar için, Fransızcada olduğu gibi ılımlı ifadeler kullanılır: Sich töten: kendini öldürmek, sich umbringen: kendini ortadan kaldırmak ve sich ums Leben bringen: kendini yaşamın dışına atmak anlamlarına gelmektedir.⁶ Hollanda'da, İngilizcedeki 'suicide' kelimesinin tarafsız bir kelime olduğu düşüncesiyle, önceleri bir cinayeti çağrıştırır bir şekilde kullanılan 'zelfmoord' (moord: cinayet) ifadesi, daha nötr bir anlamı içeren 'zelfdoding' (zelf: kendi, doding öldürmek) kelimesi ile yer değiştirmiştir.⁷ Danimarkaca, Norveççe ve İsveççeyi kapsayan Kuzey Avrupa dillerinde ise, kendine kıyma anlamına gelen 'selbmord', 'selvmord' veya 'sjalmord' kelimeleri kullanılır.⁸

Batı dillerindeki tüm bu intihar karşılığı kelimelerin kökeninde Latince bir kelime olan 'suicidium' ifadesi olduğu söylenir; fakat kelimenin Latince boyutu tartışmalı bir konudur. Anton van Hooff, "From Autothanasia to Suicide" isimli kitabında, Yunanca ya da Latince 'suicide' ya da 'self murder' (kendinin katli) gibi kötü seslerin olmadığını ifade eder. Hooff'a göre, 'suicidium' kelimesi klasik Latince ya da Romalıların kelime dağarcığında yer almaz; çünkü böyle bir ifade, hem Romalıların düşüncelerine aykırıdır hem de kötü bir Latince'dir. 'Suicidium' kelimesi ilk kez 1656'da, bir teolog olan Caramuel'in "Theologica Moralis Fundamentalis" kitabında

⁵ Murray, Alexander, *Suicide in the Middle Ages*, Vol. I, Oxford University Press, Oxford - New York, 1998, p. 38.

⁶ Daube, David, "The Linguistics of Suicide", *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 1, No. 4., Summer, 1972, pp. 387-437, <http://www.jstor.org>, 03.03.2008, p. 414-416.

⁷ Volant, Eric, *İntiharlar Sözlüğü*, çev. Turhan Ilgaz, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 144.

⁸ Eskin, a.g.e., s. 3.

kullanılmıştır ki, kitap, intiharın, Tanrının kurallarınca yasaklandığı düşüncesini ortaya koymaktadır.⁹

“Antik Roma’da İntihar” adlı bir kitap yazan Yolande Grisé de, ‘suicidium’ kelimesini tartışmaya açar. Ona göre, ‘suicidium’ ifadesinin Latince yer almayışının nedeni, Romalıların, gönüllü ölümü bir cinayet olarak nitelememelerinden kaynaklanır. Griese’in ifadesine göre, Antik Roma’da her türlü cinayetin kelime olarak bir karşılığı vardır: Bir babayı, anneyi, kardeşi, evladı ya da tiranı öldürmek, patricidium, matricidium, fraticidium, infanticidium ya da tyrannicidium kelimeleriyle karşılanmıştır. Bu sebeple Grise’e göre, gönüllü ölüm bir cinayet olarak görülseydi, mutlaka ‘suicidium’ kelimesinin olması gerekirdi.¹⁰

Eski Yunan’da, günümüzdeki intihar/suicide kelimesine karşılık olarak pek çok kavram mevcuttur: Ötanazi, kendi eliyle ölmek, ölümü yakalamak, yaşamı zorla sona erdirmek, ölümü zaptetmek, kendine şiddet uygulamak, aydınlığı terk etmek, kendinden kaçmak, kendini yıkmak, kendini yaşamdan mahrum etmek, kendi yaşamına bir son vermek, ölümü sahiplenmek (Iambano thanaton), ölümü davet etmek (arcessere mortem), ölümü aramak (mortem quarere), düşünülmüş ölüm (deliberata mors), kaderi çizilmiş ölüm (destinata mors), ölümün özgür imhası (liberum mortis arbitrium), kendi hakkında karar vermek (statuere de se), kendini mahkum etmek (indicare de semetipso), en son karar (ultimum consilium), gönüllü ölüm (hekousios), özgür kader (eleuheros).¹¹ Tüm bu ifadelerde, ‘öldürmek’ fiili yerine ‘ölmek’ fiili tercih edilmiştir. “Eski Yunan’da intiharın kendini öldürmek yerine bir tür ölüm olarak kavramlaşması, intiharın o dönemde, pasif ve nötr bir durum olarak algılandığını göstermektedir.”¹²

Yunanlılar, tüm bu sıfatlaştırılmış ifadeler dışında ‘kendi eliyle ölmek’ anlamına gelen ‘autocheir’, ‘autophonos’, ‘autophonia’, ‘authanatos’ ve ‘biaiothanatos’ kelimelerini kullanmışlardır. Fakat, kendini öldürenleri nitelemek için kullanılan bu ifadelerin hiçbiri kendinin katli anlamında kullanılmamıştır. Bu ifadeler aynı zamanda

⁹ Hooff, Anton J. L. Van, *From Autothanasia to Suicide: Self-killing in Classical Antiquity*, Routledge, London and New York, 1990, p. 136.

¹⁰ Volant, a.g.e., s. 144.

¹¹ İnceoğlu, Sibel, *Ölme Hakkı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 27.

Jamison, Kay Redfield, *Erken Çöken Karanlık: İntiharı Anlamak*, çev. Emine Bademci, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 41.

Hooff, a.g.e., s. 137-141.

¹² İnceoğlu, a.g.e., s. 28.

kendi akrabaları tarafından öldürülen kimseleri nitelemekte, dolayısıyla bu ifadelerin kullanımı, kendini öldüren veya akrabaları tarafından öldüren kişiler arasında önemli bir ayrım olmadığını göstermektedir. Bir düşmanın akrabasını öldürmesi, 'authentēs' olarak ifade edilirken, 'kendi eliyle' anlamına gelen 'autocheir' ise, annesi ve babası gibi kendi kanından bir kişinin öldürülmesi anlamına gelmektedir. Doğal olmayan ve şiddetle ölen böyle insanlara ise, genel olarak 'biaiothanatos' denilmiştir.¹³

Eski Yunan'da intihar kelimesinin karşılığı olarak kullanılan birbirinden farklı tüm bu ifadeler, bütün anlamları kendinde toplayan bütüncül bir kelimenin olmadığını gösterir. Suicide kelimesi ise, içeriksel anlamıyla sınırlayıcı, yargılayıcı ve tek başınadır. Halbuki Eski Yunan'da, intihar anlamına gelen sadece bir kelime yoktur, kelimeler, ifadeler ve deyimler vardır; çünkü intihar ne kavramsallaştırılır, ne yargılanır ne de açıklanmaya çalışılır. İntihar, tartışılan felsefi bir problemdir. Tedavi edilmesi gereken bireysel ya da toplumsal bir hastalık değildir. Ancak, bu değerlendirmeler, Eski Yunan'da intihara yönelik koşulsuz bir hoşgörü olduğunu göstermez. Her filozof, kendi felsefi arayışı içinde, intihar konusunda etik anlamda bir tarafta yer alır. İntiharı reddetmek ya da kabul etmek, filozofun felsefi sisteminin çarpıcı noktalarına işaret eder.

Antik Roma'da da, Eski Yunanlılarda olduğu gibi intihar anlamında kullanılan pek çok ifade bulunur: Kendini yok etme (vim sibi infeere), kendi eliyle canına kıyma (sua mani cadere), kendini öldürmek (sui homicida), kendi ölümüne neden olma (sui ipusus homicidum), kendini ölüme sunmaya karar vermek (mortem sibi consciscere), gönüllü ölüm (mors vountaria), kendinden kaçmak, ölüm için çabalamak, kendini bitirmek, yaşamdan çıkmak, ruhu dışarı çıkarmak, kendinden yoksun bırakmak, ruhu bastırmak, insan işlerinden geri çekilmek, kendine ölüm sunmak, kendini ruhundan/yaşamından mahrum etmek, ölümü aramak.¹⁴ Volant, Antik Roma'da intiharın karşılığı olarak kullanılan bu ifadeleri şöyle açıklamaktadır:

¹³ Hooff, a.g.e., s. 138, 139.

¹⁴ Güler, Zuhale, Türkiye'de Son On Yılda İstatistiklere Yansıyan İntiharların Sosyolojik Açısından Değerlendirilmesi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 1993, s. 3.

Volant, a.g.e., s.144.

Hooff, a.g.e., s. 139.

“Latin yazarların en sıkça başvurdukları eğretilmeler arasında, kaçış ya da alelacele yola çıkma imgesi ya da, tersine, dingin bir çıkış ya da ölüme doğru sıradan bir yürüyüş imgesi vardır. ‘Kendini ölümü sunmaya karar vermek’ anlamına gelen mortem sibi consciscere deyimi, gönüllü ölümü ifade etmek için en sık kullanılan deyimdi ve gerçekleştirilen edimin ‘aklın düşünüp taşınarak aldığı bir kararın’ ürünü olduğunu, hiçbir yanlış anlamaya yer vermeksizin ortaya koymaktadır.”¹⁵

Yunan felsefesinin izlerini taşıyan Antik Roma’da da, intihar anlamına gelen bütüncül bir kelimenin varlığından kaçınılmıştır. Çünkü Romalılar için intihar, hoşgörülebilir olmak bir yana özendirilen bir eylemdir. İntiharın bu tür bir algılanışında en önemli unsur, Roma felsefesinin özellikle Stoacı düşüncenin etkisinde olmasındandır. Stoacılığın bireyselliği ön plana çıkararak felsefeleri, bireyi, yaşamı ya da ölümü seçmesinde özgür kılmıştır. Doğanın yasalarını erdem olarak kabul eden Stoacılar için, yaşam kadar ölüm de doğaldır. İkisi arasında her hangi bir fark yoktur. Dolayısıyla, ‘suicide’ kelimesinin kökenlerinin bulunduğu iddia edilen ‘suicidium’ ifadesinin bu toplumsal özellikler içerisinde kullanılmayacağı görülür. Grise’in de vurguladığı gibi, intiharın Antik Roma’da bir cinayet olarak algılanmasının söz konusu olamayacağı söylenebilir.

Ortaçağ’a gelindikte, Latince’den esinlenerek ‘kendinin katili’ anlamına gelen ‘homicida sui/suipsus’ ve ‘assasinium sui/suipsis’ ifadeleri kullanılmıştır.¹⁶ Ortaçağ’ın intiharı yasaklayıcı ve cezalandırıcı genel düşünüşüyle paralel olarak, kullanılan kelimeler, ‘kendi’ ve ‘katletmek’ kelimelerinin yanyana getirilmesiyle oluşur. Bu zamana değin, ‘ölmek’ fiili ile kullanılan ifadeler, ‘öldürmek’ fiili ile kullanılmaya başlanır. Bu durum, intiharın, Ortaçağın dinsel dünyasında bir günah ve suç olarak algılanışı ile ilgilidir. “Ortaçağ’da İntihar Algılayışının Farklılaşan Dünyası” başlığında bahsedileceği gibi, Yunan ve Roma felsefelerinin intiharı anlamaya yönelik düşünüşlerinden sonra ve Ortaçağ’ın dinsel anlayışı ile birlikte, intihar birden günah olduğu yargısıyla yasaklanır. Dolayısıyla intihar anlamında kullanılan kelimeler de, bu yasaklayıcı tutumun izlerini taşır. ‘Homicida sui/suipsus’ ve ‘assasinium sui/suipsis’

¹⁵ Volant, a.g.e., s. 144, 145.

¹⁶ Hooff, a.g.e., s. 138.

gibi kelimeler, bir cinayet algısı yaratarak, intiharın bir günah ve suç olduğu gerekçesiyle, kaçınılması gereken bir durum olduğunun anlamlarını taşırlar.

Rönesans dönemine tekabül eden, 'suicide' kelimesinin ilk defa kullanıldığı yıllar (Thomas Browne, 1637, Abbe Désfontes, 1737, Akademi Sözlüğü, 1762), intihar konusunun anlamsal boyutta bir devrim geçirdiği yıllardır. Rönesansla birlikte, pek çok ifade geçmişin izleriyle birlikte yeniden kavramsallaştırılır. Devir, sözlükler ve ansiklopediler devridir. Aklın izleğinde, her türlü olgu ve bilgi için bütüncül anlamlarda kavram arayışları söz konusudur. 'Suicide' kelimesinin de, bu tür bir kavramsallaştırma yoluyla kullanılagelen bir ifade olduğu söylenebilir.

II. BÖLÜM

FARKLILAŞAN ANLAM DÜNYALARI VE İNTİHAR ALGILAYIŞLARI

1. ARKAİK TOPLUMLARDA MİSTİK ANLAYIŞ VE İNTİHAR ALGISI

İlk intihar eden insanın kim olduğu, ne zaman ve hangi sebeplerle intihar ettiği bilinmemekle birlikte, intihar eyleminin tarih çağlarının çok öncesinde gerçekleştiği bilinmektedir. Arkaik toplumlarda çeşitli intiharların gerçekleştiği, fakat yaşam yükünün arttığı aşırı uygarlaşmış sonraki dönemlere ve kaos halindeki çağlara göre, intiharın çok daha az bilinen bir fenomen olduğu söylenebilir.¹⁷ Arkaik toplumlarda, intiharın en önemli sebepleri yaşlılık, hastalık ve utançtır. Bunun dışında, tutsaklık, kölelik, karşılıksız sevgi, kıskançlık, eş ya da çocuk ölümlerinden sonra görülen yas, cezalandırılma korkusu, düşkünlük ve benlik saygısını zedeleyecek hakaretler intiharın sebeplerini oluşturur.¹⁸ Arkaik insanların intiharları, yaşadıkları kültürün geleneksel değerleriyle örtüşür niteliktedir. Bu intiharlar, bireysel sebeplerden daha çok, kültürün yansımaları olarak kurumsal nitelikli intiharlardır.

Arkaik toplumlarda, intiharın kurumsal nitelikli oluşu, toplumsal anlam dünyalarındaki bireyselliğe izin vermeyen bir topluluk anlayışından ileri gelir. Kabileler halinde yaşayan arkaikler, kabilelerin kurallarına sınıksız bağlıdırlar. Kabilelerde, fiziksel ihtiyaçlar ve sosyal gereksinimler toplum tarafından düzenlendiğinden, kişilerin bireysel alanları oldukça sınırlanmıştır.¹⁹ Kabile, büyük bir aile topluluğudur ve arkaik insan kendini bu topluluk içerisinde sadece bir nesne olarak görür. Arkaik insan, modern anlamdaki bilen, karar veren ve karşıtlıklarıyla kendinin farkına varan “özne” kavramına uzaktır ve kendini kabilesindeki diğer insanlardan, herhangi bir hayvandan ya da bir nesneden farklı görmez. Lucien Lévy-Bruhl, “İlkel İnsanda Ruh Anlayışı” kitabında arkaikleri şöyle ifade etmektedir:

¹⁷ Manson, Edward, “Suicide as a Crime”, *Journal of the Society of Comparative Legislation*, New. Ser., Vol. 1, No. 2, Jul. 1899, pp. 311-319, <http://www.jstor.org>, 24.10.2007, p. 311.

¹⁸ Güleç, Cengiz, “İntihar Üzerine Düşünceler”, *Sombahar Yayıncılık*, Yıl: 3, Sayı: 13, Eylül-Ekim 1992, ss., 13-16, s. 15.

Steinmetz, S.R., “Suicide Among Primitive Peoples”, *American Anthropologist*, Vol. 7, No. 1, Jan. 1894, pp. 53-60, <http://www.jstor.org>, 25.10.2007, p. 54, 55.

¹⁹ Fedden, Henry Romily, *Suicide: A Social and Historical Study*, Benjamin Blom INC Publishers press, New York, 1972, p., 44; aktaran, İnceoğlu, a.g.e., s. 44.

“...diğerlerine nasıl görünüyorsa, o da, kendisine aynı şekilde görünmektedir. Doğal çevresini oluşturan varlık ve nesnelere bir karşıtlık içinde değildir.”²⁰

Arkaik toplumlarda, hastalık ve yaşlılık sebebiyle intihar, hoşgörülen hatta özendirilen bir eylemdir. Bununla ilgili olarak, Kay Redfield Jamison, bazı toplumların kültürlerinden örnekler verir:

“Eskimolar, İskandinavlar, Samoa Adaları yerlileri ve Krow Kızılderilileri gibi bazı toplumların kültürlerinde hasta ve yaşlıların kendilerini ‘diğerkâmlıkla’ feda etmesi kabullenilmiş hatta özendirilmiştir. St. Lawrence Adası’ndaki Yuit Eskimoları âdetlerine göre bir kişi üç kere intihar isteğini dile getirirse, akrabaları öldürmeye yardım etmek zorundaydılar. İntihar etmeyi isteyen kişi, geleneksel ölüm kıyafetini giydikten sonra bu işi için özel olarak ayrılmış ‘öldürme yerinde’ öldürülürdü. Bazı toplumlar ortak yiyecek stoklarından tasarruf etmek için, kimi göçebe topluluklar da bedensel hastalar ya da yaşlılar tarafından engellenmeden hareket edebilmek için intiharı açıkça olmasa bile dolaylı bir şekilde onaylamışlardır.”²¹

Arkaik toplumlarda, hastalık ve yaşlılık içinde ölümü beklemek, pek çok topluluk için onursuzluk sayılmakta ve intihar etmeyenlere çeşitli cezalar uygulanmaktaydı. Örneğin İskitlere göre ölümü beklemek, yaşama karşı bir onursuzluk olarak görülürdü. Vikingler ise, onlara cennetleri olarak kabul ettikleri Valhala’ya, hastalık ve yaşlılıktan ölenlerin ruhlarının alınmayacağına söylenmesiyle intihara özendirilmekteydi.²²

Lévy-Bruhl, arkaik toplumdaki mistik deneyimin görünmeyen bir dünyaya ait varlıklarla bağlantı kurmak olduğunu ifade eder. Sadece bir nesne olarak kendini konumlayan arkaik insan, her bir hayvanın davranışında ve doğadaki her nesnede bir anlam arayışına gitmiş ve onlara büyüsel bir değer atfetmiştir. Arkaik toplumlar somut dünya ve ruhlar dünyası olmak üzere ikili bir yaşam biçimi sürerken, büyüsel ve mistik olana dair hissettikleri derin inanç ve korku sebebiyle her ikisinden de aynı biçimde etkilenmişlerdir. Arkaik insan için, ölüm, her iki dünyanın kesiştiği ve bulaşıcı bir

²⁰ Lévy-Bruhl, Lucien, *İkel İnsanda Ruh Anlayışı*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, y.y., 2006, s. 18.

²¹ Jamison, a.g.e., s. 25.

²² Alvarez, Alfredo, *İntihar: Kan Dökücü Tanrı*, çev. Zuhâl Çil Sarıkaya, Öteki Yayınevi, Dördüncü Basım, İstanbul, 2007, s. 60-62.

hastalık olarak nitelenen ürkütücü bir deneyimdir. Çünkü, arkaik inanişaya göre, ölen kimsenin ruhu, huzurlu ruhlar ülkesine gönderilmesse, ruh, geride kalanları cezalandırmak üzere geri gelebilirdi.²³

Arkaikler için ölüm, ürkütücü bir deneyimken, bir insanın öldürülmesi ya da bireysel sebepli bir intihar daha korkutucu deneyimlerdir. Hatta bu iki deneyimin yarattığı korkular arasında da önemli farklar vardır. Arkaik inanişaya göre, bir insan öldürüldüğünde, ruh sadece celladına kötülük yapacakken, kişi, intihar ettiğinde, intihar edenin ruhu bütün topluluğa zarar verebilir. Bu tip bireysel intiharların sebeplerinin topluluk olduğu ve bu kişilerin zaten öç almak için intihar ettiği düşünülendiğinden, arkaiklere göre bireysel intiharlar korkutucudur ve bu sebeple cezalandırılmalıdır.²⁴

Böylelikle, arkaik gruplar arasındaki bireysel nitelikli intiharların sebeplerinin öç, kızgınlık ya da intikam olduğu görülür. Pek çok olayda, bir kişinin düşmanından öç almak için intihar ettiği kaydedilir. İnançlarına göre, hayalet, yaşayan düşmanını avlayacak ya da ona işkence edecektir. Bazı geleneklere göre, öç almak üzere intihar edenden kurtulmak için hemen intihar edilmelidir.²⁵

Arkaik toplumlar, intihar edenin ruhundan korunmak için çeşitli yöntemler geliştirmiştir:²⁶

“Toplumun, bu kızgın ruhtan kendini koruma yöntemlerinin bazıları, ruhun zarar verme yeteneğini yok etmeye yöneliktir. Bu yöntemler, cesede zarar vermek, yok etmek veya intihar edenin ruhunu yatıştırmak için kurban vermektir. Bazı yöntemler ise, toplum içinde, intihar edecek olanları bu fikirden caydırmaya yöneliktir, bunlar da intihar edenin yakınlarının bazı imtiyazlarının ellerinden alınması olarak görülebilmektedir...Örneğin, Pelew Adası yerlileri, intihar edenleri gömmezler, Borneo yerlileri de suda boğularak intihar edenlerin öbür dünyada yarı bellerine kadar suya gömülü bir biçimde yaşayacaklarına inanırlar. Gisular, intiharın insanlar arası ya da insanlarla ataları arasındaki bir çatışmanın sonucu meydana geldiğini düşündükleri için, intiharı uğursuzluk olarak değerlendirirler. Hatta, intihar bulaşıcıdır ve kurban edilerek intiharın kötü ruhu tatmin edilmelidir, çünkü insanlar arasındaki hastalıklı duygular intihara neden olur, bu nedenle intihar engellenmelidir.

²³ Lévy-Bruhl, Lucien, *İlkel Toplumlarda Mistik Deneyim ve Simgeler*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2006, s. 25-28.

²⁴ İnceoğlu, a.g.e., s. 44, 45.

²⁵ Dublin, Louis I., *Suicide: A Sociological and Statistical Study*, The Ronald Press Company, New York, 1963, p. 90.

²⁶ İnceoğlu, a.g.e., s. 45.

Bunun için çeşitli yollara başvurulmaktadır, bu yollardan biri de Gisular'a göre, intihar edenin yakınlarının imtiyazlarının ellerinden alınmasıdır, böylece bundan sonra intihar edecekler için bir tehdit oluşturulmaktadır. Arapaho kızılderilileri için de, ölümden sonra herkesin ruhu ruhlar ülkesinde yaşamaya devam edecektir, fakat intihar edenlerin ruhlarının burada yeri yoktur. Arapaho kızılderilileri böylece, intihar edecek olanlar için caydırıcı bir inanç geliştirmişlerdir, intihar edenler ölümsüz olamayacaklardır. Iroquois ve Huron kızılderilileri intiharı korkakça bir hareket olarak değerlendirmişlerdir. Özellikle bir kabahatin sorumluluğunu almamak ya da yakalandıktan sonra kendisine yapılacak olan işkenceden kaçmak için veya utançtan dolayı intihar edenlerin, ölümler ülkesinden dışlanacaklarına, orada bir yer edinemeyeceklerine inanmışlardır.”

Henry Romilly Fedden, arkaik toplumların, intihar edenin ruhundan korunmak için uyguladığı bu yöntemlerin, tek tanrılı dinlerde de farklılaşarak sürdüğünü ifade etmektedir. Özellikle Ortaçağ'da, intiharın, insanın kendine, topluma ve Tanrı'ya karşı suç olduğu gerekçesiyle, intihar edenin ruhunu yatıştırmak için kurban vermek ya da cesedine çeşitli uygulamalarda bulunmak gibi çeşitli yöntemler kullanıldığı ve arkaik toplumların cezai uygulamalarının bu çağa taşındığı söylenebilir.²⁷

²⁷ Fedden, a.g.e., s. 38-39; aktaran, İnceoğlu, a.g.e., s. 46.

2. ANTİK YUNAN'DA İNTİHAR ALGISININ FARKLILAŞAN ANLAM DÜNYASI

Yunan felsefesinde intihar temel bir problem olarak görülür. İntihar, genel olarak toplumda hoşgörüyü karşılanmaktaysa da farklı felsefe okulları farklı görüşlerde yer alırlar. Antik Yunan'da bu felsefe okullarının temsilcisi olarak beş büyük filozoftan söz edilebilir: Pythagoras, Platon, Aristoteles, Stoa ve Epiküros. Bu filozofların bir kısmı intiharı erdemlilik örneği olarak görürken, diğerleri Tanrı'ya karşı yapılmış hakaret olarak kabul ederler. Fakat her iki düşünce de intiharın hoşgörülebilmesi için keder, yurtseverlik ve onursuz duruma düşmeme gibi rasyonel gerekçeler arar. Bu düşüncelerde intiharın, yaşam katlanılmaz hale geldiğinde bir son seçenek olarak görüldüğü söylenebilir.

Yunan felsefesinde intiharın temel bir problem olması ve toplumda hoşgörüyü karşılanması sebebiyle, Antik Yunan'da bireysel intiharlara arkaik toplumlardan farklı olarak daha sık rastlanmaktadır. Arkaik toplumların kabul gördüğü hatta özendirdiği hastalık ve yaşlılık durumlarında gerçekleşen kurumsal intihar, Antik Yunan'da bireysel kararların bir sonucudur. Fedden, bu tür intiharların nedenlerini şöyle ifade etmektedir:

“Bu tür intiharın altında yatan düşünce, soylu insanın kendini hastalıklı bir beden içinde görmekten ve görülmekten kaçınma ya da yaşlılığın getirdiği titreklik ve bunaklığın hakimiyetine girmekten kurtulma isteğidir; soylu insan için, bu durumda yaşamak onuru ile bağdaşmamaktadır.”²⁸

Antik Yunan'daki intiharlar, topluluğun bir zorlaması olmadığından bireysel intiharlar olarak kabul edilir. Onursuz duruma düşmemek ve utanç gibi intihara sebep veren durumlara bakıldığında bunların, Antik Yunan'ın ahlaki kodları olduğu görülür. Antik Yunan'da hoşgörülür olarak nitelenen intiharlar, bu ahlaki kodların yıkıldığı anda gerçekleşen intiharlardır ve intiharların sayısını artıranın da bu sosyal ve ahlaki kodlama olduğu söylenebilir.²⁹

Antik Yunan'da, intihar, hukuki bakımdan cezayı gerektiren bir suç değildir. Aksine, Atina'da hakimler, ölmek isteyenler için baldıran zehiri bulundurmuşlardır.

²⁸ Fedden, a.g.e., s. 50-51; aktaran, İnceoğlu, a.g.e., s. 17.

²⁹ Garrison, Elise P., “Attitudes toward Suicide in Ancient Greece”, *Transactions of the American Philological Association (1974-)*, Vol. 121, 1991, pp. 1-34, <http://www.jstor.org>, 09.11.2007, p. 13.

Ölmek için senatoya geçerli bir neden göstermek ve izin belgesi almak yeterli olmuştur.

Ve yönergelerinde bu durum net bir şekilde ifade edilmektedir:

'Her kim daha fazla yaşamak istemiyorsa gerekçelerini senatoya bildirecek ve izin aldıktan sonra hayatı terk edebilecektir. Eğer varlığın sana kötülük ediyorsa öl; yazgı üzüncüler getirdiyse baldıran iç; keder boynunu büktüyse hayatı terk et. Dinleyelim mutsuz adamın bahtsızlığını, dindirsin yarasını sorgucu ve bezgileri bir son bulsun.' ³⁰

Antik Yunan'da intihar, toplumsal, felsefi ve hukuki açıdan kabul edilebilir bir olgudur; ancak, arkaik toplumlarla benzer bir şekilde ve çelişkili bir tutumla, intihar eden kişinin cesedine karşı bir korku beslenmektedir. Bu sebeple Yunanlılar, intihar edenlerin cesetlerini şehrin dışına gömmüşlerdir. Bunun dışında cesetlere farklı uygulamalarda da bulunulmuştur. Örneğin, Atina'da intihar edenlerin intiharını gerçekleştirirken kullandıkları elleri kesilerek, vücudundan farklı yerlere gömülmüştür.* Bu tür uygulamalar, daha çok Antik Yunan'ın ilk dönemlerinde, dini gelenekleri ve ölümsüzlüğe duydukları inançla bağdaşır bir şekilde gerçekleşmiştir. ³¹

Antik Yunan'da intiharın düşünsel kodları ise, pek çok filozofun felsefi sisteminde ahlaki anlamda değerlendirilmiştir. İntihar konusu, yaşam, ölüm ve mutluluk kavramları çerçevesinde önemli bir felsefi problemdir. Pythagorasçılar, Platon ve Aristoteles felsefi sistemlerinde intiharı, tanrısal hediyenin ve sosyal sorumluluğun reddi düşüncesiyle haklı bulmazken, Kynikler, Kyreneliler, Epiküros Okulu ve Stoacılar intihar problemini, hoşgörü çerçevesinde ele almışlardır.

³⁰ Alvarez, a.g.e., s. 67.

* Atina'da intihar edenlere yönelik bu uygulama, Atina'nın ölüm ve mezar kültürü ile ilgilidir. Atina'da mezarlara, geleneksel anlamda özel bir önem verilmekteydi. Mezar, ölüyü ölümsüz bir kahraman olarak gösterme tasvirini üstlenmekteydi. Bu sebeple, vatan hainleri, katiller ve intihar edenler bu haktan yoksun bırakılarak cesetleri şehrin dışına atılıyordu. Şahin, Nuran, "Beyaz Lekythos'lar Işığında ve Ölüm İkonografisi ve Ölü Kültü", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Arkeoloji Dergisi IV*, ed. H. Malay, İzmir, 1996, ss. 143-167, s. 144, 153.

³¹ Mair, A. W., "Suicide: Greek and Roman", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, 1966, N. 12, s. 29; aktaran, İnceoğlu, a.g.e., s. 28.

2.1. Tanrısal Hediye ve Sosyal Sorumluluğun Reddi Düşüncesi

Antik Yunan'da intiharı hoşgörülemez kabul eden ve hatta Tanrı'ya bir hakaret olarak gören ilk düşünür Pythagoras'tır. M.Ö 580-500 dolaylarında yaşamış olan Pythagoras ve onun kurduğu din tarikatında toplanan Pythagorasçılar intiharı hiç tereddüt etmeden reddetmişlerdir. Pythagorasçılar bir din topluluğudur. Fakat bununla birlikte, bilim ve sanatla ilgilenmişler, matematik ve musiki ile uğraşmışlardır. Sayıları bütün varlığın 'arkhe'si olarak benimsemişler ve her sayıya belli nitelikler atfetmişlerdir. Onlara göre, sayılar evrensel ahengi oluşturmakta ve bu ahenk matematiksel ilişkilerle sağlanmaktadır. Bu düşünceye göre, bir sayısı Tanrı'yı nitelerken, ardından gelen sayılar yaratılmış olanları temsil ederler.³²

Pythagoras'a göre insan ruhu, bedenine hapsolmuştur ve bedeninde kaldığı sürece arınmak zorundadır. Bu sebeple dünyevi yaşam, insan ruhunun arınması için bir görev yeridir. Pythagoras intihara karşı iki gerekçe ileri sürer: birinci gerekçesi dini türden, ikincisi aritmetik türdendir. Dini türden gerekçesine göre, Tanrı'nın ve vatanın gözünde intihar, görevden kaçmak, tanrısal yetkeye karşı gelmek ve yurttaşlık görevlerine karşı sorumsuzluk etmektir. Aritmetik türden gerekçesi ise onun bilim anlayışıyla bağlantılıdır. Bu anlayışa göre, ruhun bedenle olan birliği sayıların değişken ilişkileri ile kurulmuştur. Beden için öngörülen sayısal nicelikler tükendiğinde ölüm de doğaldır. İnsan, sayısal niceliklerin tükenmesinden önce gönüllü bir şekilde ölümü tercih ederse, sayısal ahenk bozulacaktır. Bu sebeple Pythagorasçı düşüncede intihar, kabul edilebilir bir şey değildir.³³

Pythagoras'ın intihar üzerine düşünceleri onun, ölümden sonra ruhun yaşamaya devam ettiği düşüncesine dayanır. A. W. Mair, Pythagoras'ın ruhun ölümsüzlüğü düşüncesini şu sözlerle ifade eder:

“... dünyevi yaşam, Tanrılar tarafından verilen bir ceza biçimidir. Ona göre, ilahi ölümsüzlüğe ulaşmak için, kişi, yaşamı boyunca matematik ve felsefe çalışarak kendisini arındırmalıdır; ruh, ancak bu şekilde cennetteki kaynağına ulaşarak özgürlüğüne kavuşacaktır. Bu nedenle, kişinin, Tanrı'yı memnun

³² Gökberk, a.g.e., s. 29, 30.

³³ Volant, a.g.e., s. 232, 233.

etmeye çalışarak, özgürlüğünü vermesini beklemek yerine, intihar etmesi, Tanrı'nın isteklerine karşı bir ayaklanmadır."³⁴

Pythagoras için dünyevi yaşam, fiziksel bir yaşamı değil, ruhani bir yaşamı ifade eder. Ruhani yaşam, Tanrı'nın bir sayısını oluşturduğu ve diğer ruhani sayıların düzeninden oluşan bir ahenk yeridir. Sayısal bir niceliği ifade eden insan, intihar edecek olursa bu ahenk bozulacaktır.

Antik Yunan'da, intiharın Tanrı'ya ve devlete karşı itaatsizlik olduğu düşüncesiyle, intihara karşı gelen bir diğer düşünür, Pythagoras'ın da düşüncelerinden etkilenmiş olan Platon'dur. M.Ö. 427(29)-429 yıllarında yaşamış, aristokratik bir çevrede yetişmiş olan Platon, Yunan felsefesini sistematikleştiren ve felsefenin babası olarak kabul edilen bir filozoftur. Platon, Sokrates'in düşüncelerinden etkilendiği gençlik dönemlerinde erdem ve bilgi sorunlarıyla ilgilenir. Hocası olan Sokrates'in görüşlerini, yaşayış ve davranışlarını diyaloglar olarak kaleme alır. Diyaloglarında doğru bilgiye ulaşmak üzere tümevarım yöntemini kullanarak, yanlışlıkları çürütmesi esastır. İyiye dayanan doğru bilgiyi arayan ve doğrunun araştırılması probleminde idea öğretisini ortaya atan Platon, bu öğretinin kaynağı olan ruhun ölmüzsüzdür ve bir çok defalar yeryüzüne gelmiştir. Ruhun ölmüzlüğü düşüncesini temellendirdiği şey ise anımsamadır. Platon'a göre öğrenmek, anımsamaktan ibarettir. Yani ruh, doğuştan bir takım tasavvurlara sahiptir. Bu tasavvurların bilinçsizce var olduğuna dair kanıtlamasını kavramlarla açıklar. Kavramlar nesnelere yokluklarında dahil birer gerçektir ve varlıklarını sürdürür. Varlıklarını sürdüğü bu dünya bilginin konusu olan idealar dünyasıdır. Öbür tarafta ise relatif gerçeğin dünyası yani nesnelere dünyası yer alır.³⁵

Platon'un felsefi sistemini kurarken hem Sokratesçi hem de Pythagorasçı öğelerden etkilenmesi, onun intihar üzerine ikili bir tutum geliştirmesine sebep olmuştur. Ona göre intihar, bir yanda kabul edilemez bir eylemken, diğer yanda ölüm düşüncesi, filozof için arzu edilebilir. Platon, intiharın kabul edilemez olduğu gerekçesinde Pythagorasçı düşünce içindedir. Bu düşünceye göre, ruh bedene hapsedilmiştir. Tanrıların gardiyanlar

³⁴ Mair, a.g.e., s. 30; aktaran, İnceoğlu, a.g.e., s. 18.

³⁵ Gökberk, a.g.e., s. 52-67.

olduğu bu hapisshanede yaşamak bir görevdir. Yaşam, Tanrı'dan bir hediyedir ve bu hediye reddedilemez.³⁶

İntiharı devlete karşı yapılan bir itaatsizlik olarak da ifade eden Platon, intihar edenin yasal olarak cezalandırılması gerektiği düşüncesindedir. İntihar eden kişiye cenaze töreni düzenlenmesini yasaklar ve siteden uzak bir yere gömülmesi gerektiğini söyler:

“İnsan kendisine en yakın ve en çok sevdiği söylenen varlığı öldürürse, hangi cezaya çarptırılmalı? Kendini öldüren den söz ediyorum: kaderini talihin yazgısından zorla koparıp alan insan, devletin aldığı bir kararla ya da çok acı veren, kaçınılmaz bir talihsizlikle zorlanmadığı halde, payına çaresiz ve dayanılmaz bir utanç düşmediği halde, korkakça ve alçakça kendine haksız bir ceza veren insan. Bu insan için arındırma ve gömülme konusunda hangi törenlerin gerekli olduğunu tanrı bilir, ölenin en yakın akrabası bunları yorumcular ve bu konudaki yasalara danışarak, onların buyruklarına göre yerine getirmelidir; her şeyden önce bu şekilde ölenlerin mezarları ayrı bir yerde olacak, yanına da başkası gömülmeyecektir; sonra devlet toprağının oniki bölümünün sınırında, ıssız ve adı olmayan yerlerde törensiz gömülecekler, mezarlar mezartaşı ve ad yazılarak belirtilmeyecektir.”³⁷

Platon'a göre bazı istisnai durumlarda, cezai uygulamalara gerek yoktur. Buna göre, devlet tarafından yasal olarak emredilen intiharlarda, tolere edilemez utanç durumlarında ve kaçınılmaz talihsizliklerde, çare ya da tahammülü olmayan katlanılmaz durumlarda intihar edenler cezalandırılmaz.³⁸ Yasal olarak emredildiği için Sokrates'in intiharı, acı veya hastalığa sahip olanların intiharları bu istisnalara örnektir.

Platon'un, intihara ilişkin çelişkili tutumu, Sokrates'in ölümle ilgili düşüncelerinden kaynaklanır. Platon intiharı, Tanrı'ya karşı yapılan bir suç ve itaatsizlik olarak görse bile, Sokrates'in düşüncesinde ölüm, filozof için arzu edilendir. Çünkü, bilgiye ulaşmak için ruha yaklaşmaya çabalayan filozofa beden bir yükür. Ve yaşamak, filozofun doğruya ve gerçek bilgiye, dolayısıyla mutluluğa ulaşmasında bir engeldir. İnsan ruhu, bedenini terk edebildiği takdirde özgür kalacaktır. Platon, “Phadion”da Sokrates'in intiharı ve onun ölümle ilgili düşüncelerinin geçtiği diyaloglara yer verir. Ruhun

³⁶ Ünver, Gaye, The Meaning and Morality of Suicide, The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2003, s. 4, 5.

³⁷ Platon, *Yasalar*, çev. Candan Şentuna-Saffet Babür, Kabalcı Yayınevi, Üçüncü Basım, İstanbul, 2007, s. 368-369.

³⁸ Noon, Georgia, “On Suicide”, *Journal of the History of Ideas*, Vol. 39, No. 3, Jul. - Sep. 1978, pp. 371-386, <http://www.jstor.org>. 07.11.2007, p. 373.

ölmezliği düşüncesinin tartışıldığı bu diyalogunda, Sokrates, öğrencilerine ölümün nasıl arzu edilir bir şey olduğunu anlatmaktadır. Sokrates'e baldıran otu ceza olarak verilmiştir; ancak Sokrates'in bunu sevinçle karşılaması, onun ölümünü bir intihar olarak aksettirmiştir. Sokrates, ölümün ruhun tenden ayrılmasından başka bir şey olmadığına inanmaktadır. Ve ruhun tenden ayrılması, bir filozof için arzu edilir olandır. Çünkü ona göre filozofu bilgiye ve erdeme, dolayısıyla mutluluğa götüreceğ olan, ruha yaklaşımdır. Bilgi ve erdem, saf haliyle ruhta gizlidir. Sokrates için ölüm ne kadar arzu edilir bir şey olsa da, intihar yasaktır. Ve Sokrates intiharı reddederken de intiharı kabul ederken de sadık bir yurttaştır.

“...tanrı – bugün bana emrettiği gibi- emretmedikçe insanın kendini öldürmeye hakkı olmadığını söylemek saçma değildir.”³⁹

Antik Yunan'da, intiharı toplumsal bir sorumsuzluk örneği olarak gördüğünden, intiharın kabul edilemez olduğunu ifadelendiren son düşünür Aristoteles'tir. M.Ö 384-322 yıllarında yaşamış olan Aristoteles, çağının bütün bilgisini ele almış, her türlü problem alanını sistematik bir şekilde işlemiştir. Aristoteles için, çağının pek çok düşünürüyle benzer bir düşünme biçimi olarak, bireysel çabaların en yüksek ereği mutluluktur. Ona göre, mutluluğa erişmek kişinin kendi özünü geliştirmesi ile mümkün olabilir. Bu gelişim ise, aklın etkinliğiyle beslenerek ve bir takım erdemlere sahip olarak gerçekleşecektir. Aristoteles iki türlü erdem anlayışından bahseder. Bahsettiği bu iki erdemden, istencin eğitilmesiyle oluşan etik erdemler, doğru olan ortayı bulmayı, dionetik erdemler ise, akla dayanarak düşünme ve eylemde bulunmayı sağlamaktadır.⁴⁰

Aristoteles'in intiharla ilgili düşünceleri, geliştirdiği toplum felsefesinde bulunabilir. Onun, toplum felsefesi üzerine düşündükleri erdem anlayışıyla bağlantılıdır. İnsanın sosyal bir varlık olduğu ifadesi, ona göre, aynı zamanda bir ahlaksal olgunluk örneğidir. Sosyal bir varlık olan insan, aynı zamanda devletine karşı sorumlulukları olan, “doğru orta”yı keşfetmiş insandır. Bu görüşü bağlamında, intihar eden kişi, hem devlete karşı sorumluluklarını yerine getirmemiş hem de ahlaksal olgunluğa erişememiş bir kişidir.

³⁹ Platon, *Phadion*, çev. Hamdi Ragıp Atademir, Kemal Yetkin, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2001, s. 17.

⁴⁰ Gökberk, a.g.e., s. 67-69, 79-81.

Ve ona göre, yaşamı gönüllüce terk etmek, vatandaşlık görevine karşı yapılmış bir suçtur.

“...yasa kendini öldürmeyi buyurmaz, teşvik etmediklerini ise yasaklar. Ayrıca karşılık vermek söz konusu olmadan yasaya aykırı olarak isteyerek zarar veren kişi – kime ne ile zarar verdiğini bilerek zarar veren – haksızlık ediyor. Oysa öfkeyle kendi boğazını kesen, yasanın izin vermediğini isteyerek ama sağ aklı aykırı bir şekilde yapıyor. Demek ki, haksızlık yapıyor. Kime? Yoksa kendine değil de kente mi? Çünkü isteyerek acı çekiyor; oysa hiç kimse isteyerek haksızlığa uğramaz. Bunun için kent de onu cezalandırır; kente haksızlık etti diye, kendini öldüren kişinin başına bir onursuzluk gelir, öte yandan haksızlık yapanın yalnızca haksız olduğuna, tümüyle kötü olmadığına bakılırsa, kendine haksızlık etmek olanaksızdır...”⁴¹

İnsanın sosyal bir varlık olduğunu vurgulayan Aristoteles için intihar, toplumsal bir sorumsuzluk örneğidir. Çünkü, ona göre intihar, insanın kendisine ve devlete karşı işlemiş olduğu bir adaletsizliktir.⁴² Aristoteles, intiharı, yararlı bir yurttaşı yok ederek ekonomik yönden zayıflatması sebebiyle de toplumsal bir sorumsuzluk örneği ve devlete karşı bir saldırı olarak görmektedir.⁴³

2.2. Hoşgörülen İntihar: Acısız Yaşam Arzusu

Kurucusu Antishenes (444-368) olan Kynikler Okulu, hiçbir töreye, hiçbir nezaket ve edep kuralına saygı göstermemiş, yoksul ve çileci bir hayat sürmüşlerdir. Bireyselleşmeye ve özgürleşmeye önem veren Kynikler, her türlü ihtiyaca bağlılıktan insanın kendini kurtarması gerektiği düşüncesindedirler. Onlar için erdem, tam bir bağımsızlıktır. Erdem en önemli değer; sağlık, güzellik, zenginlik, lüks, şan ve şeref vb. aldırış edilmeyecek, kayıtsız kalınacak şeylerdir. Bunun için ahlaki bilgi, boş bir bilgi olarak kalmamalı, aynı zamanda yaşanmalıdır. Kynikler’e göre, gerçek erdem, hiçbir değere bağlı kalmamaktır. Bu sebeple özgür olabilmek, tüm bu tutkuların arınmayı gerektirir. Hazın insanı köle yaptığını düşünen Antishenes, bunun yerine çalışıp

⁴¹ Aristoteles, *Nikomakhos’a Etik*, çev. Saffet Babür, Kebikeç Yayınları, Ankara, 2005, s. 113.

⁴² Marra, Realino – Orru, Marco, “Social Images of Suicide”, *The British Journal of Sociology*, Vol. 42, No. 2, Jun. 1991, pp. 273-288, <http://www.jstor.org>, 30.10.2007, p. 276.

⁴³ Alvarez, a.g.e., s. 66.

didinmeyi, güçlük ve sıkıntıyı ortaya koymaktadır. Ona göre, bunlar insanı sertleştirip, dayanıklı yaparken aynı zamanda özgür kılacaktır.⁴⁴

Aşırı bireyselleşmeye verdikleri önem sebebiyle Kynikler için özgürlük, yaşamak ya da ölmeyi seçebilmektir. Eğer aklın uyarınca yaşanmıyorsa, yaşamdan ayrılmanın gerektiğini alenen söylerler. Antishenes, yetersiz zekaya sahip insanların yaşamasının, kendilerini asmalarından daha iyi olmadığını ifade eder. Diogenes'e göre ise, makul bir şekilde yaşama olanağı olmayan insanlar, kendilerini öldürme hususunda tereddüt etmemelidirler. Ona göre, iyi bir şekilde yaşamak için iyi bir nedene ihtiyaç vardır. Diogenes, bir kişinin sağlıklı bir akla sahip olup olmadığı konusunda kendisiyle defalarca yüzleşmesini, eğer her defasında olumsuz bir yanıtla karşılaşıyorsa, bu kişinin kendisini asmasının daha iyi olacağını söylemektedir.⁴⁵

Hazcılığın kurucuları olarak bilinen Kyreneliler, rahat ve neşeli bir hayat ideali koymuşlardır. Kurucusu Aristippos'a (435-355) göre bu yaşamda uğraşılmaya değer olan tek şey hazdır. Hazzı istemek ve aramak, her varlık için doğal bir duygudur. Aristippos'a göre iyi olan hazdır. Bu anlık bir haz duygusudur. Maddi hazların manevi hazlardan daha üstün olduğunu düşünen Aristippos, hazların niteliğinin değil, şiddet derecelerinin önemli olduğunu vurgulamıştır.⁴⁶

Kyreneliler de Kynikler gibi, tam bağımsızlık fikrindedirler. Topluluk hayatına karşı aşırı bireyciliği savunurlar. Onlar için topluluğun düşünceleri birer boş inançtır. Hazzı elde etmek için bilgi gereklidir ve bu bilgi ile birey özgürleşecek ve hazzı elde edebilecektir. Kynikler gibi, Kyreneliler için de özgürlük yaşamak ya da ölmeyi seçebilmektir. İyi yaşam değerlidir. İyi yaşam dedikleri şey ise, acılardan ziyade hazların olduğu bir yaşamdır. Onlara göre, eğer hazlar yoksa, yaşamı korumak bir aptallıktır.⁴⁷

Bu okulun savunucularından Hegesias için hayat ancak bir budala için iyidir. Bilge, ona karşı kayıtsız olandır. Hayat bir yanılsama kaynağıdır, haz ise yakalanamayacak kadar kaçıktır. "Elem hazdan üstün olarak hayatı zehirlemektedir. İşte bütün bu

⁴⁴ Gökberk, a.g.e., s. 48, 49.

⁴⁵ Minois, Georges, *History of Suicide: Voluntary Death in Western Culture*, Translated by Lydia G. Cochrane, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1999, s. 43, 44.

⁴⁶ Gökberk, a.g.e., s. 50, 51.

⁴⁷ Minois, a.g.e., s. 43, 44.

nedenlerle hayattan vazgeçmekten daha büyük bir mutluluk olmadığı gibi en iyi yol da kendini öldürmektir.”⁴⁸

Epiküros Okulu, Helenizm-Roma Felsefesine bağlı okullardan biridir. Epiküros (341-270) bu okulu M.Ö. 306 yılında kurmuştur. Yaşadığı Helenistik dönemin genel karakteristiğini taşıyan Epiküros okulu, pratik nitelik taşıyan bir ahlak felsefesi geliştirmiştir. Bu okulun, başlıca ereği mutluluğa ulaşmaktır. Bunun için, insanı Tanrılar ile ölüm karşısında duyulan korkulardan kurtarmak gerektiğine inanılır. Bunu başarabilmek için, doğal bir dünya görüşü gereklidir. Epiküros’a göre, sağlam bilgi olmadan doğru eylem olamaz. Onun için sağlam bilgi, duyu verileri ile bunların bir çok defalar ortaya çıkmasından, yinelenmesinden doğan genel tasavvurlardır. Kyrene okulunun hedonizm anlayışını geliştiren Epiküros, haz deyince acıdan kurtulmuş olma anlamındaki olumsuz hazzı anlar: haz, vücudun ıstıraptan ve ruhun huzursuzluktan kurtulmuş olma halidir. Haz acısızlıktır, acı karşısındaki özgürlüktür.⁴⁹

Epiküros için yaşamak, felaketlere karşı korunakları sağlayarak mutluluğa ulaşmaktır. Onun için haz, aşırı isteklerin kölesi olmak değil, acılardan korunmuş bir şekilde mutlu olmaktır. Bu sebeple Epiküros, mutluluğun keşfini, duylara bırakır. Ona göre, yaşam duyuların hissettiğinde vardır ve duyular yoksa da yaşam yoktur. Bu düşüncesinden hareketle, ölümden korkulmaması gerektiğini ifade eder, çünkü ona göre, ölüm gerçekleştiğinde duyular olmayacaktır:

“...kendini, ölümün bizim için hiçbir şey olmadığı düşüncesine alıştı. Bütün iyiler ve bütün kötüler duyulara dayanıyor ama ölüm duyuların ortadan kalkması. Bu yüzden ölümün bir hiç olduğu idraki, geçici yaşamı bizim için harikulade kılıyor. Doğal ki bu bilgi, bizim varoluşumuzun zamansal sınırını ortadan kaldırmıyor ama bizim ölümsüz olma arzumuzu ortadan kaldırıyor. Çünkü her kim ki yaşamada korkunç olan hiçbir şey olmadığını görür, o yaşamda da bir şeyden korkmaz. Ama birisi, ölümden korkmasının, o geldiğinde acıyı da getirdiğinden değil de, gelmekte oluşunun acı verdiğinden olduğunu söylüyorsa, o bir budaladır; çünkü varolması bizi rahatsız edemeyen bir şeyin beklenmesi yüzünden ve beklendiği gene de acı vereceğini söylemek saçmadır.”⁵⁰

⁴⁸ Güler, a.g.t., s. 146.

⁴⁹ Gökberk, a.g.e., s. 87-90.

⁵⁰ Epiküros, “Menaikos’a Mektup”, çev. Sinan Özbek, *felsefelogos*, Yıl: 3, Sayı: 12, Ekim 2000, Bulut Yayınevi, İstanbul, ss. 63-66, s. 64.

Epiküros, mutsuzluğun rasyonel inançların, arzu ve korkuların sebep verdiği bir tür kafa karışıklığı olduğunu ifade eder. İnsan arzularının bazılarının doğal ve gerekli, bazılarının ise değersiz olduğundan bahseder. Değersiz olan arzular, lüks ve düşkünlüğün egemen olduğu bir yaşamın arzularıdır.⁵¹

Epiküros'un ölümle ilgili düşünceleri, ölümden sonra ruhun da çözüldüğünü ifade eden materyalist felsefesinde yatmaktadır. Epiküros, ruhun ölümsüzlüğüne ve ölümün ise korkutucu bir durum olduğuna inanmamakla birlikte intihara karşıdır. Çünkü o, öncelikle yaşamayı ve mutluluk arayışını ortaya koyar. Bu arayışın sonunda elde edilen herhangi bir haz yoksa, o zaman yaşamak anlamsız ve intihar anlamlı olacaktır. Epikürcüler, yaşamın hazlarının azaldığı durumlarda, yaşamaya devam etmek için bir sebep olmadığını düşünmüşlerdir. Bu sebeple yaşamı terk etmek isteyen kişi, ölümden korkmadan, kendi kaderinin efendisi olduğu için bu özgür adımı atacak ve intihar edecektir.⁵²

Kıbrıslı Zenon'un (336-264) kuruculuğunu yaptığı Stoacılık, Hellenistik Çağın en önemli felsefe öğretisidir. Kyniklerin görüşlerinden etkilenen Stoacılık, onların görüşlerinde bir takım değişiklikler yapmıştır. İnsanın bağımsızlığı düşüncesini, insan yaradılışının sosyal içgüdüleri ve duygularıyla uzlaştırmaya çalışmıştır. Kyniklerin etkisiyle sensualisttirler: Bütün ilk tasavvurların kaynağının, dış etkiler yüzünden ruhta meydana gelen izlenimler olduğunu söylerler. Doğanın yasasına boyun eğmek, Stoa ahlakının başlıca ilkesidir. Stoa ahlakının ideali olan apethia (duygusuzluk) durumu, insan için doğal olan duyguları duymamak değil, akılla ilişkisi olmayan duyguların doğmasını önlemek demektir. Stoalılar için doğal olan, akla uygun olandır. Buna uygun olarak erdemi, doğanın (aklın) yasasına uymak olarak belirlemiş ve ödev kavramını ahlak felsefesine yerleştirmişlerdir. Kökleri Sofistlerde olan ve doğal hukuk anlayışına fikir sağlayan Stoacıların bu düşünceleri daha sonra Roma hukukuna temel olacaktır.⁵³

Stoacıların bireyselliği ön plana çıkaran felsefeleri, yaşadıkları dönemin koşullarıyla açıklanabilir. Eski şehir devletlerinin yıkılması ve Büyük İskender tarafından bir

⁵¹ Cooney, William, "Epicurus", *Macmillan Encyclopedia of Death and Dying*, ed. Robert Kastenbaum, Vol. 1, Macmillan Reference USA, New York, 2003, pp. 264-265, p. 264.

⁵² Neeley, G. Steven, *The Constitutional Right to Suicide: A Legal and Philosophical Examination*, Peter Lang Publishing, New York, 1996, p. 35.

⁵³ Gökberk, a.g.e., s. 91-97.

imparatorluğun kurulması, toplumda bir takım değişikliklere sebep olmuştur. Küçük şehir devletlerinin yerine büyük bir imparatorluğun kurulması demek, farklı gelenekler ve kökenlerin tek bir yönetim altında toplanması demektir. Farklılıklar içinde yalnız bırakılmış insana yeni bir düşünme biçimi gerekli olmuştur ki, bu Stoacılığın bireye bilinç ve özgürlük aşladığı felsefesi ile sağlanmıştır. Antik Yunan'ın toplum felsefesi anlayışı, yerini Stoacılığın doğa felsefesine bırakmıştır. Bundan sonra, birey kendini dışsal koşullara göre değil içsel belirleyicilerine göre koşullandırmıştır. Bireysellik bilinci ile ölüm konusu daha tartışılır hale gelmiş, bundan önce metafizikle açıklanan ölüm, akıl yoluyla açıklanmaya başlanmıştır.⁵⁴

Stoacılar, Epikürcüler gibi ruhun sonsuzluğu düşüncesine sahip olmadıklarından, ahirette ceza düşüncesine de inanmamaktadırlar. Platon'un idealizmine karşı, doğanın (aklın) yasalarının ürünü olan materyalist felsefeyi benimserler. Doğanın yasalarını erdem olarak kabul eden Stoacılar için, yaşam kadar ölüm de doğaldır. İkisi arasında herhangi bir fark yoktur. İntihara meyleden birey, ne Tanrı'ya ne de topluma karşı sorumludur. Yaşamak kadar doğal olan ölmeyi tercih eden birey, kendi kaderinin efendisidir.

Stoacılar, intihar fikrini kabul etseler de bu konuda acele edilmemesi gerektiği düşüncesindedirler. Tüm koşullar açık bir şekilde düşünüldükten sonra, intihara karar verilmelidir. Ruth Shonle Cavan, Stoacıların intihara yönelik felsefi konumunu şöyle dile getirir:

“Stoacılık insana biraz umut etmeyi, hiçbirşeyden korkmamayı öğretir. Ölüme pozitif bir mutluluk yolu gibi parlak renkler giydirmez, fakat her terörün her acının sonu olarak ondan yoksun bırakmaya çabalar. Acıdan ve bunaklıktan hızlıca kurtarılıp, kaderin fırtınalarına sığınak bulan adam, yaşamın acılığını kaybeder. Bir cezadan çok bir ilaç olduğunda ölümün korkunçluğu sona erer. Stoik sistemde yaşam ve ölüm aynı anahtara uydurulur. İnsan erdeminin tanrılaştırılması, günahın bütün anlamının yokluğu, kibirli inatçılık en kötü lekelerin küçük düşürmesidir.”⁵⁵

Stoacılar göre, bir insan acı çekiyorsa, örneğin bacağına kaybetmiş ya da tedavi edilemez bir hastalığa kapılmışsa intihar etmelidir. Fakat tedavi edilemez bir durum

⁵⁴ İnceoğlu, a.g.e., s. 23-26.

⁵⁵ Cavan, Ruth Shonle, *Suicide*, Russell&Russell, New York, 1965, p. 15, 16.

olmadığı halde, Stoa okulunun kurucusu Zenon, düşüp parmağını kırınca öfkesinden intihar etmiştir. Öğrencisi Cleanthes ise dişeti iltihabını geçirmek amacıyla doktorunun tavsiyesiyle aç bırakılmış; fakat iltihap birkaç gün içinde geçmeye başladıysa da, ölüm yolculuğunun çoktan başladığını gören Cleanthes, yemek yemeyi reddederek kendini ölüme sürüklemiştir.⁵⁶

Stoacılığın intiharla ilgili olumlu ifadeleri, intiharın, Romalılarda da aynı hoşgörü ile karşılanmasını sağlamıştır. Hatta intihar, pek çok durumda özendirilen bir eylem halini almıştır.

⁵⁶ Alvarez, a.g.e., s. 67.

3. ROMA FELSEFESİNDE İNTİHAR ALGILAYIŞI

Felsefeyi Yunanlılardan öğrenen Romalılar bu alanda yaratıcı olamamışlar ve felsefelerini Yunan düşüncülerinin tekrarıyla kurmuşlardır. Özellikle, Stoacılık ve Epikürcülük Romalıların yaşayışlarını ifade etmek üzere temel oluşturmuştur. Bu öğretiler büyüyen bir imparatorlukta, yalnızlaşan bireylerin bağımsız bir şekilde kendini yetiştirebileceği bir felsefe alanı olarak görülmüş ve Romalılar, bu öğretiler çerçevesinde kahramanlık ideallerini gerçekleştirebilmişlerdir.⁵⁷

Romalılarda intihar, dönemin felsefi okullarının intiharı destekleyen öğretileri ile bağdaşır bir şekilde hoşgörülebilir, ve hatta zorunlu bir eylem algılayışı ile karşılanmıştır. Bu felsefi okulların, Platon'un felsefi öğretisinin önüne geçmesi, intiharı olumsuzlayan bir düşünüşün ortadan kalkmasına sebep vermiştir. Ayrıca bu dönemde dini inanış da zayıflamış ve artık intihara karşı alınan önlemler ortadan kalkmıştır. Alvarez, karşılaştırmalı olarak, Yunanlılar ve Romalılar'ın intiharla ilgili algılayışlarını şöyle dile getirmektedir:

“Roma İmparatorluğu'nun geliştirilmiş Stoacılığı, Platon'un daha ileriye götürülmesidir. Uslamlamalar genellikle aynıydı ama şimdi koşullar içselleştirilmişti. İçsel baskı katlanılmaz olunca sorun biri kendini öldürmeli mi öldürmemeli mi değildir artık, bunun en büyük onur, yüreklilik ve güzellikte nasıl yapılacağıdır. Diğer bir deyişle intiharı, bütün ilkel korkulardan boşaltan ve duyguyla pek ilişkisi yokmuşcasına konuyu yavaş yavaş oldukça akılcı bir tartışmaya açan ilk Yunanlılardır. Öte yandan Romalılar duyguyu yeniden araladılar ama bunu yaparken onu tepetaklak ettiler. Onların gözünde intihar ahlaksal yönden hiç de kötü değildi. Aksine birinin bu dünyadan ayrılış tarzı mükemmelliğin ve erdemin pratik bir sınavına dönüştü.”⁵⁸

Romalılarda, intihara dinsel ve ahlaksal anlamda hiçbir yasak getirilmediği gibi, hukuk da bazı istisnalar dışında açık bir şekilde intihara izin vermekteydi. Ancak intihar etme kararı, rasyonel bir şekilde gerekçelendirilmeliydi:

⁵⁷ Gökberk, a.g.e., s. 106-109.

⁵⁸ Alvarez, a.g.e., s. 68.

“Jüstinyen içtihatında eğer bir yurttaş, ‘hastalık, acı veya buna benzer nedenlerle’ ya da ‘hayattan bıkmama...delilik veya onursuz bir duruma düşme korkusu’ yüzünden intihar etmişse cezalandırılmaz.”⁵⁹

Roma hukukunda, nedensiz bir intihar ceza sebebi olarak görülmektedir. Ayrıca bazı pratik nedenlerden kaynaklanan istisnalar da mevcuttur. Alvarez bu istisnaları devletin çıkarları bağlamında değerlendirmiştir:

“...Bir kölenin kendisini öldürmesi suçtu. Nedeni çok basit çünkü bir köle sahibine gelir getiren önemli bir yatırımdı. Bir araba gibi bir köle de hatalara karşı garantiliydi; bedende gizli kusurlar, intihara veya suça yatkın bir doğa gibi. Eğer kendisini öldürürse ya da buna kalkışırsa altı ay içinde ölü veya diri eski sahibine iade edilir ve anlaşma geçersiz sayılırdı. Aynı şekilde bir asker devletin malıydı ve intihar etmesi kaçaklıkla aynı şeydi...Son olarak da suçlunun yargıdan kaçmak için hayatına son vermesi belki tazminat olacak cezası hakkını düşürdüğü için bir suç olarak kabul edilmişti. Bu durumda suçlunun mallarına el konulurdu. Ancak akrabaları suçluyu onun adına savunabilirlerdi. Eğer masum bulunursa miraslarını alabilirlerdi. Tersine olursa Devlete giderdi. Kısacası Roma yasasında intihara tümüyle ekonomik cezalar verilirdi. Ne ahlaksal ne de dinsel bir suçtu. Yalnızca köle sahibi sınıfa ve Devlet hazinesine zarar veriyordu.”⁶⁰

Roma’da ekonomik nedenli cezalar dışında, intihara karşı hiçbir yaptırımın olmaması ve hiçbir önlem alınmaması nedeniyle gönüllü ölümlerin yüksek oranda olduğu ve bu durumun, Stoacı öğretinin özgür iradeye verdiği önem ve intihar hakkında benimsediği umursamaz düşünüşle ilgili olduğu söylenebilir. İntihara karşı bu umursamaz düşünüşün en temel taşıyıcıları ise Cicero ve Seneca idi.

3.1. Cicero ve Ne İyi Ne de Kötü Olarak İntihar Algılayışı

M.Ö 106- M.S. 43 yılları arasında yaşayan Romalı devlet adamı ve filozof Cicero, Stoa ahlakını olumlu karşılamakla beraber, felsefesini şüpheli bir temel üzerine kurmuştur. Cicero’nun düşüncelerinde Platon’un etkileri görülmektedir. Bu etki, onu, Stoacıların bireyselci düşüncelerinden farklı bir noktaya götürmüştür. Cicero’nun ahlak anlayışı sosyal nitelikte bir ahlak anlayışıdır. Bu anlayışa göre, ahlaki anlamda bireyin

⁵⁹ Alvarez, a.g.e., s. 70.

⁶⁰ Alvarez, a.g.e., s. 71.

içsel bir yetkinliği olduğu gibi, birey, doğa ile öğrenilen Tanrısal bir akla da sahiptir. Dolayısıyla Cicero'nun düşüncesinde, erdem, bireyin sadece kendini bilmesiyle değil, bireye sosyal erdemi kazandıracak olan Tanrısal akli bilmesiyle mümkündür.⁶¹

Cicero için intihar ne iyi ne de kötüdür, sadece sıradan bir davranıştır. Tanrı bir ihtiyaç yaratmadıkça intihar yasaktır. İnsanların, Tanrının bahsettiği görevden kaçmak gibi bir hakkı yoktur.⁶² Cicero, Platon'un etkilerini, yaşamın bir görev yeri olduğu düşüncesinde gösterir. O, yaşamı askeri bir görev yerine benzetirken, bedeni de, ruhun hapisanesi olarak görmektedir. Ona göre, bu söylemin ötesine ancak ilahi bir çağrı aracılığıyla çıkılabilir.⁶³

İntiharın yasak olduğu düşüncesini Platon'dan alan Cicero, ölümün iyiliğini gösterirken de yine Platon'dan yararlanır. Böylelikle, Cicero, Platon'un intihar hakkındaki ikili tutumunu benimser. Bu ikili tutum, gönüllü ölümü reddeden, ancak ölümün arzu edilir olduğu düşüncesinden ortaya çıkar. Ölüm arzusu, beden ve ruh arasında ruhun sonsuzluğu fikrinden ileri gelir. Cicero, "Ölüme Övgü" adlı eserinde ölümün kötü bir şey olmadığını şu sözlerle ifadelendirir:

*"...akla uygun bir araştırma ölümün ya kötü bir şey olmadığını ya da iyi, olumlu bir şey olduğunu gösterecek; çünkü ruh kalb, kan ya da beyinse, o zaman şüphesiz maddi bir şey olduğu için bedenle birlikte yok olacaktır; ama ruh nefes ise, belki de boşlukta dağılacaktır..."*⁶⁴

Cicero bu eserde, ölümün korkulmaması ve kaçılmaması gereken bir olgu olduğunu gösterir. Her insan bir gün öleceği için ve her ölüm için bir varolma hali gerektiğinden, ölümün bir yoksunluk olmadığını ifade eder:

*"Ölüm, ölü için bile yoksunluk olsaydı eğer, hayatta sonsuz, sınırsız bir kötülük halinin nesnesi olurduk, ölümü bir hedef olarak görüyorsam, o hedefe varınca da o kadar korkutucu bir şey kalmayacak."*⁶⁵

⁶¹ Gökberk, a.g.e., s. 107, 108.

⁶² Minois, a.g.e., s. 48.

⁶³ Volant, a.g.e., s. 63.

⁶⁴ Cicero, Marcus Tullius, *Ölüme Övgü*, çev. Cânâ Aksoy, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 23.

⁶⁵ Cicero, a.g.e., s. 18.

Cicero için ölüm, vakti geldiğinde güzeldir. Tanrı istediği takdirde ölüm, kabul edilir olandır. Ölüm anı, beden içindeki hapisten kurtuluş anıdır.

“... ‘emr-i hak’ vaki olup da bu dünyadan ayrılacağımız gün gelip çatınca, şükran duyarak, sevinç içinde boyun eğelim ölüme, ya besbelli bize ayrılan ebedi istirahatgâhımıza gidebilmemiz ya da bütün heyecanlardan ve sıkıntılardan kurtulabilmemiz için bir hapisaneden, zincirlerimizden kurtulduğumuzu düşünelim. Öte yandan, tanrı henüz buyruğunu vermemişken, başkaları korkunç bulsa da son günün bizim için hayırlı olduğuna inanalım, ölümsüz tanrıların ve her şeyin anası olan doğanın hazırladığı hiçbir şeyi kötü saymayalım.”⁶⁶

3.2. Bilgece Yaşamak ve Doğru Zamanda Ölmek: Seneca’nın İntihar Algılayışı

M.Ö 4 - M.S 65 yılları arasında yaşamış ünlü bir Romalı düşünür olan Seneca, aynı zamanda siyasetçi ve devlet adamıdır. Neron’un danışmanlığını da yapmış olan Seneca, kendisinin Neron’a bir kumpas düzenlediği iddiasıyla intihara mahkum edilmiştir. Felsefenin pratik bir değere sahip olduğunu düşünen Seneca, bilgeliğin felsefe yoluyla kazanılacağı düşüncesindedir. Ahlak felsefesinde Stoacı etik düşüncüyü benimseyen Seneca için, doğaya uygun ve bilgece bir yaşam ideal olandır.⁶⁷

Seneca’nın intihar algılayışından bahsederken pek çok yazar öncelikle onun ünlü intihar öğüdünü alıntılar:

“Avare adam niye inliyor, niye korkuyorsun? Nereye baksan kötülüğün bir sonu var? Şu dipsiz uçurumu görmez misin? Özgürlüğe gider. Şu tufanı, şu akışı, şu ırmağı görmez misin? Özgürlük yuva kurmuş kıvrımlarına. Susuzluktan kavrulan şu mahzun ağacı görmez misin? Özgürlükler salınır her bir dalında. Boynunun, boğazının, yüreğinin öyle çok yolu var ki kölelikten kaçmak için...Özgürlüğe giden yolu bilmek ister misin? Bütün damarlarında onu bulacaksın.”⁶⁸

Ancak bu sözler tek başına alındığında, onun intiharın kadim bir savunucusu olduğu düşünülecektir. Halbuki, Seneca için bilgece ve iyi bir yaşam önemlidir. Ölüm, ancak bu yaşam çekilmez olduğunda, acılar içinde kıvranıp da aklın işlemez olduğu

⁶⁶ Cicero, a.g.e., s. 76.

⁶⁷ Cevizci, Ahmet, “Seneca”, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, 6. Baskı, İstanbul, 2005, ss. 1481-1482, s. 1481, 1482.

⁶⁸ Alvarez, a.g.e., s. 68, 69.

durumlarda gereklidir. Onun için ölümü gerektiren fiziksel acılar değil, ruhun ve aklın işlerliğini kaybetmiş olmasıdır.

Seneca öncelikle iyi bir yaşamı anlatır ve daha sonra gerektiği anda ölümü övgülemeye başlar. Ona göre, iyi olan, iyi yaşamaktır. Ölümün gerektiği an, ihtiyarlık ve elden ayaktan düşme anı; bedensel kıvranmalardan ziyade, bireyin düşünemediği ve üretemediği bir andır:

“...ihtiyarlık beni kendime olduğum gibi korursa, yani en iyi yanımla olduğum gibi korursa, ihtiyarlığı bırakacak değilim. Gelgelelim zihnimi bozarsa, onu parça parça yok ederse, bana yaşamı değil, bir tek soluğumu bırakırsa, bu çürümüş, çökmek üzere olan yapının üstünden atlar geçerim. Hastalıktan ölerək kurtulmak istemem, yeter ki iyileşebilecek olsun, ruhuma zarar vermesin. Acı çekiyorum diye kendi ellerimle yaşamıma son vermiyeceğim: bu tür ölüm yenilgidir. Yok, bilirim ki, bu acıyı hep çekmek zorundayım, çıkar giderim bu yaşamdan, acı çekiyorum diye değil de, acım yaşamak için bulduğum her nedene karşı bir engel olduğu için. Acısı yüzünden ölen insan zayıf ve korkaktır, acı çekmek için yaşayan insan da akılsız.”⁶⁹

Seneca’ya göre, ölüm kararı bireyin yaşamını sorguya çekmesiyle verilebilecek bir karardır. Ona göre, sadece yaşamak için değildir yaşamak; yaşamak, iyi yaşanır sa yaşamaktır. Yaşamı acılar ve kendisi ölüm tutkusuy la dolu bir kişi kararını vermelidir. Seneca’ya göre, böyle durumlarda kişi, yaşamakla bulamadığı ilaca, ölmekle kavuşabilir.

“Hoşuna mı gidiyor yaşamak? Yaşa! Yok, gitmiyorsa, geldiğin yere gitmek elinde senin! Baş ağrını dindirmek için çok kez kan aldır dın, bedenini hafifletmek için de, bir damarını açtırır sın. Burada koskoca bir yaray la bağrını delik deşik etmek gerekli değil ki! Bir neşterle o büyük özgürlüğe giden yol açılır, bir küçücük delikle sükûnete ulaşılır.”⁷⁰

⁶⁹ Seneca, *Ahlâki Mektuplar*, çev. Türkân Uzel, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 135 (Mektup VI, 57).

⁷⁰ Seneca, a.g.e., s. 163 (Mektup VIII, 70).

4. ORTAÇAĞ'DA İNTİHAR ALGILAYIŞININ FARKLILAŞAN DÜNYASI

Ortaçağ, Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden modern zamanlara değin süregelen yaklaşık bin yıllık bir tarih dilimini ifade eder. Antik ve Roma felsefelerinden farklı olarak, Ortaçağ felsefesi dini bir dünya görüşüne sahiptir. Antikçağ'ın çok-tanrıcı felsefi düşüncülerinin yerini, tek-tanrıcı ve tüm felsefi düşünceyi kendinde toplayan Hristiyanlık dini alır. Hristiyanlık bir başka tek-tanrıcı din olan Yahudiliğin içinden türemiş olsa da, ondan farklı olarak evrensel bir niteliğe sahiptir. Hristiyanlık, Roma İmparatorluğu'nun genişleyen toprakları ve barbar kavimlerle birlikte artan nüfusuyla yoksullaşan ve yalnızlaşan insanın kurtuluşunu sağlayıcı bir din olarak düşünülmüştür. İlk Hristiyanlık, 2. ve 6. yüzyıllar arasında yaşayan Kilise babalarının, Hristiyan inancının kavramsal formunu öğrettiği Patristik felsefe anlayışına sahiptir. Bu dönemde, St. Augustinus'un düşünceleri, Hristiyan felsefesinin ve kilise doktrinin temellerini oluşturmaya başlamıştır. Augustinus'a göre felsefenin ana ödevi, Kilise öğretisini bilimsel bir sistem olarak oluşturmak, bu çerçevede temellendirip geliştirmektir. Patristik felsefenin ardından gelişen ve Hristiyan öğretiyi sistematikleştiren Skolastik felsefe ise Ortaçağ felsefesidir. Patristik felsefeye Platonizm damgasını vurmuşken, Skolastik felsefe Aristotelizm ile temellerini oluşturmuştur.⁷¹

Ortaçağ'da intihar algılayışı, Ortaçağ felsefesi ile paralellik gösterir. İlk Hristiyanlık ve sistematikleşen Ortaçağ felsefesi, intihar karşısında farklı tutumlar içindedir. İlk Hristiyanlık, insanın bedeninden bir kurtuluşu olarak intihara hoşgörüyle bakar ve intiharı teşvik eder. İntihar, bir günahkar olarak doğan insan bedeninin kurtuluşu olmuş ve öte dünya anlayışı ile birlikte ruhsal olana kavuşma olarak nitelenmiştir. Ayrıca Hristiyanlığın yayılması sürecinde, savaşlarda şehit olmak da kutsanır hale gelmiştir.

St. Augustinus'un Hristiyanlığı sistematikleştiren düşünceleri ve Kilise doktrininini güçlendirici fikirleri ile Ortaçağ'a ait intihar algılayışı değişmiştir. St. Augustinus'a göre, her türlü koşulda intihar yasaktır. Ona göre, en büyük günah intihar etmektir. Bedensel günahlarından kurtulmak için de olsa, intihar yasaklanmalıdır. Çünkü insanın

⁷¹ Gökberk, a.g.e., s.125-139.

günahları olsa bile, pişmanlığını gösterebilme şansına sahiptir. Ancak kişi, ölümü tercih ederse iki kere günah işlemiş olacaktır.

Aquinalı Thomas zamanında ise, intihar suç kapsamına girmiştir. Thomas'ın intiharın yasaklanmasıyla ilgili argümanları, insan yaşamının kutsallığı, Tanrı'nın isteklerine boyun eğme ve ölüm anına yüklenen aşırı önem düşünceleriyle Hristiyan doktrin köklerini oluşturmuştur.⁷²

4.1. İlk Hristiyanlık: Bir Kurtuluş Algısı Olarak İntihar

Hristiyanlık inancının temeli, Tanrı'ya ve insanların kurtarıcısı olduğuna inanılan İsa peygambere dayanır. Günahkar bedenlerle doğan insanlığın kurtuluşunun, İsa'nın şehitliği ile sağlandığına inanılır. İlk Hristiyanlıkta, her bireyin inancının göstergesi olarak eylemlerini İsa'ya özenerek yapması buyurulduğundan, şehitlik, inancın ve Tanrı'ya bağlılığın bir kanıtı olarak görülmüş ve gönüllü ölüm kararı, her bireyin özgür iradesine bırakılmıştır. Bu inanışa göre, şehit olan kimse ahiret mutluluğuna kavuşacaktır.⁷³

“...şehitlik bağışlanmanın bir aracıydı. Tıpkı ilk günahlardan bir arınma olan vaftiz gibi şehitlik de son günahların bir aklanmasıydı. Vikingler ve İglulik Eskimolarına göre şiddetli ölüm nasıl Cennetin bir garantisi ise Hristiyanlara göre de şehitlik öyleydi. Tek ayırım şehitlerin bir savaşçı gibi ölmek yerine bir kurban gibi karşı koymadan ölmeleriydi. Savaşım verdikleri bu dünya değildi ve bütün yengilerini büyük kayıplarla kazandılar.”⁷⁴

İlk Hristiyanlıkta şehitliğin, insanlık için kutsal bir merteye olması sebebiyle, kişinin intiharı Tanrı'ya karşı bir hakaret değil, topluma ya da devlete bir adaletsizlik değil aksine inancının kanıtı olarak görülmüştür. Bu dönemin intihar algılayışı, aynı zamanda Romalıların felsefi tutumuyla yoğrulmuş bir dinsellikle oluşmuştur. Alvarez'e göre, ilk Hristiyanlar da Romalılar gibi ölüme karşı kayıtsızdır. Fakat şimdi, ölüm için vazgeçilmez bir sebep vardır, o da, ahiret mutluluğuna kavuşmak. Bir günahkar olarak

⁷² Dublin, a.g.e., s. 120.

⁷³ Meslin, Michel, “Hristiyanlık. Kurtuluş, ahret ve azizler”, *Théma Larousse: Tematik Ansiklopedi*, yay. müd. Hakkı Devrim, cilt: 1, Milliyet, y.y., 1993-1994, ss. 498-499, s. 498.

⁷⁴ Alvarez, a.g.e., s. 74.

doğan bireyin, yaşamı uzadıka gúnahlarının arttığına inanılan ilk Hristiyanlıkta intihar bir kurtuluş olarak görúldü.⁷⁵

İlk Hristiyanlığın intiharı teşvik edici rolü, Stoacı düşünüşün, erken dönem kilise anlayışını etkisine alması gösterilebilir. İntihar, kilisenin iktidara geldiği bu dönemde Tanrı'yı gücendirme olarak düşünülmeydi. Aksine intihar, ölümden korkmadıklarını gösteren ve saldırılara karşı gelen şehitler için cennetin garantisi olarak görülmekteydi. Erken dönem kilise anlayışına göre, dünyevi yaşam nefret edilesi bir yaşamdı ve tanrının huzuruna ve sonsuz yaşama ulaşmak için ölüm gerekiyordu. Bu amaç uğrunda, Hristiyanlığın ilk generasyonu kendilerini şehit etmeye hazırdır.⁷⁶

IV. yüzyılda Kilise kendini kabul ettirerek, Tanrı ve birey, yaşam ve öte-dünya arasında bir aracı rolü üstlenmiştir. Bireyin gúnahkar bedeninden kurtulması için, artık şehit olması gerekmezdi. Çünkü Kilise, Eski ve Yeni Ahit'ten bazı çıkarsamalarla başka türlü arınma yollarını ortaya koymuştur. Buna göre, arınma, Roma Katolik Kilisesi ve Doğu Ortodoks Kiliselerinin benimsediği yedi ayinle (Kutsal şarap ve ekmek ayini kudas, gúnah çıkarma, kişinin kiliseye kabul edildiği vaftiz, vaftizin pekiştirilmesi anlamına gelen konfirmasyon, papazlık, evlilik ve kutsal yağlama)⁷⁷ sağlanacaktır.

Hristiyanlığın bu ilk döneminde kilise, gúnah çıkarma gibi ayinlerle intiharı sınırlarken, kilise inancına aykırı olarak Donatistler, sonsuz mutluluk için kendilerini öldürmeye devam etmişlerdir. Donatistler, Katolik geleneğin pek çok kolu tarafından kabul olunmuş inançlara aykırı bir düşünüş olarak kabul edilen bir inancın izleyicileridirler. Donatistler ve erken kilise arasındaki temel anlaşmazlık özellikle gúnah çıkarma ayini ve diğer ayinlerin etkisiyle ilgilidir. Donatistlere göre kilise, gúnahları affedici rolü üstlenemezdi.⁷⁸ Alvarez, Donatistlerin cinnet boyutuna ulaşan intihar deneyimlerini şöyle açıklamaktadır:

“Bu fanatiklerin pek çoğu yaşamdan dehşetle irkiliyor ve şehit olmak için can atıyorlardı. Gerçek imana ve sonsuz mutluluğa bu teslim oluş onları kutsayacaksa nasıl ve hangi ellerde ölecekleri hiç önemli değildi. Bazen

⁷⁵ Alvarez, a.g.e., s. 73, 74.

⁷⁶ Minois, a.g.e., s. 25.

⁷⁷ Meslin, Michel, “Hristiyanlık. Temel İnançlar”, *Théma Larousse: Tematik Ansiklopedi*, yay. müd. Hakkı Devrim, cilt: 1, Milliyet, y.y., 1993-1994, ss. 496-497, s. 497.

⁷⁸ <http://en.wikipedia.org/wiki/Donatist>, 05.01.2008.

festivallerde kargaşa çıkarıyor ve paganların tapınaklarına saldırarak en ateşli paganları Tanrılarının kırılan onurunun öcünü almaya zorluyorlardı. Aynı yöntemi mahkemelerde de uyguluyorlar ve yargıçları idam kararı vermeye mecbur bırakıyorlardı. Sık sık yollarda insanları durdurup, eğer kabul ederlerse ödüllendirileceklerini söyleyerek ve bu çok özel ricayı yerine getirmeyenleri ise ölümlü tehdit ederek kendilerini ağır bir şekilde cezalandırmalarını istiyorlardı. Umduklarını bulamayınca bir gün arkadaşları ve kardeşleri hep birlikte kendilerini kayalıklardan salıvereceklerini duyurdular ve bu dinsel intiharlarla ün kazanan yüzlerce uçurum bilinmektedir.”⁷⁹

Donatist mezhebinin 5. yüzyılda pek çok bölgeye yayılması ve güç kazanması kiliseyi telaşlandırmış, intiharların önüne geçilmek istenmiştir. Bu amaçla, kilise, Donatistlere yasaklamalar getirmiş, sürgüne göndermiş ya da öldürmüştür. Bir kısım Donatist ise intihar etmiştir. Bu önlemlerin sonucu, mezhep, etkisini kaybetmiş ve gücünü yitirmiştir.⁸⁰

İlk Hristiyanlıkta bir kurtuluş olarak vadedilen intihar, 6. yüzyıla gelindiğinde birden günah olarak görülmeye başlanır. Bunda en önemli sebep, Donatistlerin kendini öldürmelerinin artık cinnet boyutuna ulaşmasıdır. Hatta bu durum St. Augustinus’a “Şehitlik uğruna kendilerini öldürmek günlük sporlarıydı”⁸¹ dedirmiştir.

4.2. St. Augustinus ve Günah Algısı Olarak İntihar

354-430 yılları arasında yaşamış olan ilk büyük Hristiyan düşünürü Augustinus, felsefesini dini temeller üzerinden kurmuştur. Dini temellendirmelerini, Yeni-Platoncu ve Platoncu felsefelerin kavramlarından yararlanarak yapmıştır. Ona göre, hakikat, sonlu insanların zihinlerinde değil, fakat tinsel bir varlıkta olmalıdır. Bu varlık, zorunlu, yetkin, ezeli ve ebedi bir varlıktır. Bu bağlamda, Augustinus’un bilgi anlayışı, onu Tanrı’ya götürmüştür. Ona göre, Tanrı’yı sevmek, mutluluk arayışında olan insan için vazgeçilmezdir.⁸²

⁷⁹ Alvarez, a.g.e., s. 75.

⁸⁰ Jones, W. T., *Ortaçağ Düşüncesi: Batı Felsefesi Tarihi*, Çev. Hakkı Hünler, İkinci cilt, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 201.

⁸¹ Alvarez, a.g.e., s. 75.

⁸² Cevizci, “Augustinus”, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, ss. 168-170, s. 168-170.

İntiharın günah olarak algılanışında St. Augustinus'un düşünceleri temeldir ve intiharın yasaklanması gerektiği düşüncesine, Donatistlerin aşırı cinneti sebep olmuştur. St. Augustinus'un düşünceleriyle birlikte kilisenin intihara karşı tutumu değişmiş ve Donatistlerin hareketine bir nokta koyma gereksinimiyle intihara yasak getirilmiştir:

“İS 533'te Orleans Konsülü kendini öldürenleri suçlu sayarken cenaze töreninin yapılmasını da yasakladı. Bu kararı alırken yalnızca, intihar edenin mallarına el koymak için Devletin yetkilerini sağlama alan Roma yasasını izlemiyorlardı. Bunun yerine intiharı hem kendi içinde bir suç, hem de diğerlerinden daha ağır bir suç olarak değerlendiriyorlardı çünkü o sırada adi suçlular Hristiyan dinine uygun bir törenle gömülüyorlardı. 562'de Braga Konsülünde toplumsal konumu, gerekçesi veya yöntemine bakılmaksızın intihar eden herkesin cenaze töreni yasaklandı. Son adım da intihara girişenlerin bile aforoz edilmesine karar veren Toledo Konsülü tarafından 693'te atıldı.”⁸³

St. Augustinus, intiharın günah olduğunu ifade ederken, bunun açıklamasını ahlaksal ve toplumsal anlamda ortaya koyar. Ahlaki anlamda intiharın yasaklanmasında, Platon'un etkisi altındadır. Ona göre, yaşam Tanrı'nın bir hediyesidir ve bu yaşamı reddetmek, Tanrı'nın istemine karşı gelmektir. İntihar, günahların en korkuncudur. Çünkü, intihar eden insan bir daha tövbe etme imkanı bulamayacaktır. Toplumsal anlamda açıklaması ise, günahlarından kurtulmak üzere intihar eden kimsenin devletin ve kilisenin işlerini gasp ediyor oluşudur.⁸⁴

İntiharı bir zayıflık olarak gören Augustinus, intihara karşı dört sav ileri sürer. Birinci savı, on emirden altıncısı olan, “öldürme” emridir. Augustinus, bu emri, bir insanın kendini öldürmesi ve bir başkasını öldürmesi arasında herhangi bir fark olmadığı şeklinde yorumlar. İkincisi, intiharın bir zayıflık olduğu ile ilgilidir. Üçüncü savı, intihar eden kişinin, hem devletin hukuki görevlerini hem de Tanrı ile insan arasında aracı rolü üstlenen kilisenin görevlerini gasp ediyor oluşudur. Son olarak, Augustinus, intiharın günahtan kaçmak için yapılsa dahi, günahtan daha günah olduğu savını ileri sürer. Ona göre, intihar etmekle kişi, iki kere günah işlemiş olacaktır.⁸⁵

⁸³ Alvarez, a.g.e., s. 76, 77.

⁸⁴ Alvarez, a.g.e., s. 76.

⁸⁵ Fedden, a.g.e, s. 116-117; aktaran, İnceoğlu, a.g.e., s. 48.

“Biz, bunu söylüyor, doğruluyor ve kesinlikle bir gerçek olarak kabul ediyoruz ki, hiç kimse, sonsuzluğun içine dalmak üzere, daimi zorluklardan kaçmak için olsa bile istediği gibi kendine ölüm cezası veremez; hiç kimse, kendisine bir günah yazılır korkusuyla, başkalarının günahlarından dolayı böyle bir şey yapamaz, çünkü, başkalarının günahlarıyla kirlenilmez; hiç kimse geçmiş günahlarından dolayı böyle bir şey yapamaz; çünkü günah çıkarma ile kefaretlerimizi ödeyebilmek için daha fazla yaşamaya ihtiyacımız vardır; hiç kimse, ölümden sonraki hayatın daha iyi olduğu umuduyla yaşamını sonlandırmamalıdır, çünkü ölümden sonraki daha iyi bir hayat, kendi elleriyle kendilerini öldürenler için değildir.”⁸⁶

Ne Eski Ahit ne de Yeni Ahit’de, intiharin bir suç olduğuna dair ifade yer almazken, Augustinus, altıncı emirin yorumuyla “Sen öldürmeyeceksin” demiştir. Altıncı emire karşı gelerek kendini öldürmek, Tanrı’ya karşı gelmektir. Augustinus’a göre, “Sen öldürmeyeceksin” emri sadece komşunu öldürmeyeceksin anlamına gelmez. Bunu başka bir emirle “Komşularını sev” emriyle açıklar. Ona göre, komşularını sevmek kendini sevmekten geçer. Dolayısıyla kendi ölümüne karar veren kişi kendini sevmeyen insandır.⁸⁷

St. Augustinus, insanın kendini öldürmesini, bazı durumlar söz konusu olduğunda haklılaştırır. Bu duruma iki açıklama getirir. Birinci açıklaması, tanrı emrine itaat adına ölen insanın durumu ile ilgilidir. Savaşçılık gibi şeylerle uğraşan bu insan, ölümünden sorumlu değildir. Ayrıca, devlet hukukuna bağlı olarak verilen ölüm suçlamalarını haklılaştırmak ister. İkinci açıklamasında kamu hukukunu korumak üzere, bazı insanlara verilen ölüm hükümlerine işaret eder. Diğer bir deyişle, kendi isteğinden ziyade yüksek otoriteye sahip olan genel hukuk kurallarına uymak için ölen insan bir katil gibi suçlanmaz. Ölüm emri, bir savaşta kumandandan ya da insanlar tarafından yapılan genel hukuktan gelebilir.⁸⁸

4.3. Aquinalı Thomas ve Suç Algısı Olarak İntihar

1225-1274 yılları arasında yaşamış olan Aquinalı Thomas, ünlü bir Hristiyan filozoftur. Ortaçağ’ın sanat, bilim ve eğitim gibi alanlarında önemli değişikliklerin

⁸⁶ Minois, a.g.e., s. 27.

⁸⁷ Ünver, a.g.t., s. 33.

⁸⁸ Ünver, a.g.t., s. 62.

olduğu bir dönemde yaşayan Thomas, sadece Hristiyanlık inancını sistematikleştirme ile uğraşmamış, fakat aynı zamanda değişimin içerikleriyle sentez yapma girişimi içinde olmuştur. Aristoteles felsefesinin etkileriyle, akıl ve iman arasında yeni bir bağ kurmaya çalışmıştır. Thomas, teoloji ve felsefe arasında bir ayırım yapmış, felsefenin akıl yoluyla ve teolojinin de imana dayalı hakikatlerle açıklanabileceğini ifade etmiştir. Bu anlamda, aklın ve dinin hakikatlerini rasyonel kanıtlamalarla gösterme yoluna gitmiştir. Apaçık doğrular olarak vahyi göstermiş ve buradan yola çıkarak teolojik bilgiye ulaşmıştır. Teolojide akla dayalı bir ilahiyat olduğunu belirterek, felsefeyle teolojiyi birleştirmiştir.⁸⁹

Thomas Aquinas'ın felsefi sistemindeki rasyonel kanıtlamaları, onu intiharın suç olduğu algılayışına götürmüştür. Ona göre, intihar, sadece bir günah olmakla kalmayıp, aynı zamanda bir suçtur. Thomas, intiharı suç olarak algılanması gerektiği ile ilgili olarak bazı açıklamalar getirmiştir. Birinci argümanı, intiharın doğal eğilime aykırı olmasıdır. Doğal olan, herkesin varlığını sevmesi ve onu korumasıdır. Ayrıca, intihar, bireyin kendisine beslemek durumunda olduğu merhamet duygusuna da aykırıdır. İkinci argümanı, intiharın topluluğa karşı bir suç olmasıdır. İntihar, bireyin bir parçası olduğu topluluk için bir yara oluşturmaktadır. Üçüncü argümanı ise, intiharın, Tanrı'nın yaşatma ve öldürme gücüne karşı bir isyan olmasıdır. Dolayısıyla, kendi canını alan birey, kendisi, komşusu ve Tanrı karşısında bir günahkardır.⁹⁰

Thomas'ın intihara karşı yapılan suçlamalarının bir sonucu olarak, intihar edenin cesedine karşı bir takım uygulamalarda bulunulmaya başlanmıştır:

“İntihara karşı ilk önleyici silah, cenazede Hristiyan merasimi uygulanmamasıydı. Bazen ceset, sokaklarda ayaklarından sürüklenir, yüzü aşağı doğru getirilir ve asılırdı. Bazen kalbi çıkarılır ve oraya bırakılırdı. Ceset evin kapısından değil de başka özel bir bölmeden çıkarılırdı. Kötü niyetli bir hayaletin evin içine girmesinden korkularak ceset pencereden sürüklenebilirdi. Ölünün öç almasından duyulan korku, bir insanın vahşet içinde ölümünden duyulan korkudan daha büyüktü. Bir hayaletin, geride bıraktığı yaşamdaki kaygı ve umutsuzluk durumu yüzünden kötü niyetli olacağı düşünülürdü. Bazı yerlerde,

⁸⁹ Cevizci, Ahmet, *Ortaçağ Felsefesi Tarihi*, Asa Kitabevi, 3. Baskı, Bursa, 2001, s. 350-355.

⁹⁰ Cavan, a.g.e., s. 20

Dublin, a.g.e., s. 119

Ünver, a.g.t., s. 6.

Minois, a.g.e., s. 33.

intihar eden, yaşamını sonlandırdığı yerde defnedilirdi. Sıklıkla beden, idamın gerçekleştiği yerde gömülmeden kuşların avlarına bırakılırdı. Avrupa'nın bazı yerlerinde, intihar edenin bulunduğu yerde toprak verimsizleşirdi, doluya, fırtınaya ve kuraklığa sebep verirdi. İskoçya'nın kuzey batısında intihar edenin cesedi deniz kenarına ya da işlenmiş bir toprağa götürülürse balıkçılıkta ve tarımda felaket olacağına ve denizde ve toprakta açlık olacağına inanılırdı. Bu yüzden cesetler sapa yerlere ya da dağlara götürülürdü. Sık sık intihar eden, kiliseden uzak bir yere gömülürdü. Küçük bir taş yığınının üzerine büyük bir mezar taşıyla işaretlenerek mezara konurdu. Mezarları, Hristiyan mezarlarında olduğu gibi doğu batı yönünde konulmazdı.”⁹¹

İntihara karşı yapılan suçlamalar, Thomas Aquinas'ın üç argümanı üzerinden yürütülse de cezaların uygulanmasında ekonomik nedenler de etkili olmuştur. İntihara ilk önleyici silah, Hristiyan merasiminden mahrumiyet, ikinci yaptırım cesede yapılan uygulamalar ve ardından, üçüncü yaptırım intihar edenin mallarına yönelik olmuştur:

“İntihara ilişkin cezalar Kilise Hukuku'nda altıncı yüzyılda ortaya çıkmasına rağmen, Sivil Hukuk'ta oldukça geç ortaya çıkmıştır. Üstelik Sivil Hukuk, Kilise Hukuku'na göre çok daha ağır cezalar öngörmüştür. Fedden'e göre, Sivil Hukuk'ta daha ağır cezalar öngörülmesi iki nedene bağlanabilir. Birincisi, eğitimsiz köylülerin intihar korkuları, Hristiyan eğitiminden geçenlerin korkularına göre daha güçlüdür ve Sivil Hukuk, yerel gelenekleri hukukileştirerek, eğitimsiz halkın geleneklerinde sürdürdüğü ağır cezaları yasalara geçirmiştir. İkincisi ise, ekonomik etkenlerdir. Bir rahip için intihar, Tanrı ve ruhu ilgilendiren günahdır; feodal bey için ise, topluma karşı işlenmiş bir günahdır. Cezalar da intihar edeni suçlayıcı olmaktan öte başkaları için caydırıcı olma özelliğini taşımaktadır; bu nedenle daha şiddetlidir. İntihara ilişkin cezaların feodal sistemin çökmeye başladığı ondört ve onbeşinci yüzyıllarda Sivil Hukuk'ta yer almaya başlaması bu nedeni doğrulamaktadır. Tek bir insanın bile kaybı, bir iki yüzyıl öncesine göre daha önemlidir.”⁹²

⁹¹ Dublin, a.g.e., s. 120, 121.

⁹² Fedden, a.g.e., s. 141-142; aktaran İnceoğlu, a.g.e., s. 52, 53.

5. RÖNESANS VE SONRASI: İNTİHARIN ANLAMSAL DEVRİMİ

Rönesans, ortaçağ ve modern zamanlar arasında bir geçit dönemidir. Yeniden doğuş anlamına gelen Rönesans, antik çağdaki metinlerin yeniden incelenmesi demektir.⁹³ Antik Çağ'ın yeniden doğması, bilim ve felsefenin yeniden hareketlenmesi anlamına gelir. Çünkü bin yıllık Ortaçağ tarihinde, bilim, felsefe, sanat, eğitim ve hatta siyasi yönetim Kilisenin tekeli altında ve Hristiyanlığın skolastik karakteriyle bireye aktarılmıştır. Ortaçağın sonlarında gerçekleşen siyasi ve toplumsal değişimler sonucu, kilisenin bölünmesi, onun gücü kapsamında olan her türlü olguyu, konuyu ve yönelimi de sarsmıştır. İnsanların sahip oldukları inancın ve değerlerin sarsılması, sahip oldukları pek çok bilginin de sarsılması demektir. Ve kuşku, bireylerin akıllarına bir kez düştüğünde herşey yeni baştan değerlendirilecektir. Tüm kavramların yeniden değerlendirildiği bu dönem, Rönesans dönemi olmuştur.

Rönesans, yeni bir felsefe anlayışı, yeni bir bilim, yeni keşifler, yeni bir din, yeni bir siyasi yönelim ve herşeyden önce yeni bir insan anlamına gelmiştir. Bu insan, düşünen, anlayan ve kavramları yeniden değerlendiren bir insandır. Ortaçağ'ın inancıyla sınırlı bağılıklarından kopmuş Rönesans insanı, aklıyla, doğaya ve yaşama hükmetmek ister. Artık yaşama hakim olan inanç değil; akıl, tartışılan felsefe ve gelişen bir bilim anlayışıdır. Ortaya çıkan sonuç, tek bir doğrunun değil, doğruların olacağıdır. Tüm bu gelişmeler, kavramları değerlendirmede yargılamadan ziyade anlamaya geçişi sağlamıştır.

Rönesansta pek çok durum, olgu ve eylem antikitenin ışığında yeniden değerlendirmeye girmiştir. Değerlendirilen durumlar bir kavramsal form içinde anlamaya tabi tutulmuştur. İntihar ise artık, savunulacak, reddedilecek ya da yargılanacak bir eylem değildir. İntihar, anlaşılması gereken kavramsal bir formdur.

Hristiyanlığın ilk üç yüzyılında oluşan intiharın günah olduğu kavrayışı, Ortaçağ'ın durağan sosyal düzeninin karışıklığa uğradığı Rönesans'a kadar devam etmiş, Rönesansla birlikte, değişik kültürler arasındaki iletişim, gelenekler ve değerlerdeki karmaşa, sosyal kurumlardaki parçalanma intiharları aşırı derecede artırmıştır.⁹⁴ Rönesans döneminde iş adamı, lonca ve birliklerle bağlarını koparmış ve topluluk

⁹³ Gökberk, a.g.e., s. 161.

⁹⁴ Cavan, a.g.e., s. 22.

pratikleri çökmüştür. Aynı zamanda reformasyon sonucu ortaya çıkan Protestanlık mezhebinin bireyselleştirilmiş dinsel etkisiyle birlikte, tanrıyla daha içsel bir ilişkide bulunan birey yalnızlaşmıştır. Birey özerkliğini kazandığında intihara karşı kırılganlığı da artmıştır.⁹⁵

5.1. İntiharı Anlamak: Donne, More, Montaigne ve Burton

Rönesans döneminde intihar üzerine ilk çıkışı yapan John Donne olmuştur. 1572-1631 yılları arasında yaşamış olan Donne, İngiltere sarayında görevli Anglikan kraliyet papazı ve bir akademisyendir.⁹⁶ Donne, kilisenin devam eden yaşağına rağmen cesur bir tavırla intihara getirilen yasakların anlamsız olduğunu savunmuştur. Ona göre intihar, nedenleri çeşitlilik gösterebilen kişisel bir tercihtir.⁹⁷ Donne, intiharı üç görüş noktasından ele almıştır: doğa hukuku, akıl hukuku, Tanrı hukuku. Ona göre, kendini koruma denilen şey, ne insanlık için ne de hayvanlar alemi için varolmayan bir durumken, intihar doğal bir fenomendir.⁹⁸

1608’de yazdığı *Biathanatos*’un bir alt başlığı “Kendi kendinin katlinin doğallıkla bir günah olmadığına ve asla başka türlü olamayacağına dair”⁹⁹dir. Donne, üç bölümden oluşan bu kitapta, intiharı, doğanın, aklın ve Tanrı’nın yasalarına aykırı olup olmadığı konusunda tartışmaya açmaktadır. Tartışmalarının sonucu olarak intiharın her koşulda aykırı bir fenomen olmadığını ortaya koymuştur. Ona göre, insanın doğası akıldır ve akıl, insana neyin iyi ve neyin kötü olduğunu gösterir. Dolayısıyla intihar, aklın yasasına da aykırı değildir. Son olarak, Kutsal Kitap’ta intiharla ilgili herhangi bir yasağın olmadığına işaret eden Donne intiharın, Tanrı’nın yasasına da aykırı bir durum olmadığını ifade etmiştir.¹⁰⁰

Donne için, intihar doğal ve tanrısal hukuka saldırmayan bir harekettir. O intiharın savunmasını yapmadığını, sadece göz yumulması gereken durumları anlattığını yazar.

⁹⁵ Minois, a.g.e., s. 81.

⁹⁶ Volant, a.g.e., s. 82.

⁹⁷ Özen, İrfan, *İntihar*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 22.

⁹⁸ Roberts, Donald Ramsay, “The Death Wish of John Donne”, *PMLA*, Vol. 62, No. 4, Dec. 1947, pp. 958-976, <http://www.jstor.org>, 04.03.2008, p. 966, 967.

⁹⁹ Donne, John, *Biathanatos*, The Facsimile Text Society, New York, 1930, s. 1.

¹⁰⁰ Volant, a.g.e., s. 82, 83.

Donne'ye göre, intihar, doğal hukuka aykırı ise eğer, doğada evcilleştirilen her şeyin de suçlanması gerekirdi.¹⁰¹

John Donne gibi Thomas More da intiharı savunur nitelikte bir anlam arayışındadır. 1477-1535 yılları arasında yaşamış olan Thomas More, Rönesans'tan ve hümanizmden yana bir düşünür ve devlet adamıdır. More, insan yaradılışında kötülük olmadığına ve insanın aklını kullanarak kusursuz toplumlar kurabileceğine inanmıştır. Bu düşüncesinden hareketle, ünlü eseri "Utopia"yı kaleme alan More, bu eserinde düşünce özgürlüğü ve dinsel hoşgörü ile insanların mutlu oldukları bir toplum tahayyülü ortaya koymuştur.¹⁰²

More, Ütopya'da intiharı, haklılaştıran değil fakat anlayan bir üslupla ele alır. More'un Ütopya'sında toplum ne aç ne yoksul ne de eşitsizlik içindedir. Umutsuzluk içine girmesine de bir sebep yoktur. Çünkü Ütopya halkı çok çalışması ve sürekli üretmesiyle mutlu ve zengin bir halktır. Gönüllü ölüm için tek bir gerek vardır o da hastalık. Birey işkenceden kurtulacağı için, intihar kutsal bir harekettir. Ancak More'un Ütopya'sında dindarlar ve senato dışında düzenlenen intiharlar cezaya tabi tutulur. Çünkü More'a göre kendini öldürme, ihtiyatla alınacak bir karardır.

"Çaresiz hastalıklara tutulanları avutmak için, yanlarına oturur, onlarla konuşur, ellerinden geleni yaparlar. Ama hastalık hem çaresiz hem de sürekli acı ve sıkıntı veren cinstense, o zaman rahiplerle yöneticiler başka bir yol tutarlar: Böyle bir hasta, hayatta artık hiçbir iş yapamadığı gibi, canlı bir ölü olarak yaşamakla, hem başkalarına yük olur, hem de kendileri acı çekerler. Bu dayanılmaz hastalıktan kurtulması (hayatı artık bir işkence olduğuna göre), ölüme razı olması için, hastaya öğütler verilir. Böylece hasta yüreklerek, bir zindan, bir işkence olan belalı hayatından, ya kendi eliyle kurtulur, ya da başka birisinin bu işi yapmasına bile bile katlanır. Ölmekle hiçbirşey kaybetmeyeceği, acularına bir son vereceği için, bunun akılcıca bir davranış olduğunu söylerler adama. Aynı zamanda dinibütün ve erdemli bir insanın davranışdır bu. Çünkü böyle ölen, rahiplerin, yani Tanrı'nın iradesini ve isteğini yorumlayanların öğütlerine uyar. Böylece yola getirilenler, ya aç kalarak, ya da uyuşturucu bir ilaçla uykuya dalıp, ölümün acısını duymadan, bile isteye hayatlarına bir son verirler. Ama Utopia'lılar, hiçbir çaresiz hastayı zorla öldürmedikleri gibi, ona özenle ve sevgiyle bakarlar. Çünkü böylelerinin ölümünü de şerefli bir ölüm

¹⁰¹ Minois, a.g.e., s. 94, 95.

¹⁰² Urgan, Mine, "Thomas More'un Yaşamı ve Utopia'nın İncelenmesi", Thomas More, *Utopia*, çev. Vedat Günyol, Sabahattin Eyüpoğlu, Mina Urgan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Basım, İstanbul, 2000, ss. 7-84, s. 9-14.

sayarlar. Rahiplerle yöneticiler kurulunun iznini almadan kendini öldüren ise, gömülme ya da yakılma haklarını yitirir. Ölüsünü pis bir bataklığa atıverirler.”¹⁰³

Dönemin bir diğer önemli düşünürü Montaigne’e göre ise, önemsiz sebeplerle değil fakat son çare olarak intihar haklılaştırılabilir. Montaigne, tedavi edilemez bir hastalık ya da hayata dair bir aşırılık yoksa yaşamın olumlu yönlerini görmek gerektiğini vurgulamıştır.¹⁰⁴ Fakat, “Denemeler” isimli yapıtında gönüllü ölümü övgü dolu sözlerle karşılamaktadır:

“ Hayata ha biz son vermişiz, ha kendi son bulmuş, hepsi bir; ha eceline koşmuş insan, ha beklemiş onu; nereden gelirse gelsin, kendi ecelidir gelecek olan. İplik nerde koparsa oradadır ecel, orasıdır yumağın ucu. En gönüllü olanıdır ölümlerin en güzeli. Yaşamak başkasının istemine bağlıdır, ölmek yalnız bizimkine. En çok ölümden kendi huyumuza suyumuza göre davranmalıyız. Başkalarının ne diyeceği düşünülmez bu işte, çılgınlık olur düşünmek de. Yaşamak kölelik olur, ölme özgürlüğümüz olmazsa. Hastalıkların iyileştirilmesi çok kez yaşamayı kısıtlamakla olmuyor mu zaten? Etimizi yarıyorlar, dağlıyorlar, elimizi ayağımızı kesiyorlar, yemekten kesip kanımızı alıyorlar: Bir adım daha atıversek öteye, toptan kurtulmuş oluruz. Şahdamarımız neden kara kan damarımız kadar buyruğumuzda olmasın?..”¹⁰⁵

Montaigne, özellikle ölüm korkusunun gereksizliği üzerine tartışır. Ona göre, ölüm de yaşam da birdir. Yaşamın uzun olması ya da kısa olması değil, iyi bir yaşam olması önemlidir.

“Nasıl doğuşumuz bizim için herşeyin doğuşu olduysa, ölümümüz de herşeyin ölümü olacak. Öyle ise, yüz sene daha yaşamayacağız diye ağlamak, yüz sene önce yaşamadığımıza ağlamak kadar deliliktir.”¹⁰⁶

Rönesans döneminde, intihar eylemini günümüzde anlaşıldığı şekliyle kavramaya girişen ilk isim ise Robert Burton’dur. 1577-1640 yılları arasında yaşamış olan Burton,

¹⁰³ More, Thomas, *Utopia*, çev. Vedat Günyol, Sabahattin Eyüpoğlu, Mina Urgan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Basım, İstanbul, 2000, s. 137, 138.

¹⁰⁴ Minois, a.g.e., s. 90.

¹⁰⁵ Montaigne, *Denemeler*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, XIV. Baskı, İstanbul, 2007, s. 170, 171.

¹⁰⁶ Montaigne, a.g.e., s. 109.

İngiltere'nin önemli melankoli araştırmacılarındandır.¹⁰⁷ 1621'de yayınladığı “Melankolinin Anatomisi”nde intiharla ilgili şunları yazar:

“İntihar ne rasyonel, ne soylu, ne de ölçüye gelir bir şeydir; insanlar kendilerini öldürür, çünkü yaşamları çekilmez olmuştur...Onları yalnızca ölüm huzura erdirir. Tek yapabilecekleri Tanrı'nın merhametine sığınmaktır; kararı Tanrı verecektir, biz değil.”¹⁰⁸

“Bu melankolik mizaçta ateş tohumlarının ta kendisi vardır...Gündüzleri bile bazı kötü nesnelere tarafından korkutulur ve şüphe, korku, keder, hoşnutsuzluk, tasa, utanç, acı, vs. ile hırpalanırlar; vahşi atlar gibi bir saat, bir dakika bile hareketsiz kalamayacakken kendi iradelerine bile karşı çıkacak kadar kararlıdırlar ve sürekli onu düşünürler ve unutamazlar onu; o ruhlarını gece gündüz kemirir ve sürekli işkence çekerler... Bu zavallı hayatta hiçbir teselli, çare bulamayınca bu iğrenç, çirkin ve usandırıcı günlerin ortasında nihayet acılarını sadece ölümün...kendi kendilerinin kasapları olmanın dindirebileceği sonucuna varırlar... ve kendilerini öldürürler.”¹⁰⁹

5.2. Spinoza ve İntiharın İmkansız Olduğu Algısı

1632-1677 yılları arasında yaşamış olan Benedict de Spinoza, 17. yüzyıl rasyonalistleri ile birlikte anılan; ancak görüşleriyle döneminin diğer düşünürlerinden oldukça farklı bir konumda bulunan radikal bir filozoftur. Spinoza'nın intiharla ilgili düşünüşünü anlayabilmek, onun felsefesini takip etmeyi gerektirir. Bu sebeple öncelikle Spinoza'nın felsefi sisteminden bahsedilmelidir.

Mutlak bir akılcı olan Spinoza, Giordano Bruno'nun pantheizminden ve Descartes felsefesinden etkilenmiştir. Spinoza, Descartes'ın aklın nihai otorite olduğu düşüncesine katılmakla birlikte, onun felsefesini yarım kalmış bir felsefe olarak değerlendirir. Descartes, Tanrı'ya öznenin akılcılığından hareketle ulaşırken, Spinoza bir ilk neden (töz) olarak, Tanrı'yı, felsefesinin başlangıcında konumlandırır. Spinoza'nın pantheist olarak nitelendirilmesinin sebebi, onun Tanrı ve evren arasında kurduğu özdeşlikten

¹⁰⁷ Teber, Serol, *Melankoli: normal bir anomali*, Say Yayınları, İstanbul, 1997, s. 186.

¹⁰⁸ Burton, Robert, aktaran; Özen, a.g.e., s. 22.

¹⁰⁹ Burton, Robert, *The Anatomy of Melancholy*, C. I. (Londra: J. M. Dent, 1932), s. 431-432; aktaran, Jamison, a.g.e., s. 39.

kaynaklanır. Spinoza'ya göre Tanrı, evrendeki her şeyin ilk nedeni olarak, Töz* veya Doğa ile özdeştir. Tanrı'nın dışındaki herşey, onun sonsuz nitelikleri ve tezahürleridir. Spinoza, Tanrının sonsuz tözlerinin, geometrik yöntemin mantıksal çıkarımlarıyla bilinebileceği düşüncesindedir. "Geometrinin şekilleri için uzay ne ise, tek tek nesnelere için de Tanrı odur."¹¹⁰ Ona göre, Tanrı'nın bilgisine sahip olmak, evrendeki herşeyin, onun sonsuz niteliklerinden biri olduğundan hareketle, her türlü bilgiye sahip olabilmek anlamına gelir. Her nesne, Tözün özlerini oluşturur. Bu aynı zamanda, Tanrı'nın aşkın bir neden değil, içkin bir neden olduğunun göstergesidir.¹¹¹ "...Tanrı kendi yaratısı olan dünyanın ötesinde değil içinde var olur...Dahası, nedensellik bir zorunluluk biçimi olduğuna göre ve ilahi doğa da sonsuz ve mutlak bir biçimde olması gerektiği gibi olduğuna göre, dünyada gerçekleşen her şey de olması gerektiği için olmaktadır."¹¹²

Spinoza, evrenin zorunlu bir rasyonel düzen içinde olduğunu söylerken, aynı zamanda zorunlulukların bilgisine sahip olmanın, insanı özgürleştireceğini vurgular. Spinoza için özgürlük, zorunluluğun bilinci anlamında, insanın kendini gerçekleştirmesidir. Yani, insan, yaşamını koruma ve devam ettirme çabası içindedir. Spinoza'nın "conatus" olarak nitelendirdiği bu çaba, canlı ve cansız her türlü varlıkta mevcuttur ve evrendeki zorunlu nedenselliğin bir sonucudur. Ancak Spinoza'nın düşüncesinde, insandaki bu çabanın gücü sınırlı olup, dış etkenlerle ortadan kalkabilir.¹¹³

*"Hiçbir şey dış nedenden başka bir şeyle yokedilemez."*¹¹⁴

Spinoza'nın intihar üzerine düşüncüsü, conatus kavramı bağlamında bir değerlendirmedir. Ona göre, insan, özü itibariyle kendini yok etme davranışında

* Spinoza, Etika'da, tözü şöyle tanımlar. "Kendi başına var olan ve kendisi ile tasarlanan, yani kendisini teşkil edecek başka hiçbir yardımı olmaksızın hakkında fikir edindiğimiz şeye cevher diyorum." (Bölüm I, Tanım III), Spinoza, Benedictus (Baruch), *Geometrik Düzene Göre Kanıtlanmış ve Beş Bölüme Ayrılmış Olan: Etika*, çev. Hilmi Ziya Ülken, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004, s. 31.

¹¹⁰ Gökberk, a.g.e., 262.

¹¹¹ Hünler, Solmaz Zelyut, *Spinoza*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2003, s. 11-36.

Gökberk, a.g.e., 259-271.

Cevzici, "Spinoza, Baruch", *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, ss. 1550-1553, s. 1550-1553.

¹¹² Scruton, Roger, *Spinoza*, çev. Hakan Gür, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007, s. 73.

¹¹³ Cevzici, Ahmet, *Onyedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, Asa Kitabevi, Bursa, 2001, s. 101-114, 145-150.

¹¹⁴ Spinoza, a.g.e., s. 137, (Bölüm III, Önerme IV).

bulunamaz. İnsanın kendini yok etmesi, conatus'un dış etkenler yoluyla, gücünü kaybetmesinin bir sonucudur. Bu sebeple, Spinoza'nın çıkarımlarında, kendi canına kıymayı düşünmek anlamsızdır. Gilles Deleuze, Spinoza'nın conatus kavramını değerlendirirken, dış etkenleri kötü kavramıyla açıklar ve yorumlar:

“Kötü, olan bir ilişki içinde bize ait uzamsal parçalar dış etkenlerce başka ilişkiler içine sokulduğunda ya da duygulanış gücümüzü aşan bir duygulanış ile karşılaştığımızda meydana gelir. Böyle bir durumda, ilişkimizin çözülüp dağıldığını ya da duygulanış gücümüzün yıkıldığını söyleriz. Ama gerçekte, sadece ilişkimizin oluşumu uzamsal parçalar tarafından, ya da gücümüz, sonsuz gerçekliklerinden hiçbir şey yitirmeksizin dışsal duygular tarafından durdurulur. Kötü dediğimiz her şey kesin olarak zorunludur, ve dahası, dışardan gelir: Kazanın zorunluluğu.”¹¹⁵

Spinoza, intiharın ahlaki olup olmadığı ile ilgilenmez. Onun temel sorusu intiharın imkanı olup olmayacağıdır.¹¹⁶ O, intiharın imkansız olduğunu söyler. Spinoza'nın evrene dair varsaydığı zorunlu rasyonel düzen anlayışı ve bu bağlamda sonsuz tözden yola çıkarak oluşturduğu felsefesi, tözün bir yansıması olan insanın kendini öldürmek üzere böyle bir nitelik taşımadığının göstergeleridir. İnsan, Tanrı'nın nakşettiği “conatus”u sergiler. Spinoza'ya göre intihar etme düşüncesi imkansızdır. Çünkü, intihar insanın doğasına aykırıdır.

“Bedenimizden varoluşu uzaklaştıran fikir Ruhumuzda bulunamaz ve ona aykırıdır.”¹¹⁷

Spinoza, intiharın imkansız olduğunu düşünmesine rağmen, pek çok intihar vakası gerçekleşmiştir ve gerçekleşmektedir. Spinoza bu intiharların nedenlerini, dış nedenler olarak nitelendirir ve insanın bir “conatus” sergilediği düşüncesini yeniden vurgular:

“Öyle ise, hiç kimse kendine faydalı olana karşı arzu duymadan, ya da kendi varlığını korumadan vazgeçmez; ancak dış ve kendisine karşıt nedenler önünde

¹¹⁵ Deleuze, Gilles, *Spinoza: Pratik Felsefe*, çev. Ulus Baker, Norgunk Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 49.

¹¹⁶ Miller, Jon Arnold, *Spinoza and the Stoics*, University of Toronto Graduate Department of Philosophy, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Toronto, 2002, p. 20, <http://proquest.umi.com/pqdweb>, 20.05.2008.

¹¹⁷ Spinoza, a.g.e., s. 139, (Bölüm III, Önerme X).

yenilirse onları korumadan vazgeçer ve bu asla kendi tabiatının zorunluluğu ile değil diyorum, bu her zaman gıdası nefret olan, ya da kendisine ölüm veren dış nedenlerin baskısı altındadır ki, bu da birçok tarzlarda meydana gelebilir; biri diyelim ki bir başkasının rasgele (tesadüfen) kılıç bulunan elini kendisine karşı çevirmesi yüzünden kendisini öldürme zorunda kalır ve bu kılıcı kendi kalbine saplamak zorunda kalır; ya da bir tiranın emriyle, Seneka gibi, kendi damarlarını açmaya mecbur olur, yani daha az bir kötülük ile daha büyük bir kötülükten kaçınmayı ister, bu hayal gücünü hazırlayan (disposer) ve bedeni uygulandıran belirlenmemiş dış nedenlerle bunlar öylesine meydana gelir ki onun tabiatının yerini, ona karşıt olan ve zihinde (ruhta) onun fikri bulunamayan bir yeni tabiat alır”¹¹⁸

5.3. İntihara Getirilen Yasakların Sorgulanması: Hume ve Diğer Aydınlanma Düşünürleri

Aydınlanma Çağ’ında filozoflar, intiharın savunusundan ziyade intiharın akılcı bir tartışması içindedir. İntiharın kabul edilebilir bir olgu olduğu hususunda filozoflar birbirinden ayrılmakta; fakat, intihara getirilen yasakların anlamsızlığı üzerinde fikir birliği etmişcesine düşüncelerini ortaya koymaktadırlar.

1711-1776 yıllarında yaşamış olan İskoçyalı bir filozof olan David Hume, insan zihninin işleyişini duyu ve deneyimlerle açıklayan bir felsefe geliştirmiştir. İnsanın, deneyimleyemediği şeyleri bilemeyeceğini düşünen Hume, insanın dışındaki nesnelere aklın yoluyla değil, insanın imgelemiyi kavrandığı düşüncesindedir. Yani, nesnelere dair bilinen şey, rasyonel bir kanıtlama yoluyla değil, fakat imgelemde oluşturdukları inanç yoluyla elde edilmiştir. Hume’un bu düşünceleri onu, deneysel olarak kanıtlanamayan bir varlık olarak Tanrı’nın olmadığı varsayımına götürmüştür.¹¹⁹

Tanrısal ya da akılsal anlamda a priori (zorunlu) bir bilgi anlayışına inanmayan Hume, intiharın doğal bir edim olduğu düşüncesini savunur. Ona göre, intihar, bir cinayet olarak değil, fakat doğanın akışı sonucu meydana gelen masum bir edim olarak düşünülebilir. Bu düşüncesinin savunusunda Hristiyanların benimsediği boş inançları yalanlama yoluna gider.¹²⁰ İntiharın bir suç olarak algılanışındaki yanlışları düzeltme yolunda, Aquinalı Thomas’ın intiharı yasaklayan argümanlarını yeniden gözden geçirir.

¹¹⁸ Spinoza, a.g.e., s. 214 (Bölüm IV, Önerme XX, Scolie).

¹¹⁹ Cevizci, “Hume, David”, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, ss. 855-857, s. 855-857.

¹²⁰ Volant, a.g.e., s. 138.

Thomas'ın düşüncesine göre, intihar, insanın kendisine, topluma ve Tanrı'ya karşı bir suç işlemesiydi. İmdi, Hume bu suç algısını tersine çevirmeye çalışır.

Hume, "İntihar Üzerine" başlıklı denemesinde, öncelikle intiharın teolojik bir bakış açısından ziyade doğal hukukla değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Bu maksatla intiharın suç olmadığına dair ilk girişimi, intiharın Tanrı'ya karşı bir itaatsizlik olmadığını göstermek olmuştur. Hume'a göre, Tanrı, canlı ve cansız hayatın kurallarını belirleyerek ve insanları fiziksel ve zihinsel güçlerle donatarak onlara yaşamlarını yönetmek üzere tasarruf hakkı vermiştir. Hume, intiharın günah olmadığına dair kanıtlamalarını şöyle dile getirir:

*"İntiharın Tanrıya karşı günah olmadığına kanıtı, izleyen düşüncede belki verilebilir: Cansız dünyayı yönetmek üzere, herşeye gücü yeten Tanrı, en büyük gezegenden en küçük özdeğe kadar tüm bedenleri uygun bir form ve görevde anlamlandırarak genel ve değişmez kurallar inşa etmiştir. Canlı dünyayı yönetmek için, Tanrı, tüm yaratılanlara bedensel ve duygular, tutkular, zevkler, hafıza ve yargıyla birlikte zihinsel güçler bahşetmiştir ki bu güçler, yönlendirilmek üzere yaşamın gidişatında sevk edilir ve düzenlenir."*¹²¹

Hume'un düşüncesinde, Tanrı'nın bahşettiği yaşamlar, aynı zamanda bu yaşamı yönlendirmek üzere tasarruf sahibi olan yaşamlardır. Gerektiğinde canlı ve cansız hayat birbirlerinin alanlarına müdahale ederler ve doğal dengenin seyrini değiştirirler. Bu durum olması gerektir. Aynı yaşamına son vermek isteyen bir insan gibi. Ona göre intiharın, doğal düzendeki herhangi bir değişimden farkı yoktur.

*"İnsan, dünya yüzeyi üzerindeki yolunda nehir tarafından durdurulur ve nehirler uygun olarak yönlendirildiğinde insanlığın kullanımına hizmet etsin diye, gücünü makinelerin hareketine ödünç verir."*¹²²

Hume, insanın kendini öldürmesinin doğada gerçekleşen herhangi bir değişimden farkı olmadığını bir soruyla gösterir: "Nil ya da Tuna nehirlerinin akışını saptırmam bana suç olmayacaktır. O halde, kanın doğal kanallarında birkaç onsu yolundan

¹²¹ Hume, David, *Essays On Suicide and The Immortality of The Soul*, Thoemmes Press, England, 1992, p. 5, 6.

¹²² Hume, a.g.e., s. 6.

çevirmekte suç nerededir?’¹²³ Hume’a bu ifadesi karşılığında, ‘söz konusu olan bir insan hayatı denecek olsa’, ona göre, “Bir insan yaşamının, istiridye kabuğundan daha fazla önemi yoktur.”¹²⁴

Hume’a göre intihar, topluma karşı da bir suç teşkil etmez. Çünkü toplum ve birey arasındaki ilişki karşılıklı bir alışverişten doğar. Birey toplumdan çıkar elde edebilmek için topluma karşı sorumluluğunu yerine getirmelidir. Eğer birey kendini öldürürse bu karşılıklı ilişki de sonlanacak ve herhangi yükümlülüğü kalmayacaktır.

“Yaşamı terkeden bir insan topluma zarar vermez: O sadece iyi olanı seçmiştir, bu iyi onun için bir yaraysa da daha düşük nitelikli bir yaradır. – Topluma iyi olanı yapmak üzere tüm yükümlülüklerimiz karşılıklıdır. Toplumdan çıkar elde ederim, ve bu yüzden onun çıkarlarını ilerletmek durumundayım; fakat toplumdan kendimi geri çekmek istediğimde daha fazla sınırlanabilir miyim?”¹²⁵

Hume’a göre intihar topluma karşı ne küçük bir iyilik ne de büyük bir zarardır. Fakat felaketiyle yaşayan bir insan topluma iyilik değil zarar verecektir. O halde, insan niçin kötü olan yaşamından vazgeçmesin diye sorar Hume: “Neden topluma zarar vermeyen bir hareketle, bir kerede bütün hatalarımı sonlandırmayayım?”¹²⁶

Hume, “İntihar Üzerine” adlı denemesinin son sayfalarında intiharın insanın kendisine karşı bir suç olmadığını ifade eder. Eğer intihar kararı gönüllü bir şekilde alınmışsa, Hume’a göre, bu sadece Tanrı’nın bahsettiği bir gücü kullanmaktır. Ona göre, sağlıklı ve şanslı yerinde hiç kimse intiharı tercih etmez; ancak çare bulunmaz bir umutsuzluk varsa, kişinin bu yaşamı bir yük haline getirmesi anlamsızdır.¹²⁷

1724-1804 yılları arasında yaşamış olan ünlü bir Alman filozofu ve Aydınlanma düşünürü olan Immanuel Kant, bilimin evrensel bir disiplin olduğu düşüncesindedir. Ona göre gelişen bilim, hem rasyonalizm hem de empirizmin yöntemlerini aşarak farklı bir noktaya gelmiştir. Kant, temelsizleşen din ve ahlak anlayışını yeniden temellendirme amacını gütmüş; bu bağlamda, gelişen bilim anlayışı çerçevesinde insan zihninin işleyişini çözmeye girişiminde bulunmuştur. Ona göre, a priori ve deneysel bilgiyi

¹²³ Hume, a.g.e., s. 12.

¹²⁴ Hume, a.g.e., s. 11.

¹²⁵ Hume, a.g.e., s. 18.

¹²⁶ Hume, a.g.e., s. 19.

¹²⁷ Hume, a.g.e., s. 21.

sentezleyen ve bunu sezgi yoluyla gerçekleştiren insan, duyusal ve akılsal olmak üzere iki boyuta sahiptir. Akıl yoluyla, insanın, evrenin zorunlu yasalarını bilebileceğini düşünen Kant, insanın özgürlüğünün bu zorunlulukların kavrayışının bir sonucu olduğunu ifade eder.¹²⁸

İnsanın özgürlüğü hususunda farklı bir düşünce içinde olan Kant, intihar konusunda da farklı bir karşı çıkış içindedir. Kant geliştirdiği ahlak felsefesinde bireysel özerkliğe vurgu yaparak, intihar eyleminin bu özerklikten ve özgürlükten bir kaçış olacağını ifade etmiştir. İntihar, ona göre yanlıştır. Çünkü, bu dünyadaki en değerli varlık olan insan öznenin ortadan kalkmasıdır.¹²⁹

Kant da Spinoza gibi intiharı imkansız bir durum olarak değerlendirir. Ancak intiharın imkansız olduğu iddiası her iki düşünürde de farklı düşüncelerle savunulur. Spinoza, iyi düşüncesinden doğru düşüncesini türetirken, Kant, doğru düşüncesinden iyi düşüncesine ulaşır. İki düşünür de, yaşama ilişkin olarak kendini korumanın rasyonelliğini vurgular. Spinoza, yaşamı sürdürme çabasını, bireylerin Tanrı fikrine içkin olması ile ifade ederken, Kant'a göre bu çaba, görev ahlakının bir sonucudur.¹³⁰ Bu bağlamda, Spinoza, Tanrı fikri ile, Kant ise görev ahlakı ile intiharı imkansız olarak değerlendirmiştir.

Hume gibi, intiharın teolojik yasaklamalarını reddeden Kant, Platon'un yaşamın Tanrı'dan bir hediye olduğu argümanını kabul etmez. Onun için intihar kabul edilemezdir, çünkü ahlaksal değildir. Yaşamın üstün gücü, ahlaksallıktır. Ahlaksallık, bireyin üstüne düşen ödevi bir amaç olarak yerine getirmesidir.

“...yaşamını sürdürmek ödevdir, ayrıca da herkesin buna doğrudan doğruya bir eğilimi vardır. Ama bunun için de, insanların çoğunun yaşamlarına gösterdikleri çok kez endişe dolu dikkatin, yine de hiçbir iç değeri, maksimlerinin de hiçbir ahlâksal içeriği yoktur. Yaşamlarını ö d e v e u y g u n olarak koruyorlar, kuşkusuz, ama ö d e v d e n d o l a y ı değil. Buna karşılık, eğer talihin kötü cilveleri ve umutsuz acı, yaşamdan tad almayı büsbütün yok ettiyse; eğer ruhu güçlü olan mutsuz kişi, cesareti kırılmış ya da yıkılmış olmaktan çok alınyazısına küserek ölmeyi dilerse, ama yaşamını, onu sevmeden,

¹²⁸ Cevizci, “Kant, Immanuel”, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, s. 968-971.

¹²⁹ Seidler, Michael J., “Kant and the Stoics on Suicide”, *Journal of the History of Ideas*, Vol. 44, No. 3, Jul. – Sep. 1983, pp. 429-453, <http://www.jstor.org>. 04.03.2008, p. 443.

¹³⁰ Ivic, Sanja, “Spinoza and Kant on Suicide”, *Miscellaneous*, No. 4, Vol. 1, 2007, pp. 132-144, p. 133, 141.

*eğilimden ya da korkudan değil, ödevden dolayı yine de sürdürüyorsa: işte o zaman maksiminin ahlâksal içeriği vardır.”*¹³¹

Kant, “Ahlak Metafiziğinin Temellendirmesi”nde intiharla ilgili örneğini, ahlak üzerine genel buyruğu* ortaya koyduktan sonra dile getirir:

*“...Bir dizi felâketler yüzünden umutsuzluğa düşmüş biri, yaşamaktan bıkar usanır, ama intihar etmenin kendine karşı olan ödevine ters düşüp düşmediğini kendine soracak kadar akli başındadır. Şimdi şuna bakıyor: eylemlerinin maksimi acaba genel bir doğa yasası olabilir mi? Maksimi ise şudur: daha uzun sürdüğünde yaşam, hoş şeyler vaatmekten çok felâketler getireceğe benziyorsa, ben sevgisinden dolayı onu kısaltmayı ilke ediniyorum. Şimdi de, bu ben sevgisinden çıkan ilkenin genel bir doğa yasası olup olamayacağı sorusu kalıyor. Burada çok geçmeden görürüz ki, belirlenimi yaşamı geliştirmek olan aynı duyuşla yaşamın kendisini yok etmenin yasa olduğu bir doğa, kendi kendisiyle çelişir ve doğa olarak varolmaz; dolayısıyla o maksimin genel bir doğa yasası olabilmesi olanaksızdır, sonuç olarak da en üstün ödev ilkesiyle tamamen çatışıyor.”*¹³²

Aydınlanma Çağ'ının Fransız düşünürlerinden Jean Le Rond'd Alembert ve Denis Diderot intiharı farklı argümanlarla haksız bulmuş fakat, intihara getirilen cezaların anlamsızlığını savunmuşlardır. D'Alembert'e göre intihar, topluma karşı bir eylem olmamakla birlikte, bir çılgınlık eylemi, hastalık ya da cesaret eylemidir ve intihar, cezalandırılabilir bir durum değildir.¹³³ Diderot'a göre, kendini yok etmek, Tanrı'nın eserini yok etmektir ve ona göre, toplum içinde hiç kimse gereksiz değildir. Diderot, intiharın reddi ya da intihara yasaklar getirilerek önlenmesi fikrinden çok uzakta, intiharın nedenlerinin araştırılması düşüncesindedir. Diderot, intiharın nedenleri olarak hükümetin yaptığı işlemler sonucu gelen sefaletler, zevklerdeki aşırılık ya da boş inançları göstermiştir.¹³⁴

Diğer Fransız düşünürlerinden Paul Henri Thiry Baron D'Holbach, Charles de Montesquieu ve Jean-Jacques Rousseau ise, intihardan yana bir tavırla yasakları

¹³¹ Kant, Immanuel, *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. İoanna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu, Üçüncü Baskı, Ankara, 2002, s. 13.

* “...eylemin n maksim i s a n k i s e n i n i s t e m e n l e g e n e l b i r d o ğ a y a s a s ı o l a c a k m ı ş g i b i e y l e m d e b u l u n .” Kant, a.g.e., s. 38.

¹³² Kant, a.g.e., s. 38, 39.

¹³³ Volant, a.g.e., s. 27.

¹³⁴ Volant, a.g.e., s. 79.

sorgular. D'Holbach, Hristiyanlığın intihara getirdiği yasakları sorgularken, intiharın bir hak olduğunu ifade eder. Çünkü ona göre, kendini öldüren insan doğaya ya da topluma karşı bir haksızlık ediminde bulunmamıştır. D'Holbach, Hume'la benzer düşünceler içindedir. Ona göre, bireyin toplumla olan bireysel sözleşmesi ortaklaşa bir çıkara dayanır. Toplumun bireye yarar sağlamadığı durumlarda, bireyin bu sözleşmeyi feshetme ve intihar etme hakkı vardır. D'Holbach, mekanistik bir düşünce içinde, doğanın insanı mutsuz ettiği anın, insanın ölüm kararıyla dolduğu bir an olduğunu söylemiştir.¹³⁵

Montesquieu, intiharın neden doğrulanabilir bir fenomen olduğuna dair bir takım argümanlar sıralamıştır: Birinci argümanı, intiharın acı çeken kişi için kurtuluş yolu olması durumudur. İkinci argümanı toplumla ilgilidir. Ona göre, kişi acı çekmekteyse ve yaşama gücü kalmadıysa, sözleşmedeki karşılıklılık esası ortadan kalkmış ve sözleşme fesh olmuş demektir. Montesquieu, üçüncü olarak, yaşamın özgürce kullanılabilir bir armağan olduğunu, istenirse bu armağandan vazgeçilebileceğini ifade eder. Dördüncü argümanı, intihar edenin bu yaşamdan göç etmesiyle evrende her hangi bir değişikliğin olmayacağıdır. Son argümanı, Hume'un düşüncesi ile benzer bir biçimde, insanın aslında evrende ne kadar küçük bir yere sahip olduğunu gösterir.¹³⁶

Rousseau'ya göre intihar, anlaşılır ve rasyonel bir durumdur. Mutluluk arayışında ve acıdan kaçmak için doğal hukuka göre intihar bir haktır. Ve ona göre intihar, Tanrı'ya karşı gelme durumu değildir ve yaşam bir kötülük haline geldiyse ondan kurtulmak sadece bireyin kararıdır.¹³⁷

Yine Fransız düşünürlerinden Voltaire ise, intiharı ne savunur ne de mahkum eder. Akılcı bir tarzda intiharın nedenini sorgular ve intihara getirilen yasakları gözden geçirir. Ona göre intiharın temel sebebi işsiz-güçsüz olmaktır. Çünkü çalışan insanın melankoliye zamanı yoktur. Voltaire, bir akıl hastalığı olarak gördüğü intiharı, fizik bir sebep olarak açıklar. Bütün ırklarda belli bir zamanda çıkabilecek bu kendini öldürme tutkusunun nedeni bilinebilir bir şey değildir. Ve onun için intihar, mahkum edilecek bir

¹³⁵ Crocker, Lester G., "The Discussion of Suicide in the Eighteenth Century", *Journal of the History of Ideas*, Vol. 13, No. 1, Jan. 1952, pp. 47-72, <http://www.jstor.org>. 05.04.2007, p. 61.

Noon, a.g.m., s. 379, 380.

¹³⁶ Volant, a.g.e., s. 207, 208.

¹³⁷ Crocker, a.g.m., s. 67, 68.

durum da değildir. Ona göre ne din, ne hukuk ne de etik açıdan yasakları anlamak mümkündür. Eski ve Yeni Ahit'te intiharla ilgili bir argüman olmadığını ve hiçbir Roma yasasının boye bir mahkumiyeti içermediğini ifade eder. İntiharın bir haksızlık olduğu sorunsalında, savaşlardaki gönüllü cinayetlerin de bir haksızlık olup olmadığı sorusunu sorar.¹³⁸

¹³⁸ Volant, a.g.e., s. 299-301.

6. İNTİHARA GETİRİLEN BİLİMSEL AÇIKLAMALAR

Rönesans döneminde, Galileo ve Kopernik'in katkılarıyla gerçekleşen bilimsel gelişmeler ve sonrasında Aydınlanma düşünürlerinin her türlü olguyu ve kavramı akla dayalı sorgulamaları, 18. yüzyılın sonlarına gelirken yeni bir bilgi elde etme yoluna ışık tutmuştur. Bu yol, bilimdir. Bu zamana değin, bilgiyi elde etme yolu olarak kullanılan din, metafiziksel düşünce, sezgiler, kurgular ya da deneyimler rafa kaldırılmış; aklın hükümlerinde, bilginin elde edilebileceği ve nesnel bir gerçekliğe ulaşabileceği düşüncesine sahip olunmuştur.

Bilimsel anlayışa göre elde edilebilecek bilgi, olgusal yani gözlenebilir bilgidir. Bu anlayışa göre, gerçek bilgi ancak bilimsel bir metotla elde edilebilir. Bilim, kullandığı tümevarım ve tümdengelim yöntemleriyle, olguların nedensel bir açıklamasını yapma ve temel yasalara ulaşma gayesindedir.

Fizik ve biyoloji alanlarında elde edilen bilimsel başarıların da etkisiyle, 19. yüzyıl sonlarında, doğa bilimlerinde kullanılan bilimsel metotların, insan doğasını anlamak için de kullanılabileceği düşüncesi egemen olmuştur. Pozitivizm (olguculuk) olarak adlandırılan bu gelenek, Auguste Comte tarafından kurulmuş; Comte, toplumu anlamada olgulardan hareketle, bilimsel bir metot kullanmanın mümkün olabileceğini savunmuştur.

19. yüzyılda gerçekleşen bilimsel gelişmelerle birlikte, intihar üzerine yapılan çalışmalar da farklılaşmıştır. Bu dönemin intihar algısı, açıklanması gereken bir intihar olgusudur. İntihar, toplum içinde genelleme yapılan bir eylem, intihara sürükleyen sebepler ise karşılaştırılması gereken olgulardır. İntihar çalışmalarında temel gaye, intiharı anlamak değil fakat, bireyi ya da toplumu anlamaktır. Olgulardan hareketle yapılan her çalışma, bir kalıp düşünce halinde intihar genellemesine götürmektedir.

Bilimsel perspektifle birlikte intihar, yorumlanmaktan ziyade açıklanmaya başlanmıştır. İntihar eylemi, intihar teşebbüsü ve intihar düşüncesinden ayıklanmış ve intiharın sınıflandırılmaları yapılmıştır. Artık intiharın farklı anlam dünyaları, bu sınıflamadaki yerini alarak bir 'açıklama' halini almıştır. Psikoloji, intiharı bireyin normal dışı davranışı olarak bir hastalık durumu, sosyoloji ise, toplumun içinde bulunduğu durumun yarattığı bir anomi olarak nitelemiştir. Açıklamalar, bazen bireysel anlamda bazen de toplumsal anlamda nedenleri dışarda bırakmıştır.

Bilimsel dönemin intihara yönelik en büyük başarısı, çalışmaların bilimselliğinden değil; fakat 19. yüzyılın değişen kültürel, dinsel ve siyasi karakterinden dolayı intihara getirilen cezaların ortadan kalkması olmuştur. Ancak cezaların ortadan kalkması demek, intihara yönelik yargıların ortadan kalktığı anlamına gelmemiştir. Çünkü intihar girişiminde bulunanların yeni mekanı hastanelerdir:

“Bireyden topluma, ahlaktan sorunlara bir kayma söz konusudur. Toplumsal yönden kazanımlar çok büyüktü. Artık intihar edenlerin aileleri miraslarını alabiliyorlar ve kalıtsal delilikle damgalanmıyorlardı. Ölülerini gömebiliyorlar ve sevdikleri için tıpkı diğerleri gibi yas tutabiliyorlardı. Başarısız bir intihar girişimi olanlar ise ne darağacına gönderiliyor ne hapse atılıyordu. En kötü olasılıkla bir psikiyatri koğuşunda gözlemleniyordu. Çoğunlukla içindeki çöküntüden daha acı verici hiçbir şeyle karşılaşmıyordu.”¹³⁹

18. yüzyılda intihar girişiminde bulunanların akıl hastaları oldukları düşünülerek hastanelere kapatılmış, fakat 19. yüzyıldan itibaren hastaneler bir kapatma mekanı olarak değilse de tedavi yeri olarak benimsenmiştir.

Bilimsel dönemle birlikte, toplumlarda yavaş yavaş intihara yönelik cezalandırmalar kalkmış, fakat, farklı bir algı boyutunda birey ve toplum için bir ‘problem’ olarak açıklanmaya başlanmıştır. İntihar kişisel bir problem olduğundan, psikoloji için ve sosyal bir problem olduğundan sosyoloji için bilimsel olarak bir problem olarak görülmüştür. İntiharın anlaşılmasında psikolojik yaklaşımın Sigmund Freud’la, sosyolojik yaklaşımın ise Durkheim’la başladığı söylenebilir.¹⁴⁰

6.1. Psikolojik Yaklaşım: Bireysel Bir Sorun Olarak İntihar

İntihar, nedenleri çok faktörlü olan bir eylemdir. Ekonomik durum, kent yaşamı, dinsel ilişkiler, toplumsal adetler, hukuk ve gelenekler gibi çeşitli belirleyicileri vardır. Bu belirleyicilerin toplumdan topluma değişmesiyle intihar, farklı toplumlarda farklı oranlarda ortaya çıkar. Farklı yaş gruplarında, farklı cinsiyetlerde, farklı meslek gruplarında ve pek çok farklı durumla birlikte farklı düzeylerde intihar oranına rast

¹³⁹ Alvarez, a.g.e., s. 79.

¹⁴⁰ Porterfield, Austin L., “The Problem Of Suicide”, *Suicide*, ed. Jack P. Gibbs, Harper&Row Publishers, New York, 1968, pp. 31-57, p. 50.

gelinebilmektedir. Ancak bu demografik özelliklerin dışında intiharın bireysel belirleyicileri nelerdir? İntihar bir seçimse eğer, aynı koşullarda bulunan iki kişiden biri niçin intiharı seçmektedir? Bireyleri birbirinden farklılaştıran özellikler nelerdir? Bu sorular ışığında, intiharı bireyin problemi olarak ele alan psikolojik yaklaşım, intiharın nedenlerini bireyin kişilik yapısında aramıştır. Psikolojik yaklaşıma göre, dışsal durumlar intiharı sınırlayıcı ya da tetikleyici güçler olarak işlerken, intiharın temel sebebinin bireysel faktörler olduğu düşünülmüştür. İntihar, tüm bu dışsal tetikleyiciler karşısında alınan bireysel bir tavır ve son bir karardır.

Psikolojik yaklaşımda, bilimsel anlamda intihar üzerine açıklamalar getiren ilk isim Sigmund Freud'dur. 1856-1939 yılları arasında yaşamış olan Freud, psikanalitik ekolün kurucusudur. Modern psikoloji, psikanalitik ekolün ortaya çıkışından çok önce kurulmuş olsa da, normal dışı davranışlar ancak Freud'la birlikte çalışılmaya başlanmıştır. Bunun öncesinde psikoloji, duyum, algı ve öğrenme konu başlıklarıyla ilgilenmiştir.¹⁴¹

Freud'un öncülüğünü yaptığı psikanalitik teoriye göre, bireyin her hareketi bir iç tutarlılığa sahiptir. Bireyin yaşantısı, çocukluktan gelen ve yaşanan deneyimlerle oluşan bir sürekliliğin sonucudur. Dolayısıyla psikanalistler, inceleme altına aldığı normal dışı davranışların nitelik olarak irrasyonel olmadığını ve geçmiş deneyimlerle ifade edilmesi gerektiğini vurgularlar.¹⁴²

Freud'e göre, bir insan psikolojik olarak denge halinde olmak istiyorsa, kişiliğin üç bölümü (id, ego, süperego*) uyum içinde olmalıdır. Eğer bu uyum sağlanmazsa, bireyler çeşitli düzeylerde çatışmalar ve kaygılar yaşarlar ve bu durum bireyi nevroza hatta intihara sürükleyebilir.¹⁴³

Freud'un intihar teorisi iki düzeyde ele alınabilir. Bunlar, psikososyal ve içgüdüsel düzeylerdir. Psikososyal düzeyde Freud, intiharın, aynı anda hem sevilen hem de nefret

¹⁴¹ Schultz, Duane P. – Schultz, Sydney Ellen, *Modern Psikoloji Tarihi*, çev. Yasemin Aslay, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2007, s. 566, 580.

¹⁴² Dublin, a.g.e., s. 154.

* Ego, süperego ve id, Freud'un ruhsal aygıt kavramını açıklayabilmek ve zihnin bilince uzaklıklarını göstermek üzere saptadığı bölümlerlerdir. Ego (bilinç), dış dünyadan ve bedenin içinden gelen algıları fark edilebilen bölgedir. İd (bilinçöncesi), dikkatin zorlanması yoluyla bilinç düzeyinde algılanabilen bölgedir. Süperego (bilinçdışı) ise, sansür mekanizmasının engeli sebebiyle bilinç düzeyine ulaşamayan zihinsel süreçleri içerir. Geçtan, Engin, *Psikanaliz ve Sonrası*, Metis Yayınları, Onuncu Basım, İstanbul, 2004, s. 26.

¹⁴³ Güler, a.g.t., s. 60.

edilen bir nesneye karşı sahip olunan libidinal güdüye bağlı olduğunu ifade eder.¹⁴⁴ Kişi, kendini özdeşleştirmiş olduğu nesnenin kaybıyla*, sevgi ve düşmanlık gibi iki yönlü duygular içine girer. Sevilen nesnenin kaybı, bu özdeşleşme** yüzünden aynı zamanda kendinin kaybıdır. Dolayısıyla, yitirilen nesneye karşı duyulan nefret duygusu da kişinin kendisine yöneltilir.

“Eğer nesneye yönelik sevgi –nesneden vazgeçilmesine karşın vazgeçilemeyen bir sevgi- narsisistik özdeşleşmeye sığınırsa bu yerine-geçen nesne üzerinde ona kötü davranan, onu küçülten, acı çekmesini sağlayan ve acısından sadistik doyum bulan nefret işlemeye başlar.”¹⁴⁵

Freud, “Yas ve Melankoli”de, kişide saklı olan sadistik düşüncenin çöküntü hallerinde ortaya çıktığını ve süperegonun, egoyu tek başına bırakmasıyla, kişinin bu düşünceleri kendisine yönelttiğini ifade eder. Freud’a göre, sevilen nesnenin kaybedilmesinin ardından onun yerini alacak yeni bir nesne edinilmezse kişi gerçeklikten uzaklaşır. Kişi, kendine karşı yas tutamadığından, kaybettiği nesneye karşı intikamını ve saldırganlık duygusunu intihar ederek sonuçlandırır.¹⁴⁶

Freud, içgüdüsel düzeyde, intiharı, ölüm itkisinin yaşam itkisi üzerinde zafer kazanması olarak görmektedir. Bu zafer “id, ego ve süperego” arasındaki çatışmanın bir sonucudur. Süperegonun yalnız bıraktığı egonun, “ölüm içgüdü” ve yaşam

¹⁴⁴ Douglas, Jack D., *The Social Meanings of Suicide*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1967, s. 370, 371.

* Freud, nesne kaybıyla yas ve melankoli arasındaki ayrımı vurgulamaya çalışır. Burada ifade edilen bir kişinin ölümü olmak zorunda değildir. Kaybedilen, kişinin kendisini özdeşleştirdiği bir nesne, bir kişi olabileceği gibi kendisinde bulunan bir nitelik de olabilir. Bu sevilen nesnenin kaybı, aynı yasta hissedildiği biçimde kişiyi melankoliye sürükler. “...melankolinin de sevilen bir nesnenin kaybına tepki olabileceği açıktır...nesne gerçekten ölmüş ama bir sevgi nesnesi olarak kaybedilmiştir...kişi bu türden bir kaybın gerçekleşmiş olduğu inancını korumakta haklıdır ama kaybedilenin ne olduğu net olarak görülemez...” Freud, Sigmund, *Metapsikoloji: Haz İlkesinin Ötesinde Ego ve İd ve Diğer Çalışmaları*, çev. Emre Kapkın, Ayşen Tekşen Kapkın, Payel Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 245.

** Özdeşleşme, başkalarıyla duygusal ve libidinal bağlar geliştirildiğinde, kişinin onların davranışlarını kendi davranışları gibi benimsemesi anlamına gelir. Kişinin özdeşleştiği nesne, onun için sevgi objesi haline gelir. Rushing, William A., “Individual Behavior and Suicide”, *Suicide*, ed. Jack Gibbs, pp. 96-121, p. 108.

¹⁴⁵ Freud, a.g.e., s. 252.

¹⁴⁶ Arkun, a.g.e., s. 139.

içgüdüleri^{***} arasında yarattığı dengesizlik sonucu, id, kişiyi ölüme yönlendirir ve sonuç intihardır.¹⁴⁷

Freud'un psikanaliz hareketinin mirasçısı olarak gördüğü Jung (1875-1961), Freud'la fikirsel bir tartışma içine girdiğinden, kendi çalışmalarını analitik psikoloji altında sistematize etmiştir. Jung'un Freud'la temel ayrılığı libidonun niteliği ile ilgilidir. Freud, libidoyu cinsellik olarak ele alırken Jung, hayat enerjisi olarak ifade etmiştir. Ayrıca, Freud, bireyin kişiliğini geçmiş yaşantının belirlediğini ifade ederken, Jung geleceğe yönelik hedef ve arzuların da kişiliği şekillendirdiği görüşündedir. Son olarak, Jung, bilinçaltı üzerine daha fazla vurguda bulunarak, ona yeni bir boyut eklemiştir: insanların ve onların hayvan atalarının kalıtsal deneyimleri olarak kolektif bilinçaltı. Jung, zihni, bilinç, kişisel bilinçaltı ve kolektif bilinçaltı olarak üç seviyede düşünmüştür. Bilinç, gerçeklikle bağlantı kurma yolu iken, bilinçaltı, zihnin daha önemli bir bölümünü oluşturur. Bilinç düzeyine yakın olan kişisel bilinçaltı, anılardan, dürtülerden, arzulardan, bastırılmış veya unutulmuş deneyimlerden oluşur. Bu deneyimler gruplaşarak, güç veya aşağılık hissi gibi düşüncelerle meşgul olan, bütün bir kişilik içinde daha ufak kişilikler olan kompleksleri oluşturur. Kolektif bilinçaltı ise, birey tarafından bilinmeyen, tüm nesillerin deneyimlerinin birikimidir. Jung, evrim teorisiyle açıklanabileceğini düşündüğü kolektif bilinçaltının, kişilikteki en etkili güç olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁸ “Jung'a göre, bütün insanlık tarihi boyunca, adam öldürme suçlarının başlangıç devrelerinde çok olması ve gittikçe azalması, buna karşılık intiharların aksi yönde gelişmesi, yani gittikçe artması, Ego'nun dış dünyadan gittikçe ayrılması ve gelişmesi ile anlaşılabilir. Kolektif Ego'da binlerce yıl boyunca tıpkı kişideki Ego gibi yavaş yavaş gelişmiştir.”¹⁴⁹

Jung, zihni tüm öğeleriyle birlikte hareket eden bir bütün olarak görür. Ancak kişisel bilinçaltında, komplekslerden oluşan daha ufak kişiliklerle, bu mekanizmanın zaman

^{***} “Freud, içgüdü sayısını sınırlamaya çalışmamış, onları iki kategoriye ayırmıştır: Yaşam içgüdüleri ve ölüm içgüdüleri. Yaşam içgüdüleri (life instincts-eros), açlık, susuzluk, cinsellik gibi kendini korumaya ve türün devamını sağlamaya yönelik faaliyetleri kapsar. Bunlar libido yoluyla ortaya konan, hayatın sürmesini sağlayacak yaratıcı güçler ve enerji şekilleridir. Ölüm içgüdüleri (death instinct- thanatos) yıkıcı bir güçtür. Mazoşizm ve intiharda olduğu gibi içe yönelik ya da saldırganlık ve nefrette olduğu gibi dışa yönelik olabilir.” Freud'un düşüncesine göre, yaşam ve ölüm içgüdüleri birbirine girişmiş haldedir. Schultz&Shultz, a.g.e., s. 607.

¹⁴⁷ Douglas, a.g.e., s. 370.

¹⁴⁸ Schultz&Schultz, a.g.e., s. 640, 645-646.

¹⁴⁹ Arkun, a.g.e., s. 155.

içinde değişebileceğini, parçalanabileceğini ve bunların kişiyi intihara sürükleyebileceğini ifade eder. Bu durum, içedönüklüğün dışadönüklük üzerine ağır basması sonucu içsel bir uyuşmazlıktan kaynaklanır.¹⁵⁰ Jung'a göre, kişi sadece bilinç düzeyinde yaşamını sürdürürse bir süre sonra umutsuzluğa düşer ve yaşamın anlamını yitirdiği noktada yeniden doğma isteğiyle intihar eder.¹⁵¹

Psikalanaliz ekolün bir diğer temsilcisi olan Alfred Adler (1870-1937), kişiliğin oluşumunda sosyalliğin önemini vurgulayarak, Freud'un düşüncelerinden farklı bir yerde konumlanır. Adler de Jung gibi, farklı noktalarda farklı düşünceleriyle, Freud'un teorik düşüncelerinden ayrılır. Freud için, davranış geçmiş yönelimlerle belirlenirken, Adler, gelecek tahayyüllerinin davranışı etkilediğini vurgulamıştır. Freud, kişiliği ayrı zihinsel bölümlerle açıklarken, Adler, kişiliğin birliği üzerinde durmuştur. Freud, davranışı bilinçdışı etkenlerin belirlediğini söylerken, Adler, insanları bilinçli varlıklar olarak kabul etmiştir. Teorik düşüncelerini bireysel psikoloji adı altında sistematize eden Adler için, insan davranışının en önemli belirleyicileri sosyal güçlerdir. Bu sosyal ilgi en yoğun biçimde çocuklukta oluşmakla birlikte tüm yaşantı içinde öğrenilerek deneyimlenir. Adler'e göre, herkes kişiliğin birlik halinde mükemmel bir gelişimini hedefler. Dolayısıyla herkes üstünlük için bir çabalayış içindedir. Bu motivasyonun sebebi, kişide bulunan aşağılık hissidir. Sosyal güçlerin kişiyi baskı altına alması sonucu oluşan aşağılık hissi, çocukluktan itibaren aşılmaya çalışılır.¹⁵²

Adler'e göre intihara eğilimli kişi, üstesinden gelemeyeceği bir aşağılık duygusu içindedir. Kişi, bu aşağılık hissinden kurtulmak ve kendini mükemmeliğe taşımak hususunda zayıf hisseder. Toplumla olan bağlarını kesen birey, kendisine bir hedef seçmek ve toplumda kendine bir yol çizmek için kullanacağı saldırganlık güdüsünü kendisine yöneltir. Üstünlük hissi, küçük düşme, tabiyet, kendine eziyet ve mazoşizm duyguları altında ezilen kişi, kendine zarar verirken aslında kendini yaraladığını düşündüğü kişiye de zarar verme isteğindedir.¹⁵³

Adler'e göre, aşağılık duygusu, narsizm ve düşük benlik saygısı intiharin potansiyel özellikleridir. Adler, bu potansiyel özelliklere sahip olan bir tür insana dikkat çeker:

¹⁵⁰ Douglas, a.g.e., s. 369.

¹⁵¹ Porterfield, a.g.e., s. 51.

¹⁵² Schultz&Schultz, a.g.e., s. 652-656.

¹⁵³ Volant, a.g.e., s. 22, 23.

“İntihar eden bireyler daima ailesinin bir kısmı tarafından şımartılmış, kendinden hoşnut, fazla alingan, problemlili bir çocukluğa sahip olmuştur. Gereksiz derecede acılı duygular sergilemiştir. Bir kayıp ya da kaybetme olayında, zayıf kaybediciler olmuşturlar....hastalık ya da ölüm fantazileri, çocukluğunun pohpohlanan durumundan kaynaklı olarak, acılarının diğerlerinden daha değerli olduğu düşüncesiyle paralel gitmiştir.”¹⁵⁴

Kişiliğin gelişiminde sosyal faktöre özel bir önem atfeden Adler’e göre, birey, toplumun ilgisinden soyutlandığında ve özellikle acil bir problem söz konusuysen bu sosyal ilişkilerin bittiğini gördüğünde intiharı bir çözüm olarak görür. Sosyal anlamda güç kazanamayan birey, intiharıyla üstünlük duygusunu elde etmek ister.¹⁵⁵

1893-1990 yılları arasında yaşamış Freudyan bir analist olan Karl Menninger, psikanalitik olarak intiharın, sevgi ya da nefretle oluşan ‘öldürme arzusu’, depresyon, melankoli ve umutsuzlukla oluşan ‘ölme arzusu’ ve suç ya da utançla oluşan ‘öldürülme arzusu’ olmak üzere üç öğeden oluştuğunu ifade etmiştir.¹⁵⁶ Kişi, kızgınlık ve öfke duygularıyla ‘öldürme isteği’, bu duyguları kendisine yönelttiğinden ‘ölme isteği’ ve kendisine yönlendirilen bu duygular sonucu ‘öldürülme isteği’ duymaktadır. Menninger’e göre, intihar ve intihar girişimi arasında önemli bir fark vardır. Ona göre, intihar kararıyla kendini öldüren kişi, bilinçaltında ölme isteği duymakta; fakat intihar girişiminde bulunan biri ise bilinçaltında ölmeme isteği duymaktadır.¹⁵⁷

Freud’un düşüncelerini genişletip detaylandıran Menninger, özellikle intihar girişimlerini açıklamada önemli varsayımlarda bulunmuştur. Menninger’e göre, öldürme isteği her zaman ölme isteği anlamına gelmemektedir. Menninger, bazı kimselerin intihar girişimi başarısızlıkla sonuçlandığında ölümden kurtulma çabaları içine girdiğini belirtir. Bu kimseler, aynı anda hem ölme hem de yaşama isteğindedirler. Böyle bir durumda, intihar girişiminde bulunan kimse aslında ölmeyi istememektedir.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Adler, Alfred, “Suicide”, *Suicide*, ed. Jack Gibbs, pp. 146-150, p. 149.

¹⁵⁵ Adler, a.g.e., s. 148.

¹⁵⁶ Maris, Ronald W., “Suicide”, *Encyclopedia of Sociology*, ed. Edgar F. Borgatta, vol. 5, Macmillan Reference USA, Second Edition, New York, 2000, pp. 3077-3087, p. 3077.

¹⁵⁷ Eskin, a.g.e., s. 119.

¹⁵⁸ Arkun, a.g.e., s. 157, 158.

İntihar üzerine psikolojik çalışmalarda bulunan Achille Delmas'a göre intihar, yaşam ve ölüm arasında yapılan bir seçimdir. İnsandaki ölüm isteği ve iradesinden, gerçek intihar ve sözde intihar arasında bir ayrım yapar. Sözde intihar, bunamadan, ahlak baskısından ya da fedakarlıktan kaynaklanan ve ölüme dair gerçek bir istek ya da iradenin ortaya konmadığı durumlardır. Bu tür durumlarda, asıl hedef ölmek değil, sosyal bir ideale uymak, şerefini kurtarmak ya da daha az acı çekmek gibi daha üstün hedeflerdir. Delmas, intiharın, her tür ahlak baskısı dışında kişinin iradesi ile verilmiş bir karar olduğu takdirde, bir problem olarak algılanabileceğini ifade eder. Ona göre, bir problem olarak intiharın nedenleri üç psişik halde belirir: Çöküntü halleri veya melankoli nöbetleri, kronik, devamlı çöküntü halleri veya yapıdan ileri gelen çöküntü halleri, yapıdan ileri gelen aşırı heyecanlılıktaki had devreler.¹⁵⁹

İntihar üzerine psikolojik ve sosyolojik varsayımların çatışma halinde olduğu bir dönemde Delmas, intiharın nedenlerinin psikolojik olduğu konusunda direnmektedir. Bu sebeple Durkheim ve Halbwach'ın ortaya koyduğu sosyolojik tezi çürütme çabasıdır. Delmas'a göre, kişi eğer, üç psişik halde de temel neden olan 'anksiyete' halindeyse intihara güçlü bir eğilim halindedir. Dış nedenlerin ve sosyal faktörlerin intihar üzerinde belirleyici nedenler olmadığını ifade eden Delmas, dışardan gelen bu faktörlerin ancak aşırı heyecan hallerinde şok etkisi yapabileceğini belirtir.¹⁶⁰

6.2. Sosyolojik Yaklaşım: Toplumsal Bir Sorun Olarak İntihar

Yaşamak ve ölmek arasında bireyin bir seçimi olarak intihar, nihai anlamda bireysel bir eylemdir. Birey, intihar kararıyla tek başına ölüme gitmektedir. Ancak, intiharın bireysel bir eylem olduğu düşüncesi, intihara sürükleyen nedenlerin sadece bireyin bir seçimi, karakteristiği ya da ruhsal durumu olduğu gibi sığ bir düşünceye götürmemelidir. Şimdiye değin, felsefi kökenleriyle ve psikolojik açıklamalarıyla değinilen intihar, bireyin içinde bulunduğu toplumdan, bu toplum içinde deneyimlediği yaşantıdan ve toplumla arasındaki karşılık ilişkiden bağımsız düşünülemez. Delmas'ın dışsal etkenler olarak nitelediği sosyal faktörler, sadece şok edici etkisi yaratmaz; fakat,

¹⁵⁹ Arkun, a.g.e., s. 27, 137.

¹⁶⁰ Güler, a.g.t., s. 58, 59.

intihara sürükleyici nedenleri oluştururlar. Birey, intihar kararını aldığında ve ölümü tercih edip intihar ettiğinde ne kadar tek başınaysa, yaşarken içinde bulunduğu topluma da bir o kadar bağımlıdır. Birey, birey olmağını, ailesi, eğitimi, mesleği, örfü, adeti, dini ve hatta siyasi düşüncesine borçludur. Dolayısıyla birey için yaşamak, dışsal belirleyicilerden bağımsız değildir; ölme isteği ile intihar etmek ise, bireyin dışsal yaşamının içsel yaşamına çöreklenmesi sonucu gerçekleşir.

İntiharı toplumsal bir sorun olarak ele alan sosyolojik yaklaşım, intiharı farklı toplumsal değişkenlerle birlikte değerlendirir ve sosyologlar, toplumsal problemler bağlamında intiharı, bir problem olarak yorumlarlar. Bu bağlamda, intihar üzerine yapılan sosyolojik çalışmalar özellikle anomi, toplumsal yalnızlaşma, toplumsal düzensizlik, sanayileşme ve toplumsal bütünleşme konuları çerçevesinde, intihar probleminin değerlendirmelerini ortaya koymuşlardır.¹⁶¹

Toplumsal bir problem olarak intiharın, bilimsel yöntemler ve nedensel açıklamalarla bahsedildiği Emile Durkheim'in "İntihar" adlı çalışması, intiharın bütünsel anlamda ele alındığı ilk çalışmadır. Durkheim'in öncesinde (ve Durkheim'in da çalışmasında bahsedilen), sosyolojik anlamda çalışmalar yapıldıysa da ne bütünsellik, ne yöntem ne de yarattığı etki açısından öncü niteliği taşıyabilmiştir.

1858-1917 yılları arasında yaşamış olan Durkheim, Fransız sosyoloji okulunun kurucularındandır. Sosyolojiyi tam ve bilimsel bir disiplin olarak kabul ettirmeye çalışan Durkheim, bu maksatla sosyolojik olguları ve yöntemleri belirleme yoluna gitmiştir. Olgulara getirilen açıklamaların zihinsel faaliyetlerden ziyade gözlem ve deneyle elde edilebileceğini savunmuştur. Bu türlü sosyolojik olguların dışsal şeyler olduğunu ve bireylerin etkileşimi ile oluşan topluluk bilincinin, bireysel bilinçten çok daha farklı olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, toplumsal olguların, bireyler üzerinde bu derece etkili olmasının nedeni, onların bireyler tarafından içselleştirilmiş olmasıdır. O halde, Durkheim'e göre, toplumsal etkiyi içinde barındıran bireyin, toplumla uyumlaştırılması ve bu bağlamda ahlaki kodlamalarla düzenlenmesi gerekmektedir.¹⁶²

¹⁶¹ Stack, Steven, "Suicide: A Comparative Analysis", *Social Forces*, Vol. 57, No. 2, Dec. 1978, pp. 644-653, <http://www.jstor.org>, 03.04.2008, p. 644.

¹⁶² Swingewood, Alan, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, Çev. Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1998, s. 123-132.

1897 yılında yayımladığı “İntihar” çalışmasında, Durkheim’ın temel problemi intiharı anlamaya çalışmak değildir. İntihar, 19. yüzyılın bireyselciliğe vurgu yapan sosyal düşüncesi içinde, bireysel temelli olduğu düşünülen kavramlara toplumbilimsel açıklamalar getirilebileceği fikriyle seçilmiş bir odak noktadır. Durkheim, acısını çekmekte olduğumuz ortak hastalık olarak ifade ettiği intihar olgusunu, sosyolojiyi bağımsız bir disiplin olarak kurmak amacıyla seçmiştir.

Durkheim, bireyin kendisini aşan bir tinsel gerçekliğin egemenliği içinde bulunduğunu ve bu kitapta bu izlenimi edinmemenin güç olduğunu ifade eder. İntiharın toplumsal nedeni olduğunun kanıtını, intiharın “toplumsal yaşam hızı” ile orantılı olarak ilerlemesiyle açıklar. Ona göre her toplumun kendisine özgü bir intihar oranı vardır. Evlenme, boşanma, aile, dinsel topluluk, ordu gibi toplumsal kurumların, bireyin davranışlarında etki yarattığını vurgular.¹⁶³

“Gerçekten intiharlarda yalnızca birbirinden soyutlanmış ve her biri kendi başına incelenmek isteyen özel olaylar görmek yerine, belli bir toplumda, belli bir süre içinde işlenen tüm intiharlar birlikte göz önüne alınırsa, böylece elde edilen bütünlüğün, bağımsız birimlerin basit bir toplamı, bir derlemesi olmayıp, kendi bütünlüğü ve bireyliği, dolayısıyla kendine özgü niteliği olan yeni, kendi başına bir tür olduğu ve bundan başka bu niteliğin çok geniş bir ölçüde toplumsal olduğu görülür.”¹⁶⁴

Durkheim’a göre: “Ölen kişi tarafından ölümlerle sonuçlanacağı bilinerek yapılan olumlu ya da olumsuz bir edimin doğrudan ya da dolaylı sonucu olan her ölüm olayına intihar denir. İntihar girişimi ise, bu biçimde tanımlanan, ama ölüm sonucu doğmadan durdurulan edime denir.”¹⁶⁵ Durkheim, “İntihar” adlı yapıtında, intiharın genel bir tanımlamasını yaptıktan sonra ve temel nedenlerine değinmeden önce, intiharın nedenleri olarak gösterilen toplumdışı etkenleri istatistiklerle ve mantıksal bir uslamlamayla çürütmeye girişir. Durkheim, toplumdışı etkenler (örgensel-ruhsal eğilimler ve fiziksel ortamın niteliği) olarak belirlediği, delilik, sinir yorgunluğu, alkolizm, ırksal sebepler, kalıtsal özellikler ve iklim etkenlerinin çürütülmesinin

¹⁶³ Durkheim, Emile, *İntihar: Toplumbilimsel İnceleme*, çev. Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 19.

¹⁶⁴ Durkheim, a.g.e., s. 28.

¹⁶⁵ Durkheim, a.g.e., s. 25.

ardından intiharın sınıflandırmasına geçer. Bireysel intiharların nedenleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkararak, nedenlerin bir sınıflandırmasıyla intiharın toplumsal türlerini belirler. Bunlar, bencil intihar, elcil intihar ve kuralsızlık intiharlarıdır.¹⁶⁶

Durkheim, kitapta, bencil intiharların sebepleri olarak, dinin, ailenin ve siyasal toplumun çözülmesini gösterdikten sonra, intiharın, toplumsal kümelerin bütünleşmişlik ölçüsüyle ters orantılı olarak değiştiğini ifade etmiştir. Ona göre bencil intihar, aşırı bireycilikten kaynaklanır. Ancak, Durkheim'a göre, toplumla aşırı bir şekilde bütünleşme de bireyi intihara sürükleyebilir. Elcil intihar olarak nitelendirdiği bu tür intiharlarda, birey, topluma fazlasıyla bağımlıdır ve toplumun gelenekleri, vicdani sorumluluklar veyahut vatani bir görev, birey için gönüllü bir ölümü öngörüyorsa, sonuç intihardır. Durkheim'ın üçüncü tür intihar olarak belirlediği kuralsızlık intiharları ise, insanların etkinliklerindeki düzenin bozulmasından kaynaklanır. Durkheim, kuralsızlık intiharının sebebi olarak, özellikle ekonomik açıdan aşırı refah dönemlerini gösterir. Ona göre, böyle dönemlerde bireyler tutkularını kontrol etmekte güçlük çekerler ve sınırlayıcı bir gücün bulunmadığı böyle dönemlerde, kuralsızlık intiharlarına rastlanır.¹⁶⁷

Durkheim intiharı, sosyal yapının iki parametresi olarak değerlendirdiği bütünleşme ve düzen değişkenlerini ele alır. Durkheim, bütünleşmeyi, grupları ya da insanları birbirine bağlayan toplumsal ilişkilerin uzantısı bağlamında değerlendirir. Düzen parametresi ise, grup üyeliklerinden kaynaklanan, bireyin kurallara uygun ve ahlaksal taleplerini ifade eder.¹⁶⁸

Durkheim, toplumsal intihar oranlarındaki değişimlere sosyolojik açıklamalar getirmiştir. Bu açıklamalarda, bütünleşme ve düzen değişkenleri çerçevesinde, intihar oranlarının arttığını ya da azaldığını ifade etmiştir. Durkheim, egoist ve elcil intiharları bütünleşme değişkeni ile açıklarken, anomik ve fatalist intiharları düzen değişkeni bağlamında değerlendirir. Durkheim'a göre, toplum güçlü bir şekilde bütünleştiği takdirde bireylerini kontrol altına alabilir. Ve böylelikle bireyler yaşama daha fazla

¹⁶⁶ Durkheim, a.g.e., s. 39-151.

¹⁶⁷ Durkheim, a.g.e., s. 153-320.

¹⁶⁸ Bearmen, Peter S., "The Social Structure of Suicide", *Sociological Forum*, Vol. 6, No. 3, Sep. 1991, pp. 501-524, <http://www.jstor.org>, 03.04.2008, p. 503.

anlam ve amaç yükleyebilirler. Bireyler, fikirlerinin ve duygularının değişimlerini toplumun ortak değerleriyle oluşturduğunda, bu değişimler kontrollü bir şekilde bireylerde tezahür eder ve bireyin yabancılaşma ya da yalnızlaşma gibi problemlerini ortadan kaldırabilir.¹⁶⁹

Bireyin intiharını toplumun bütünleşmişlik düzeyiyle birlikte düşünen Durkheim, toplum içindeki aşırılıkların tedavi edilmesi gerektiği düşüncesindedir. Ancak ona göre, toplum içinde oluşan bu tür sıkıntıların çözümü, soyut düşünceler ya da kuramlarla değil, eyleme geçen bir ahlak anlayışı ile sağlanacaktır.¹⁷⁰

“...hastalığı çözenin tek yolu, toplumsal kümeleri, bireylerini daha sıkı biçimde tutmaları ve bireylerin de ona karşı bağlılık duymaları için yeterli tutarlılığa kavuşturmasıdır.”¹⁷¹

Durkheim’ın bu toplumsal hastalığa karşı önerisi, insanları meslek yaşamlarına daha fazla adapte etmektir. Böylelikle bireyler, manevi yalnızlıktan kurtulacak ve ortaklaşa hareket etmeyi öğrenecektir.

“Ulusal birliği bozmaksızın, ortak yaşamın merkezlerini artırmaya olanak veren tek yerinden yönetim, mesleki yerinden yönetim diye adlandırabileceğimiz şeydir. Çünkü, bu merkezlerden her biri ancak özel ve sınırlı bir etkinlik alanının yuvası olacağından, bunlar birbirlerinden ayıramazlar ve bundan dolayı birey de bütünlükten kopmaksızın onlara bağlanabilir. Toplumsal yaşamın birliğini bozmadan bölünebilmesi, ancak bu bölümlerden her biri bir işlevi temsil ettiği takdirde olanaklıdır.”¹⁷²

Durkheim’ın ardından intiharı inceleyen sosyologlar, Durkheim’ın “İntihar” çalışmasından hareketle çalışmalarını yürütmüşlerdir. Zaman zaman bu çalışmaya eleştiriler getirseler de, Durkheim’ın izlediği yöntem ve özellikle onun bütünleşme teorisinden hareketle bir yol izlemişlerdir.

¹⁶⁹ Pope, Whitney, “Concepts and Explanatory Structure in Durkheim’s Theory of Suicide”, *The British Journal of Sociology*, Vol. 26, No. 4, Dec. 1975, pp.417-434, <http://www.jstor.org>, 03.03.2008, p. 417.
Cresswell, Peter, “Interpretations of Suicide”, *The British Journal of Sociology*, Vol. 23, No. 2, Jun. 1972, pp. 133-145, <http://www.jstor.org>, 03.03.2008, p. 139.

¹⁷⁰ Aron, Raymond, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Çev. Korkmaz Alemdar, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1986, s. 334.

¹⁷¹ Durkheim, a.g.e., s. 438.

¹⁷² Durkheim, a.g.e., s. 459.

1877-1945 yılları arasında yaşamış bir Fransız sosyolog olan Maurice Halbwachs, Durkheim'in bir ardılı olarak, onun bütünlüşme kavramını sosyal-psikolojik bir teori ile yeniden değerlendirmeye almıştır. Halbwachs'a göre intihar, sosyal bütünlüşmenin noksan olduğu durumların bir sonucudur.¹⁷³

Halbwachs, "İntiharın Nedenleri" isimli kitabında Durkheim'in bir takipçisi ve eleştirmeni olarak fikirlerini ortaya koymuştur. Halbwachs, öncelikle Durkheim'in verdiği intihar tanımını daha dar bir anlamla ifade eder. Kendisini öldürmek niyeti olduğu takdirde, eylemin intihar kabul edilebileceğini vurgulayarak, intiharın tanımında niyet boyutunun gerekliliğinden bahsetmiştir. Ona göre, intihar, bireyin istemli ölümü olarak, kendini yok etmesi durumudur.¹⁷⁴

Halbwachs'ın bu çalışmasındaki asıl amacı, Durkheim'in çalışmasını, kendi yaşadığı dönemin koşullarına uygun hale getirmek ve sonuçların değerlendirmesini yapmaktır. Ona göre, Durkheim'in çalışmasının zayıf yanı, ele alınan verilerin çok olmasından ziyade, verilerin karşılaştırmalarına yer verilmemesidir. Halbwachs, iki temel noktada Durkheim'la çatışma içindedir. Bunlar, intihar oranlarının ekonomik krizlerle ilişkisi ve zihinsel problemler ile intihar arasındaki ilişkiyle ilgilidir. Halbwachs, zihinsel sıkıntıların intiharların sebepleri olabileceğini söylerken, Durkheim'in bu konudaki örneklerinin farazi olduğunu ve yeteri kadar durumu temsil etmediğini belirtmiştir.¹⁷⁵

Halbwachs, çalışmasında, intiharın çevresel dağılım analizi ve intihar oranlarının sosyal ilişkilere olan oranlarını genişletmiştir. Millet, din, eğitim düzeyi, meslek, sosyoekonomik durumlar ve aile ilişkileri gibi faktörleri, kırsal ve kentsel ikametle korelasyon halinde değerlendirmiştir. Bahsettiği bu faktörlerin, kırsal ve kentsel ikametlerde farklı yaşam tarzları yarattığını ve farklılıkların da intiharın toplumsal dağılımını etkilediğine inanmıştır. Kentsel bölgelerde, yaşam tarzlarının çeşitliliğinden dolayı sosyal farklılaşmanın daha büyük olacağını, bu durumun sosyal uyumsuzluklara ve uyumsuzlukların ise bireyleri intihara sürükleyebileceğini ifade etmiştir.¹⁷⁶

¹⁷³ Travis, Robert, "Halbwachs and Durkheim: A Test of Two Theories of Suicide", *The British Journal of Sociology*, Vol. 41, No. 2, Jun. 1990, pp. 225-243, <http://www.jstor.org>, 03.04.2008, p. 225.

¹⁷⁴ Douglas, a.g.e., s. 355, 356.

¹⁷⁵ Douglas, a.g.e., s. 124, 125.

¹⁷⁶ Douglas, a.g.e., s. 126-129.

Halbwachs, bahsettiği sosyal faktörler içinde özellikle bireyleri sosyal ilişkilerden izole eden durumlar üzerinde durur. Bunlar, kentsel yaşamın karakteristiği olarak sunulur. Ona göre, intihar oranları, nüfusun kentsel olma düzeyine bağlı olarak sosyal izolasyon düzeyiyle doğru orantılı olarak değişir.¹⁷⁷

Durkheim'ın çalışmasını takip eden ve kendi düşünceleriyle birleştirmeye çalışan Andrew F. Henry ve James F. Short, “İntihar ve Cinayet” isimli çalışmalarında görüşlerini ortaya koymuşlar ve intiharın, farklı bir boyutta değerlendirmesini yapmışlardır. Bu iki kuramcı intiharların aslında birer cinayet olduğu savındadır. İntiharın toplumbilimsel boyutunu, psikodinamik bir görüşle tamamlayan Henry ve Short'un temel hipotezi, engellenme-saldırganlık hipotezidir. Bu görüşe göre, saldırganlık, engellenme ile oluşan bir davranış biçimidir ve engellenmeye sebep olan kişiye yönelir. Dıştan gelen engellemeler yoğun olursa, birey başkalarına yönelttiği saldırganlık davranışını meşrulaştıracak ve cinayet işleyecektir. Ancak dış engeller zayıf olduğunda, bireyin saldırganlık davranışı kendisine yönelecek ve bunun sonucu intihar olacaktır.¹⁷⁸

Henry ve Short psikolojik düzlemde intihar eğiliminde olan bu kişilerin çocukluklarından itibaren karşılaştıkları sıkı kurallar nedeniyle çok fazla engellemelerle karşılaşarak bunların içselleştirildiğini ifade eder. Özellikle bu ketlemeler, aile tarafından sevgiyle yapıldığında karşı koymak imkansızlaşmakta ve engellenmeye sebep olan kişiye saldırganlık davranışı geliştirme meşrulaşamamaktadır. Dolayısıyla saldırganlık davranışı kişinin kendisine yönelmektedir. Henry ve Short'a göre, toplumsal düzlemde ise, bireyin statü kaybı sonucu hissettiği engellenmişlik düzeyi, kişileri intihara ya da cinayete sürükleyebilecektir. “Henry ve Short'a göre güçlü dış sınırlar/engeller ve zayıf iç engeller karşısında birey, yaşadığı öfkesini başkalarına yansıtır ve başkasını öldürür. Birey bu durumda cinayet işler. Diğer taraftan zayıf dış engeller ve güçlü iç engeller olduğunda birey öfkesini kendine yöneltir ve kendi canına

¹⁷⁷ Martin, Walter T., “Theories of Variation in the Suicide Rate”, *Suicide*, ed. Jack Gibbs, pp. 74-96, p. 80.

Travis, a.g.m., s. 228.

¹⁷⁸ Douglas, a.g.e., s. 132-140.

Martin, a.g.e., s. 81, 82.

Eskin, a.g.e., s. 128, 129.

kıyar. Dış engeller hem dikey (düşük veya yüksek sosyoekonomik statü gibi) hem de yatay (güçlü veya zayıf aile bağları veya diğer gruplar içindeki bağları gibi) olabilir.”¹⁷⁹

Henry ve Short, toplumsal anlamda intihara olan eğilimi, bireyin ilişkiler sistemi içindeki statüsüyle ilişkilendirir. Onlara göre, yüksek gelir grupları, beyazlar, ordu subayları, genç ve orta yaş insanlar, düşük gelir grupları, kadınlar, zenciler, askere yeni kaydolmuş %65’in üzerindeki bu insanlardan daha yüksek statüye sahiptir. İlk grup için intihar oranları, ikincisi için cinayet oranları yüksektir.¹⁸⁰ Henry ve Short, intiharı toplumsal anlamda, ilişkiler düzeyi ve sosyal statü durumu ile açıklarken, ekonomik durumlardaki dalgalanmaları, bunların temel düzeyine yerleştirirler. Onlara göre ekonomik kayıplarda bir artış, sırasıyla engellenmede, saldırganlıkta ve intihar ya da cinayette bir artışa neden olacaktır.¹⁸¹

Gibbs ve Martin’in “Statü Bütünleşmesi ve İntihar Teorisi” isimli kitabı, Durkheim’in çalışmasının önemli bir uzantısıdır. ‘Sosyal bütünleşme’ kavramını genişleterek inceleyen Gibbs ve Martin, intiharın, sosyal ilişkilerin durağanlığı ve sağlamlığıyla tersine olarak değiştiğini iddia eder. Ortaya koydukları bir takım varsayımın ardından intiharla ilgili genel bir sonuca ulaşırlar:¹⁸²

“Varsayım 1: Bir nüfusun intihar oranı, bu nüfusun sosyal ilişkilerinin sağlamlığı ve durağanlığıyla tersine olarak değişir.

Varsayım 2: Bir nüfusun sosyal ilişkilerinin sağlamlığı ve durağanlığı, nüfustaki bireylerin, kalıplaşmış ve toplumsal olarak tasdik edilmiş talep ve beklentilerinin uzantısıyla doğrudan değişir.

Varsayım 3: Nüfustaki bireylerin kalıplaşmış ve toplumsal olarak tasdik edilmiş talep ve beklentilerinin uzantısı, nüfustaki bireylerin rol uyumsuzluklarıyla karşılaşmalarının uzantısıyla tersine olarak değişir.

Varsayım 4: Nüfustaki bireylerin rol uyumsuzluklarıyla karşılaşmalarının uzantısı, bireylerin bu nüfusta, uyumsuz statüleri işgal etmesinin uzantısıyla doğrudan değişir.

Varsayım 5: Bireylerin bir nüfusta, uyumsuz statüleri işgal etmesinin uzantısı, bu nüfusta statü bütünleşme düzeyiyle tersine olarak değişir.

Teorem: Bir nüfusun intihar oranı, bu nüfustaki statü bütünleşme düzeyiyle tersine olarak değişir.”

¹⁷⁹ Eskin, a.g.e., s. 129.

¹⁸⁰ Rushing, a.g.e., s. 118.

¹⁸¹ Douglas, a.g.e., s. 140.

¹⁸² Gibbs, Jack P., “Status Integration and Suicide: Occupational, Marital, or Both?”, *Social Forces*, Vol. 78, No. 3, Mar. 2000, pp. 949-970, <http://www.jstor.org>, 03.04.2008, p. 950.

Martin, a.g.e., s. 85, 86.

Gibbs ve Martin, Durkheim'ın düşünceleri ile benzer biçimde, bütünleşme ve intihar arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Ama özellikle, bütünleşme teorilerinde toplum içindeki bireylerin rolünü (statüsünü) ve beklentilerini değerlendirmeye almış ve bunlarla ilgili uyumsuzlukların, intihar oranlarını etkileyeceğini söylemişlerdir. Onlara göre, bir toplumun bireyleri aktif rollere sahiplerse ve aralarında güçlü bağlar varsa, o toplumun intiharları düşük olacaktır.¹⁸³

¹⁸³ Gibbs, Jack P. - Martin, Walter T., "A Theory of Status Integration and Its Relationship to Suicide", *American Sociological Review*, Vol. 23, No. 2, Apr. 1958, pp. 140-147, <http://www.jstor.org>, 03.04.2008, p. 141.

7. 19.YÜZYIL SONLARINDAN 20.YÜZYILA FELSEFİ KOPUŞ

19. yüzyılın sonlarında ve özellikle 20. yüzyılda, yaşanan toplumsal, ekonomik ve siyasal deneyimler sonucunda 'akıl' kavramı kriz içine girer. Rönesansla birlikte, dünyayı bir açıklama biçimi olarak dinin eleştirilmeye başlanması ve yerine akla dayalı kavramsal bilginin yerleştirilmesi, 17. yüzyılda Descartes'la birlikte, düşünen bir varlık olarak insan aklının yüceltilmesi, 18. yüzyılda aydınlanma ile birlikte aklın tinselliğinde bir ilerleme düşüncesine sahip olunması ve 19. yüzyıl başlarında pozitivist bilim anlayışı ile her şeyin açıklanabileceği varsayımları tartışmaya açılır.

19. yüzyılın sonlarında kavramsal bilgi, ilerleme düşüncesi ve aklın bir tin haline geldiği anlamlı dünya fikri Schopenhauer'in düşüncelerinde yıkılır. Schopenhauer kalıplaşmış toplumsal değerleri ve diyalektik düşünceyi sorguya çeker ve idealist düşünme biçimlerinin yerine, felsefesinin merkezine insan bedenini alır. Bu insan sadece akla sahip bir özne değil; fakat eyleyen, hisseden ve sezebilen bir insandır ve bedensel bir varlık olarak bu dünyanın tasarımlayıcısıdır. "Schopenhauer insanın gerek kendi bireysel tek doğasını gerekse de bütün bireylerin paylaştıkları dünyayı uyumlu bir bütün olarak kavrama, öğrenme yeteneğinin kaynağını, kendisinden önceki idealist felsefelerde olduğu gibi doğrudan kafasının içinde, onun düşünme faaliyetinin ürünü olarak görmeyip daha doğrusu bu aşamada takılıp kalmayıp bu kaynağı insanın bedeninde bulur."¹⁸⁴ İyimsen, rasyonalist ve idealist her türlü düşüncenin karşısında yer alan Schopenhauer, henüz Hegel'in düşüncelerinin büyük etkiler yarattığı bir dönemde yaşadığı için ancak 20. yüzyılda keşfedilir. Ama o, 20. yüzyıl için, sorgulamanın bir başlangıcıdır.

Schopenhauer'den derin bir şekilde etkilenen Nietzsche de, insan bedenini merkeze alır ve bireyi kendine doğru çevirmek, onu güçlü kılmak ister. Ona göre, önce Hristiyanlığın dini ahlakı ve ardından oluşan laik bir ahlak çerçevesinde birey hiçbir zaman tek başına düşünme yetisine sahip olamamıştır. Ve Nietzsche her türlü kalıplaşmış kavram, kurum ve ahlakın ötesinde öncelikle kendi gerçekliğini fark eden, kendi doğrusunu ayırabilen, karar alabilen bir insanı, üstinsan olarak nitelediği bir insanı ortaya koyar.

¹⁸⁴ Atayman, Veysel (çev.-der.), *Varolmanın Acısı: Schopenhauer Felsefesine Giriş*, Donkişot Güncel Yayınlar, İstanbul, 2006, s. 7.

Schopenhauer ve Nietzsche'nin etkileriyle 20. yüzyıl entelektüel bakımdan bir hesaplaşma yüzyılıdır. 20. yüzyıl felsefesi, 18. ve 19. yüzyılın rasyonalist, ilerlemeci, pozitivist ve bilimci düşüncelerinin bir eleştirisidir. Eleştiri, 20. yüzyılın toplumsal, siyasal ve ekonomik anlamdaki kaosundan doğar. Aklın hükümranlığında tesadüfe yer olmadığını söyleyen Descartes, tarihi aklın bir dışavurumu olarak gören Hegel yanılmıştır. Çünkü, tarih gerçekleşen toplumsal, ekonomik ve siyasi krizlerle bireye mutluluk değil fakat mutsuzluk getirmiştir.

“20. yüzyıl insanı, hayal kırıklığına uğramış bir insan izlenimi vermektedir. Bundan ötürü de güvensiz, yalnız ama bu güvensizlikten ve yalnızlıktan, bireysel kabiliyetlerini ve özgürlüğünü kullanarak kurtulmak istemektedir. Acaba 20. yüzyıl insanının hayal kırıklığına uğramasının nedenleri nelerdir? Şurası açıktır ki, dünya hiçbir devirde 20. yüzyılda olduğu kadar büyük kitleleri etkileyen askeri, siyasî, ekonomik ve toplumsal sorunla karşı karşıya kalmamıştır. 18. ve 19. yüzyılda insanlığa sunulan vaatler gerçekleşmemiştir.”¹⁸⁵

20. yüzyılda devrimlerin, savaşların ve katliamların olduğu bir dönemde yaşayan Camus, dünyanın anlamsız olduğu tartışmasını açar ve tüm bu olan bitenler içinde bireyi bir yabancı olarak görür. Ancak bireyin koşullandığı bu durumdan kurtulması için bir başkaldırma felsefesi serimler.

Rasyonalist ve iyimser bir gelenekten çok uzakta, bahsedilen bu üç düşünür karamsar felsefeleri, irrasyonel tavır alışları ve bireyi düşünsel ve bedensel anlamda özgür kılan düşüncelerine rağmen, intiharı bir çözüm olarak sunmaz. 20. yüzyılda halen intiharla ilgili istatistikler çıkarılır, açıklamalar getirilir ve önlem çalışmaları devam ederken, bu üç düşünürün intiharı değerlendirmede felsefi bir kopuş yarattığı görülür. İntihar, yeniden, intihar edenin bedeni ve hisleri üzerinden tartışılmaya başlanır. İntihar ne özendirilir, ne yargılanır ne de açıklanmaya çalışılır. Yaşanılan bu dünyanın anlamsız olduğu vurgusuna rağmen intihar, bir kaçış olarak görülür. Ancak bu kaçış düşüncesi, yaşamın gerekliliğinden ya da bir ödev düşüncesinden kaynaklanmaz. Onların düşüncesinde yaşamak, duyguları ve sezgileri olan bir insan bedeni olarak yaşamak ve

¹⁸⁵ Gündoğan, Ali Osman, *Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi*, Birey Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 1997, s. 40.

anlamsız olanla baş etmektir. Halbuki, intiharı seçmek, eleştirilerinin odağı olan yaşamın olumlanmasından başka bir şey değildir.

7.1. Schopenhauer'un İntihar Algılayışı: İradenin Olumlanması Olarak İntihar

1788-1860 yılları arasında yaşamış olan Arthur Schopenhauer, pesimist felsefenin öncüsüdür ve düşünceleri bir sonraki yüzyılın felsefesini, özellikle Nietzsche, Sartre ve Camus'nun düşüncelerini etkilemiştir. Yaşamın bir anlamı ve amacı olduğunu söyleyen iyimser filozoflara karşın bu düşünürler, yaşamın anlamsız olduğu konusunda diretirler. Aklın ulaştığı bilgilerin yanılmalı gerçekler olduğu düşüncesinden hareketle, yaşamın tüm acılarına rağmen, yaşamı yaşanılır kılmak için, bireyi kendisine ve sanata yönlendirirler.

Schopenhauer'in düşünceleri çağının kalıplaşmış değerlerine yönelik eleştirilerdir. Bu eleştiriler onun kötümser felsefesiyle birleşir. Yaşam ona göre, anlamsız, boşuna ve acıdır. Schopenhauer'in felsefesinde, özellikle Kant'ın etkileri görülür. Kant'ı eleştirdiği hususlar olmakla birlikte, onun fenomenler dünyası (duyularla algılanan) ve kendinde-şey ayırımını kendi felsefesini geliştirmek üzere kullanır. Schopenhauer'e göre, bu dünya, özne tarafından algılandığı sürece varolan bir tasarım dünyasıdır. Ancak bu bahsedilen fenomenler dünyasının da temellendiği bir mutlak gerçeklik vardır ki, bu da kendinde-şey olarak ifade ettiği 'İrade' (istenç) dir. Bütün evren, iradenin tezahürlerinden ve nesneleşmelerinden ibarettir.¹⁸⁶

Schopenhauer için insan bedeni, iradenin tezahürlerinden biridir. Ancak insan, evrendeki diğer varlıklardan farklı olarak, sahip olduğu iradesini dayatan, yani istemlerde bulunabilen bir varlıktır:

*"...bedenin parçaları da, iradenin tezahüründe ortaya çıkan temel istek ve arzulara tamamen uymak zorundadırlar; bunlar iradenin görünür ifadesidirler: Dişler, yemek borusu ve mide, nesneleşmiş açlıktırlar; genital organlar nesneleşmiş üreme dürtüsüdürler; hızlı bacaklar, uzanan, tutan eller ise iradenin (istemenin) çabalarının nesneleşmesidirler."*¹⁸⁷

¹⁸⁶ Hilâv, Selâhattin, "Schopenhauer'in Felsefesi", Schopenhauer, *Aşkın Metafizigi*, Sosyal Yayınlar, Sekizinci Baskı, İstanbul, 2002, ss. 71-94, s. 74, 80-82.

¹⁸⁷ Atayman, a.g.e., s. 70.

Schopenhauer felsefesindeki kötümserlik, yaşam iradesinin nesneleşmesinde ortaya çıkar. Varlıklar, istemleriyle kendilerini nesneleştirmek ve gerçekleştirmek isterken pek çok engelle karşılaşır. Bireyin yaşam içerisinde karşılaştığı tüm engeller ve sınırlamalar onu acıya sürükler. Dolayısıyla Schopenhauer düşüncesinde yaşam, gerçekleşmeyen istemler doğrultusunda acı verir. Onun için mutluluk yoktur ve sadece geçici hazlar vardır. Bunun için acılarla yaşamayı bilmek gereklidir. “Yaşamın acılarından ıstırap çeken İstenç, yaşamın kökenindedir. İstenç kendini ortaya koyarken hata işler ve bu hatanın kefareтини dünyanın ıstıraplarına katlanarak öder.”¹⁸⁸

Schopenhauer’e göre acılarla yaşamayı bilmek, iradenin yadsınması ile mümkündür. Bir insan ancak isteklerini ortadan kaldıracak kadar vakit özgürleşecektir. Yadsınmanın ilk aşaması olarak başkalarına merhamet duymayı gösterir. Böylelikle birey, bencilliğe düşmekten kurtulacaktır. İkinci aşama ise, tüm isteklerin sonlanması ve yarar düşüncesinin ortadan kalkmasıdır.¹⁸⁹

Schopenhauer, intihar konusuna, iradenin yadsınması gerektiği düşüncesini açıklarken değinir. Ona göre, intihar, acılardan bir kurtuluş yolu değildir. Yaşamın yadsınmasından ziyade yaşama dair çok şey istemenin bir sonucudur. İntihar sadece, bireyin bedenini yok eder, fakat iradenin kendisini değil. Schopenhauer için asıl önemli olan ve ahlak felsefesini temellendiren düşünce, özneyi nesneleştiren iradenin yadsınması ve yaşamın, bir acılar kaynağı olduğunu bile bile yaşanmasıdır.

*“İntihar, istemenin yadsınması olmaktan uzaktır; o istemenin güçlü bir biçimde onaylamasına ilişkin bir görüngüdür. Çünkü değillemenin özü, yaşamın acılarından değil hazlarından kaçınmadır. İntihar eden yaşamı ister. Ancak yaşamın ona sağladığı koşullar onu doyurmamıştır. Bundan ötürü o yaşama isteğini bırakmadan yalnızca bireysel görüngüyü yok ederek yaşamı bırakır. İntihar, yaşamı ister, gövdenin sınırsız varlığını, onun sınırsızca onaylanmasını ister.”*¹⁹⁰

Schopenhauer düşüncesinde intihar, iradenin yadsınması değil, aksine iradeyi yansıtan yaşamın ve kendinin olumlanmasıdır. Ona göre intihar eden kişi, türü değil

¹⁸⁸ Sans, Edouard, *Schopenhauer*, çev. Işık Ergüden, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006, s. 80.

¹⁸⁹ Hilâv, a.g.e., s. 94.

¹⁹⁰ Schopenhauer, Arthur, *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, çev. Levent Özşar, Biblos Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 299.

fakat birey olmaklığı yadsır. Fakat, tek başına birey sadece iradenin tezahürü, (nesneleşmesi) olmaktan başka bir şey değildir. Dolayısıyla intihar, iradeden kaynaklanan acıların ortadan kalkmasını sağlamaz. Schopenhauer, iradenin yadsınmasında kendini yenmenin anlamını şu sözlerle gösterir:

*“Acıdan kaçmayacağım, çünkü acı, ortaya çıkışı acıyla dolu olan yaşama isteğinin sona erdirilmesine yardım edebilir. Böylece, acı, bende dünyanın gerçek doğasına ilişkin baş gösteren görüyü güçlendirerek benim istemimin son dindiricisi olabilir. Acı beni sonsuza dek kurtarabilir.”*¹⁹¹

İntiharı yaşamın acıları karşısında iradenin olumlaması olarak gören Schopenhauer, irade ile ancak bu yaşam içinde başetmek gerektiğini savunur. Bu sebeple, iradenin nesneleşmesi sonucu oluşan ve acıların kaynağını oluşturan istemlerden, kurtuluş kaynağı olarak, bir anlamda çileciliği önerir. Bu evrende mutlu olmanın mümkün olmayacağını söylerken, mutsuz olmamanın güvenli yollarını arar.

*“...büyük mutsuzluktan kaçınmanın en güvenli yolu, istemlerini, her türden olanağına oranla, olabildiğince düşük tutmaktır.”*¹⁹²

7.2. Nietzsche'nin İntihar Algılayışı: Yaşamın Olumlanması Olarak İntihar

1844-1900 yılları arasında yaşamış olan Friedrich Nietzsche, modern dünyanın ahlak değerlerine ve Hristiyanlığa getirdiği keskin eleştirilerle tanınan ve günümüzde dahi en fazla adından söz ettiren bir Alman filozofudur.¹⁹³ Nietzsche, modern dünyada Hristiyanlığın çöküşü ile birlikte, geleneksel anlamda bütün değerlerin çöktüğünü göstermek üzere Tanrının öldüğünü ve nihilizmin ortaya çıkışını ilan eder. Değerlerin yeni baştan değerlendirilmesini sağlayacağı düşüncesiyle nihilizmi olumlayan Nietzsche bu anlamda etkin bir nihilisttir.*

¹⁹¹ Schopenhauer (2005), a.g.e., s. 301.

¹⁹² Schopenhauer, Arthur, *Yaşam Bilgeliliği Üzerine Aforizmalar*, çev. Mustafa Tüzel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, III. Baskı, İstanbul, 2006, s. 121.

¹⁹³ Ulaş, Sarp Erk, “Nietzsche, Friedrich”, *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2002, ss. 1036-1043, s. 1036.

* Etkin nihilizm, nihilizmin, ancak sonuna kadar yaşanması ile eritilebileceğini öne süren ve değerlerin yeni baştan değerlendirilmesi gibi bir çözüm önerisi getiren olumlayıcı bir nihilist anlayıştır. Bunun

Nietzsche, Tanrının ölümüyle oluşan boşlukta her türlü kuruma, düşünceye ve akla saldırır. İnsanı değerler yığını içinde zayıf kılacak herhangi bir düşünceye yer bırakmaz. Onun amacı, yıkılan değerlerin yerine insanı koymaktır. Her türlü aşkın düşüncenin üzerinde, insan bedenine yer açar. Ancak bu insan, onun üstinsan olarak nitelediği, kendinin, cesaretinin ve gücünün farkında olan bir insandır. Üstinsan, insan bedenini aşığılayan her türlü düşünceye tiksinti duyan ve sevgisini kendi bedenine yönelten insandır.¹⁹⁴ Nietzsche'nin bu düşüncelerinde Schopenhauer'in derin etkileri mevcuttur. Schopenhauer'in "Dünya bizim tasarımıımızdan ibarettir" sözünden hareketle, Nietzsche, her türlü aşkın düşüncenin ötesinde bu dünyanın merkezine insanı yerleştirir. O, "Bu dünyanın yerine başka ve aşkın bir dünya yaratılmış olduğunu, insanlığın öteki dünyayı gerçek, içinde yaşadığı dünyayı ise sahte kabul ederek çağlar boyu günlerini boşa geçirdiğini ileri sürer."¹⁹⁵

Nietzsche, Schopenhauer'in pesimist felsefesinden etkinlenmekle birlikte, özellikle merhamet kavramında ondan ayrılır. O, "Boş ve anlamsız gururları sevmez, bunlarda adı birer uşak ruhu görür; merhameti asla affetmez. O bütün insanların kendi iradeleriyle, gururlarıyla hareket etmesini arzu eder."¹⁹⁶ Ona göre merhamet, yaşamın acı olduğu gerçeğinden bir uzaklaşma değildir, başkasının acısı ile kendi acısını unutmaktır, acı çeken üzerinden bir güç istenci yaratmaktır ve bu anlamda, özellikle kötümserler için, yaşamı koruyan bir değerdir.

*"Merhamet etme, zevki barındıran ve üstünlüğü küçük dozlarda tattıran bir duyum olarak intihara karşı panzehirdir."*¹⁹⁷

Nietzsche pek çok kitabında intihar konusuna değinir. Bu kitaplarda intiharla ilgili her bir cümle yanlış bir okumayla onun bir intihar övgüsünde bulunduğu varsayımına götürebilir. Fakat gerçek, intiharın ironik bir şekilde ele alınışıdır. Nietzsche 'yaşam acı,

yanında edilgin nihilizm, Schopenhauer'in hayatın acı bir kaynak olduğunu söyleyen kötümser felsefesinin bir ifadesidir. Ulaş, "yoksayıcılık(nihilizm)", *Felsefe Sözlüğü*, ss. 1605-1613, s. 1608.

¹⁹⁴ Daldeniz, Elif, "Zerdüşt: Tiksinti Duymayan İnsan", *Cogito: Nietzsche: Kayıp Bir Kıta*, Yapı Kredi Yayınları, Üç Aylık Düşünce Dergisi, Sayı: 25, Kış 2001, ss. 251-260, s. 253, 255.

¹⁹⁵ Daldeniz, a.g.m., s. 254.

¹⁹⁶ Nebil, Ahmet-Süleyman, Memduh-Tevfik, Baha, *Nietzsche: Hayatı ve Felsefesi*, sad. ve yay. haz. Ali Utku-M. Abdullah Arslan, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. a13.

¹⁹⁷ Nietzsche, Friedrich, *Tan Kızıllığı*, çev. Hüseyin Salihoğlu-Ümit Özdağ, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 2001, s. 117.

anlamsız ve değersizdir, bu sebeple yaşamı sonlandırmak sizin elinizde' diye seslenmez okurlarına, kötü olan yaşama, kötülükle (iradeyi ve gücü olumlayan anlamda) ve cesaretle bir yanıt telakki eder. Böyle Söyledi Zerdüşt adlı kitabında, kendini öldürme ile ilgili cümleler, “Ölümü Vaaz Edenler Üzerine” başlığı altında ve tırnak içinde başkalarının sözleri olarak aktarılır. Nietzsche'nin acı olan yaşama karşı öğüdü, kötülüktür:

“ Şudur onların bilgeliği: “Bir budaladır yaşamda kalan, ama işte biz de o kadar budalayız! İşte yaşamın en budalaca yanı da bu ya!” “Yaşam sadece acı çekmektir” –böyle der diğerleri ve yalan söylemiş de sayılmazlar: o halde, siz buna bir son vermeye bakın! O halde, sadece acı çekmek olan yaşamı sona erdirmeye bakın! Ve şudur onların erdeminin öğretisi: “Kendi kendini öldürmelisin! Kendinden kaçıp kurtulmalısın!”...Eğer yürekten merhametli olsalardı, komşularına yaşamı zehir ederlerdi. Kötü olmak –bu onların haklı iyiliği olurdu. Oysa yaşamla bağlarını koparmak istiyorlar: ama zincirleriyle ve armağanlarıyla diğerlerini yaşama daha sıkı bağladıkları umurlarında mı ki?”¹⁹⁸

Nietzsche'ye göre ölmeyi istemek, aslında yaşama fazlasıyla bağlı olmaktan kaynaklanır. İntihar, yaşamın direnen istemleri karşısında kalınan bir son çaredir. Acıya karşı bir direnç gösterilmez, bir çıkış yolu aranmaz; ölmeyi istemek aslında yaşamı, yaşamın genelgeçer dışavurumlarını, ikilemlerini olduğunca kabul etmektir. Halbuki Nietzsche, ölümü kabul etmenin, bir anlamda yaşamın olumsuzluklarının kabulü olduğunu söyler.

“Hiç Evet dediniz mi hazza? Ey dostlarım, o zaman Evet demiş oldunuz, her acıya. Her şey birbirine kenetli, bağlı, sevdalıdır –hiçbir defayı iki defa olsun istediniz mi; hiç dediniz mi, “Hoşuma gidiyorsun, mutluluk! Sessiz ol, an!” Öyleyse istemiş oldunuz her şeyi geriye!”¹⁹⁹

“Putların Alacakaranlığı” kitabında Nietzsche'nin, intiharın özgür bir istenç olduğunu düşündüğü söylenebilir. Ancak, baskısız bir ölüm kararına vurgu vardır. Ne toplumun, ne hekimin ne de vaaz edenin hasta kişiyle ilgili bir ölüm beklentisi

¹⁹⁸ Nietzsche, Friedrich, *Böyle Söyledi Zerdüşt: Herkes İçin ve Hiç Kimse İçin Bir Kitap*, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2006, s. 49.

¹⁹⁹ Nietzsche(2006), a.g.e., s. 369.

olmamalıdır. Burada ‘hasta’nın metafor olarak kullanıldığı açıktır. Çünkü, Nietzsche’nin hala yaşamaya devam edebilmek üzere bir öğüdü vardır. O, eksiklerin giderilebileceğini ve yeniden iyiye dönüştürülebileceğini söyler. Nietzsche, bu konuyla ilgili açıklamalarını şöyle dile getirir:

“Hasta, toplumun bir asalağıdır. Belirli bir durumda daha da uzun yaşamak küstahlıktır. Yaşamın anlamı, yaşama hakkı kaybolduktan sonra, hekimlere ve uygulamalara korkakça bir bağlılık içinde ot gibi yaşamaya devam etmek, toplumda derin bir horgörü uyandırmalıydı. Hekimler de, bu horgörünün ileticileri olmalıydılar –reçete değil, her gün yeni bir doz tiksinti, hastalarına...Gönüllü olarak seçilen ölüm, tam zamanında, neşeyle ve sevinçle, çocukların ve tanıkların ortasında gerçekleştirilen ölüm: öyle ki gerçek bir vedalaşma mümkündür henüz, veda eden henüz oradadır, ayrıca ulaşılanın ve istenilenin gerçek bir değerlendirışı, yaşamın bir özetlenişi-...Kişi, asla kendisinden başkasıyla gitmez ölüme. Ancak en aşağılık koşullarda bir ölümdür bu, gönülsüzce bir ölüm, yanlış zamanda, korkakça bir ölümdür. Yaşam sevgisinden ötürü -, başka türlü istemeli ölümü, özgürce, bilinçli, rastlantıya yer bırakmadan, bir baskın gibi ani değil...Son olarak, kötümser beylere ve öteki dekadanlara bir tavsiye. Doğurulmayı engellemek, elimizde değil: ama bu hatayı –çünkü bazen bir hatadır- telafi etmek elimizde. Kişi kendini lağvederse, en saygıdeğer işi yapmış olur: bununla adeta yaşamayı hak eder...toplumun, o da bir şey mi! yaşamın ta kendisinin feragat, kansızlık ve başka erdemler içindeki herhangi bir “yaşam”dan daha fazla çıkarı vardır bunda- kişi, ötekileri kendi görüntüsünden kurtarmıştır, yaşamı bir itirazdan kurtarmıştır.”²⁰⁰

Nietzsche tam zamanında olan ölümü övgüler. Onun bu düşüncesi, dünyanın merkezine yerleştiği insana ve onun bedenine verdiği öneme bağlanabilir. Dine, akla ve her türlü kurumlaşmış düşünceye karşı Nietzsche’nin üstinsanı, kendi düşüncesini, dinini yaratmalıdır. Her eyleminin, sözünün, düşüncesinin farkında olan, karar verebilen ve bu anlamda yaşamı tam anlamıyla yaşayan bir insan için ölümün de bir zamanı vardır:

*“Kendi ölümümü övüyorum size, kendi rızamla ölümü, ben istediğim için bana gelen ölümü. Peki ne zaman isteyeceğim ölümü? –Bir hedefi ve bir mirası olan, hedefi ve mirası için uygun zamanda ister ölümünü...
...Ölümünüz insanı ve yeryüzünü karalamak olmasın, dostlarım: bunu istiyorum, ruhunuzun balından. Ölümünüzde ruhunuz ve erdeminiz ışılsın hâlâ, tıpkı*

²⁰⁰ Nietzsche, Friedrich, *Putların Batışı: Ya Da Çekiçle Nasıl Felsefe Yapılır*, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005, s. 86, 87.

yeryüzünü saran bir akşam kızıllığı gibi; aksi halde, ölümünüz size yaramamış demektir."²⁰¹

"En iyi yıkıcıdır cesaret, saldıran cesaret: ölümü bile yıkar, çünkü der ki: "Bu muydu yaşam? Pekala! Yeni baştan!""²⁰²

7.3. Camus'nün İntihar Algılayışı: Bir Kaçış Olarak İntihar

1913-1960 yılları arasında yaşamış olan varoluşçu Fransız düşünür Albert Camus, aynı zamanda romancı, denemeci, gazeteci ve oyun yazarıdır.²⁰³ Camus'nun felsefi düşünüşünü sadece felsefi içerikli denemelerinde değil, romanları ve hikayelerinde de izlemek mümkündür. "Sisifos Söyleni" ve "Başkaldıran İnsan" yapıtları düşüncelerini özetleyen iki temel denemesidir. Tüm yapıtlarında öncelikle hayatın anlamını sorgulayan Camus, "Sisifos Söyleni"nde insanda belirsiz bir zamanda ortaya çıkan 'uyumsuz'* kavramını ve 'uyumsuz'un intiharla ilişkisini, 'Başkaldıran İnsan'da, ilk denemesini tamamlar şekilde, 'uyumsuz'un yaşama direnci olan 'başkaldırma'yı irdeler.

Camus'yu hayatın anlamını sorgulatan, içinde bulunduğu çağdır. Ona göre 20. yüzyıl bir hüsrana çağdır ve 20. yüzyıl insanı hayal kırıklığı içindedir. Bu dönemde gerçekleşen askeri, siyasi, ekonomik ve toplumsal sorunlar büyük kitleleri etkilemiş, 18. ve 19. yüzyıllarda sunulan vaatler boşa çıkmıştır. Birey, tüm bu sorunların ortasında güvensiz ve yalnız kalmıştır.²⁰⁴ Camus, "Sisifos Söyleni"nde bu konuyla ilgili olarak, yaşanan gelişmeleri ve içinde bulunduğu durumu sorguya çekmektedir:

"İşte yine ağaçlar, sertliklerini biliyorum, işte su, duyuyorum. Otların ve yıldızların bu kokuları, gece, yüreğin rahata erdiği kimi akşamlar; özgünlüğünü ve güçlerini duyduğum bu dünyayı nasıl yadsıyabilirim? Gene de bu yeryüzünün bütün bilimi beni bu dünyanın benim olduğuna inandırabilecek hiçbir şey vermeyecek. Onu bana betimliyorsunuz, bana onu sınıflandırmasını öğretiyorsunuz. Yasalarını sayıyorsunuz; ben de bilme susuzluğum içinde bunların doğru olduklarını kabul ediyorum. Mekanizmasını tanıtıyorsunuz, umudum büyüyor. Sonunda bu sihirli ve karmakarışık evrenin atoma, atomun da

²⁰¹ Nietzsche(2006), a.g.e., s. 78, 80.

²⁰² Nietzsche(2006), a.g.e., s. 175.

²⁰³ Ulaş, "Camus, Albert", *Felsefe Sözlüğü*, ss. 272-276, s. 272.

* Fransızca'da absürde olarak geçen kavram, Türkçe'de farklı kaynaklarda absürde, saçma ve uyumsuz olarak karşılanmaktadır.

²⁰⁴ Gündoğan, a.g.e., s. 40.

elektrona indirgendigini öğretiyorsunuz bana. Bütün bunlar güzel, gerisini de anlatmanızı bekliyorum. Ama siz bana elektronların bir çekirdek çevresinde toplandıklarını görünmez bir gezegenler takımından söz ediyorsunuz. Bu dünyayı bana bir imgeyle açıklıyorsunuz. O zaman dönüp dolaşıp şiire geldiğinizi anlıyorum; hiçbir zaman bilemeyeceğim. Buna kızmaya zamanım mı var? Şimdiden kuram değiştirdiniz. Böylece bana herşeyi öğretmesi gereken bu bilim varsayımda sona eriyor, bu açıklık eğretilmeye gömülüyor, bu kararsızlık sanat yapıtında eriyip gidiyor. Bunca çabaya ne gerek vardı? Bu tepelerin tatlı çizgileri, bu çarpıntılı yürek üzerinde akşamın eli çok daha fazlasını öğretiyor bana. Başladığım noktaya geldim. Anlıyorum, bilim yoluyla olguları kavrayıp sayabilirsem de dünyayı kavrayamam. Bütün engbelerini parmağım ile izleyecek olsam, bundan fazlasını bilemezdim. Siz de tutmuş, kesin ama hiçbir şey öğretmeyen bir betimlemeyle bilgi vereceğini ileri süren, ama hiç mi hiç kesin olmayan varsayımlar arasında bir seçim yapmamı söylüyorsunuz. Kendi kendime de, dünyaya da yabancıyım, yardım umabileceğim tek şey de bir şeyi kesinlemeye yeltenir yeltenmez kendi kendine yadsıyan bir düşünce.”²⁰⁵

Camus’ya göre intihar, hayatın anlamı sorunsalında tek felsefi problemdir. İntihar, ne bir başlangıç ne de bir sonuçtur, ancak ona göre, felsefeyi temellendirecek olan bu problemdir. “Gerçekten önemli olan bir tek felsefe sorunu vardır, intihar. Yaşamın yaşanmaya değip değmediği konusunda bir yargıya varmak, felsefenin temel sorusuna yanıt vermektir.”²⁰⁶ İntiharı, bireysel bir edim olarak ele alan Camus’ya göre, kendini öldürmek, kişinin yaşama nedeni bulamamasından kaynaklanır. Bu anlamsızlık içinde insanın, acı çekmektense, yaşam mücadelesinden vazgeçmesidir.²⁰⁷ Camus’nun düşüncesinde hayat saçma, anlamsızdır. Ancak hayatın anlamsızlığı karşısında intihar bir çözüm değildir. Camus, umut etmeyi ve intiharı, yaşamdan kaçış yolları olarak niteler. Umut hayatın saçmalığı karşısında din ve Tanrı gibi aşkın bir anlam arayışıdır. Camus, umut ilkesini felsefece intihar olarak adlandırır.²⁰⁸

Camus’e göre ‘uyumsuz’ herhangi bir durumun sonucu değil, başlangıcıdır.²⁰⁹ Uyumsuzluk, yaşamdan kopma durumu değildir. Ona göre, yaşamın gerçek anlamı, uyumsuzluğun ve umutsuzluğun başladığı yerde bulunur. “yaşama umutsuzluğu yoksa,

²⁰⁵ Camus, Albert, *Sisifos Söyleni*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 9. Basım, İstanbul, 2006, s. 30, 31.

²⁰⁶ Camus(2006), a.g.e., s. 15.

²⁰⁷ Camus(2006), a.g.e., s. 17.

²⁰⁸ Gündoğan, a.g.e., s. 77.

²⁰⁹ Camus(2006), a.g.e., s. 11.

yaşama aşkı da yoktur.”²¹⁰ Ona göre zor ve yapılması gerekir olan bu dünyanın anlamsızlığını gideremeyeceğini bile bile yaşamaktır.

Camus’un düşüncesinde ‘uyumsuz’ düşünce ve bunun doğrultusunda intihar meyili, insan yaşantısının herhangi bir anında birdenbire ortaya çıkabilir. Bu an, yaşamın monotonluğu ve anlamsızlığı düşüncesinin kavrandığı bir andır.

“Dekorların yıkıldığı olur. Yataktan kalkma, tramvay, dört saat çalışma, yemek, uyku ve aynı uyum içinde salı çarşamba perşembe cuma cumartesi, çoğu kez kolaylıkla izlenir bu yol. Yalnız bir gün ‘neden’ yükselir ve herşey bu şaşkınlık kokan bıkkınlık içinde başlar. ‘Başlar’, işte bu önemli. Bıkkınlık, makinemsi bir yaşamın edimlerinin sonundadır, ama aynı zamanda bilincin devinimini başlatır. Onu uyandırır, gerisine yol açar. Gerisi, bilinçsiz olarak yeniden zincire dönüş ya da kesin uyanıştır. Uyanışın ardından sonuç gelir zamanla; intihar ya da iyileşme.”²¹¹

Camus’ya göre insanın uyumsuzlukla karşılaşması, onu intihara götürecek bir neden değil, aksine yaşamayı anlamlandırmayı sağlayacak bir etkidir. Çözüm, ne yaşamın anlamlı olduğuna dair bir ikna, ne yeni bir inanç ya da umut bağlama ne de intihardır. Camus, tüm bunların yerine, başkaldıran bir düşünceyi ortaya koyar. Bu düşüncenin sonucu, yaşamı anlamlı kılacak olan herşeye başkaldırmadır. Ancak başkaldırma tek başına herşeye ‘hayır’ anlamına gelmez.

“Kimdir başkaldıran insan? Hayır diyen biri. Ama yadsırsa da vazgeçmez; evet diyen bir insandır da, hem de daha ilk deviniminde...Örneğin, ‘fazla uzadı bu iş’, ‘buraya kadar evet, buradan ilerisine hayır’, ‘çok ileri gidiyorsunuz’ ya da ‘geçemeyeceğiniz bir sınır vardır’ anlamlarına gelir.”²¹²

²¹⁰ Camus, Albert, *Tersi ve yüzü*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 2005, s. 27.

²¹¹ Camus(2006), a.g.e., s. 24.

²¹² Camus, Albert, *Başkaldıran İnsan*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 2004, s. 21.

8. UZAKDOĞU VE HİNT FELSEFELERİNDE İNTİHAR ALGILAYIŞI

Uzakdoğu, geniş sınırları içinde pek çok ülke toprağını ve kültürü içinde barındırır. Uzakdoğu felsefesinin, özellikle üç ülkede -Çin, Japonya, Hindistan- gerçekleşen siyasi, toplumsal ve dinsel gelişmelerle paralellik içinde olduğu söylenebilir. Hindistan, Uzakdoğu sınırları içinde yer almamakla birlikte, Hint kültürü ve tarihi, Çin ve Japon felsefi düşüncelerine önemli etkilerde bulunmuştur. Denebilir ki, bu bölgedeki birbiriyle içiçe geçmiş dinsel ve felsefi düşünce, Hint, Çin ve Japon felsefelerinin ürünleridir.

Uzakdoğu ve Hint felsefelerindeki ortak boyut, mistik bir anlam taşıyan dinin ve felsefenin, bir yaşam biçimi olarak toplumun geleneklerini ve ritüellerini belirlemesidir. Bu sebeple, her türlü kavram ve olgunun algısı, bu bölgedeki dinsel kodların anlaşılmasını ve yorumlanmasını gerektirir.

Uzakdoğu ve Hindistan'da, dini, felsefi düşünceyi, kültürü ve siyaseti bütünleştiren Hinduizm, Jainizm, Budacılık, Konfüçyüscülük ve Taoculuk gibi, en çok bilinen felsefi gelenekler dışında da, farklı tarihsel dönemlerde farklı felsefi gelenekler ortaya çıkmıştır. Tüm bu felsefi gelenekler, etkisini kaybederek yerini bir diğer düşünceye bırakmamış, birbirleriyle etkileşim halinde yaşayışlarını sürdürmüştür.

Hint felsefesinin kökenleri, yazılı tarihin çok öncesinde şekillenmeye başlamıştır. Hint felsefesinin temel sorunsalı, yaşamı, yaşanılır kılmak amacıyla acının nedenlerini bulmaktır. Hint felsefesine göre, acının kaynağı, olan ve olması istenen arasındaki farktır. Acının ortadan kaldırılması ise, bu ikisi arasındaki farkı ortadan kaldırmak ile sağlanacaktır. Kişi, kötülüklerden arındığında, duygularını denetlediğinde ve zihnini huzura kavuşturduğunda ölümsüzlüğün sırrına erebilecektir.²¹³ Hint felsefesinde, özellikle Hinduizm, Jainizm ve Budacılık önemli dini ve felsefi geleneklerdir. Hinduizm, toplumsal, siyasi ve dinsel anlamda bir yaşam biçimi olarak görülür.²¹⁴ Jainizm ve Budacılık, Hindistan'da doğup, büyüyen iki selamet dinidir. Budizm, yaşama arzusunu yok ederek, yeniden bedene bürünme çemberini kırmak isterken, Jainizm kişisel ızdırabı bir tür selamet olarak görür.²¹⁵

²¹³ Ulaş, "Hint Felsefesi", *Felsefe Sözlüğü*, ss. 675-677, s. 675, 676.

²¹⁴ Knott, Kim, *Hinduizmin ABC'si*, çev. Medet Yolal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 157.

²¹⁵ Braudel, Fernand, *Uygurlıkların Grameri*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 2006, s. 261.

M.Ö VI. ve V. yüzyıllara kadar geri giden Çin felsefesinin temel özellikleri, uyum, bilgelik ve atalara duyulan sevgi gibi öğelerdir. Çin felsefesi, aynı anda hem dini hem de felsefi unsurlar taşıyan Konfüçyüsçülük, Taoculuk ve Budacılık gelenekleriyle şekillenmiştir. Çin'in siyasi ve ahlaki anlamda çöküntü içinde olduğu bir dönemde Konfüçyüs, insancıl bir toplum felsefesi geliştirmiştir. Ona göre, öncelikle kendi yaşamını huzurlu kılan birey, sonra aile yaşamını ve ülküsel düzeyde ulusun da yaşamını huzurlu kılacaktır. Konfüçyüsçülüğün toplumsal ülküsüne nazaran kişisel özgürlüğü ve bireyseliği vurgulayan Taoculuk ise, savaşlara ve çöküntülere sebep olan zenginlik, şan, şeref gibi isteklere karşı çıkar. Taoculuğa göre, huzursuzluğu sonlandırmak için, doğayla uyum içinde olmak ve arzuları bastırmak gereklidir. Mistik bir din olan Taoculuk, mutlağın ve ölümsüzlüğün arayışındadır. Çin'de etkisini gösteren bir üçüncü gelenek olan Budacılık, gerçekliğin kavramlardan bağımsız, mutlak bir birlik olduğunu ifade eder. Gerçekliğe ulaşabilmek için, bu bölüntülerden kurtulmak gereklidir.²¹⁶

Çin uygarlığının etkisinde olan Japon felsefesinin gelişimi ise, Budacılığın girişiyle başlar. Budacılık, Şintoculuk* dininin yerini alarak, Japon düşünme biçimiyle birleşmiştir. Japonya'da özellikle, kavramsal düşüncenin yıkılarak aydınlanmaya ulaşıldığı düşünülen Zen Budacılığı** etkili olmuştur.²¹⁷

Budacılık, üç ülkede de önemli derecede dinsel etkiye sahiptir. Hindistan'da ortaya çıktığı vakit, kurban törenlerine ve kast yapısına karşı çıkan bir düşünce olmuştur. Bu karşı çıkışta amaçları, Hindistan'ın kültürel yapısını değiştirmek değilse de, tüm insanları kucaklayıcı dinsel hoşgörü anlayışına sahip olmalarıdır. Budacılığın amacı, insanları, yaşamın acılarından ve ıstıraplarından kurtarmaktır. Kurtuluşun yolu, acıların kaynağı olan hırs ve arzuların ortadan kaldırılmasıdır. Budacılığa göre, hırs ve arzulardan kurtulmak için bir takım arınma yolları gereklidir ki, bunun için sekiz

²¹⁶ Ulaş, "Çin Felsefesi", *Felsefe Sözlüğü*, ss. 318-319, s. 318, 319.

* Japonya'nın yerli dini olan Şintoizm, doğadaki pek çok nesneyi kutsal ruhlar olarak gören, bir tür animizmdir. Şintoizm, eskiden Japonya'nın resmi dini olmuş; fakat II. Dünya Savaşı sonrasında bu özelliğini kaybetmiştir. <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Einto>, 11.03.2008.

** Çin, Kore ve Japonya gibi ülkelerde uygulanan Zen Budacılığı, Mahayana Budacılığı'nın öğretisinden esinlenmiştir. Zen Budacılığı zihinsel meditasyonu telkin eder. Böylelikle Zen'i uygulayan birey, aydınlanma temrinine ulaşabilecektir. Ulaş, Sarp Erk, "Zen Buddhacılığı", *Felsefe Sözlüğü*, ss. 1633-1634, s. 1633.

²¹⁷ Ulaş, "Japon Felsefesi", *Felsefe Sözlüğü*, ss. 784-785, s. 785.

aşamalı bir yol önerilir. Bunlar, tam görüş, tam anlayış, doğru sözlü olmak, doğru davranış, doğru yaşamak, doğru ve tam çaba göstermek, tam bilinçlilik ve tam uyanıklıktır.²¹⁸ Budacılıkta dünyanın acılar kaynağı olduğu ve bunlardan kurtulmak gerektiği düşüncesi, Eski ve Yeni Budacılıkta farklı şekillerde algılanmaktadır. Eski Budacılık olarak bilinen Hinayana Budacılığının amacı, kişileri dünyanın acılarından kurtarmaktır. Yani, kişisel bir kurtuluş söz konusudur. Yeni Budacılık olan, Mahayana Budacılığı ise, tüm canlıların kurtuluşunu hedefler. Bu sebeple nihai kurtuluş olarak görülen Nirvana, her iki Budacı düşüncede de farklı şekillerde değerlendirilmiştir.²¹⁹

Budacılığın kurtuluşla ilgili farklı düşünceleri, her iki düşüncenin, intihar üzerine farklı tutumlar geliştirmelerine neden olmuştur. Hinayana Budacılığı, acılardan kurtuluş olarak, Nirvana'yı ruhun bedenden kurtuluşu olarak görürken, Mahayana Budacılığı, Nirvana'yı yaşamın arzu ve hırslarından bir arınma durumu olarak nitelemiş ve tüm canlıların kurtuluşu adına, insanlara yaşam mücadelesini öğütlemiştir.

Jainizm, intiharı yasallaştıran ilk Hint dini olmuştur. Özellikle yaşlılık ve tedavi edilemez hastalık durumlarında ölümü hızlandırmak açısından intiharı gerekliliğinden bahsetmişlerdir. Jainler, intiharı, ölümün üstün bir biçimi olarak saygı duymuşlar ve yaşamlarını çileci bir idealle sürdürmüşlerdir.²²⁰ Hinduist inanış, depresyon ve tutku gibi sebeplerle gerçekleşen intiharı hoşgörmezken, onurunu korumak üzere intihar edenlerin davranışlarını onaylamıştır. Hatta hinduist inanışa göre, bu tip kurumsal nitelikli intiharların, cennete giden yolu gösterdiği düşünülmüştür.²²¹

Uzakdoğu ve Hint felsefelerinin bütününe bakıldığında sahip oldukları ruhsal anlayış ve mistik deneyimleri, topluluk bireylerini kurumsal nitelikli intiharlara sürüklemiştir. Bu intiharlar, topluluk geleneklerinin bir parçasıdır ve özellikle sutte ve harakiri örneklerinde olduğu gibi ritüeller şeklinde gerçekleştirilir. Dul yakma olarak

²¹⁸ Ruben, Walter, *Eski Metinlere Göre Budizm*, Çev. Lütfü Bozkurt, Okyanus Yayıncılık, 4. Basım, İstanbul, 2004, s. 10, 120.

²¹⁹ Ruben, a.g.e., s. 23-24.

²²⁰ Holden, Lynn, "Suicide", *Encyclopedia of Taboos*, ABC-Clio, Oxford, 2000, ss. 240-242, p. 240.

²²¹ Young, Katherine K., "Death: II. Eastern Thought", *Encyclopedia of Bioethics*, ed. Stephen G. Post, Macmillan Reference USA, 3rd Edition, New York, 2004, pp. 561-570, p. 562-567.

da bilinen sutte geleneğinin, Hinduist inanışın 'kurban etme'* ritüellerinin özel anlamıyla ilişkili olduğu söylenebilir.

8.1. Sutte

Sutte, ölen kocanın cenaze töreninde dul kalan karısının onunla birlikte odun yığınları içinde canlı bir şekilde kendini kurban etmesini öngören bir Hindu geleneğidir. Kendini kurban eden dul kadına ise, Sati denir. Sati aynı zamanda iyi, erdemli, sadık, dürüst kadın ve ideal eş anlamlarına gelir.²²² Sati, kelimesinin orijinal adı, bir Hindu efsanesinden gelmektedir. Efsaneye göre, Sati, kocası Shiva'nın, babası tarafından küçük düşürülmesiyle kendisini kurban etmiştir. Sati, ölen kocasının ardından odunlar yığını içinde yanmamıştır; fakat, kocası küçük düşürüldüğü için, ona bağlılığını göstermek üzere kendini kurban etmeyi seçmiştir.²²³

Sutte ritüeli, Hinduist inanışta kadına biçilen toplumsal rolün bir dışavurumudur. Bu inanışa göre, kadınlar, zayıf ve gelgeç gönüllü yapılara sahip olduklarından babaları, kocaları ve oğullarının koruması altında olmalıydılar. İnanışa göre, ev işlerini yapmak, çocuk doğurmak ve iyi bir eş olmak kadını erdemli kılar. Ayrıca, kadınlar, asla kocalarını terk etmemeli ve dul kalırlarsa yeniden evlenmemelidirler.²²⁴

Kadınların, ölü kocalarıyla birlikte canlı bir şekilde yanmaları ya da yakılmaları pratiği, kadının bir mülkiyet olduğu görüşünde yatar. Ortodoks hindu inanışına göre, normal şartlarda kocasından önce ölmesi beklenen kadın, kocasının ölümünden sorumlu olarak görülür. Sutte geleneği, kadının kocası olmaksızın yetenezsiz ve cinsel bakımdan güvenilmez olduğu düşüncesinden doğar. Bu sebeplerle, kocasının ölümüyle rezil bir duruma düştüğü düşünülen kadın için en iyi şey, hakaretlere maruz kalmaktansa ölümü seçmektir.²²⁵

* "Her kurban töreni ilk yaratılış eylemini yineler ve dünyanın ertesi yıl da sürmesini güvence altına alır." Eliade, Mircea, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi: Taş Devrinden Eleusis Mysteria'larına*, çev. Ali Berktaş, Kabalcı Yayınevi, Cilt 1, İkinci Basım, İstanbul, 2007, s. 282.

²²² Fisch, Joerg, *Burning Woman: A Global History of Widow Sacrifice from Ancient Times to the Present*, Seagull Books, New Delhi, 2006, p. 214.

²²³ Gaur, Meena, *Sati and Social Reforms in India*, Publication Scheme, Jaipur, 1989, p. 45.

²²⁴ Knott, a.g.e., s. 118.

²²⁵ Stein, Dorothy K., "Women to Burn: Sutte as a Normative Institution", *Signs*, Vol. 4, No. 2, Winter 1978, pp. 253-268, <http://www.jstor.org>, 11.03.2008, p. 253-255.

“Kocasının ölümüyle kadın, bileziklerini parçalar. Bundan sonra hiç süs kullanmayacaktır. Saçlarını kazıtır, beyaz giyer ve yerde uyur. Toplum tarafından dışlanmaktan incinmiştir ve artık yaşamı, tamamen çocuklarının ve yakınlarının insaflarına kalmıştır. Yaşamı bir acı hikayesidir ve yaşamının uzun kasvetli gerginliğinin nasıl bir şey olacağını bilmemektedir.”²²⁶

Sutte, dünyanın pek çok bölgesinde görülmüş olmakla birlikte en yüksek gelişimini Hindistan ve Çin’de göstermiştir. Dul intiharlarının görüldüğü bu bölgeler, aynı zamanda kurban etme ayinlerinin de sıklıkla karşılaştığı yerlerdir. Ölen kişinin ardından dul kalan eşlerin intiharı gibi, hizmetlilerinin de kendini feda ettiği ve hatta özel eşyalarının bile mezarına gömüldüğü bu gelenek, yeniden doğuş düşüncesine sahip olan Hinduist inancının bir ürünüdür.²²⁷

Sutte, kurumsallaşmış bir intihar örneği olduğundan bireysel bir tercih olmaktan ziyade ölüm kararının geleneklerce belirlendiği bir intihar biçimidir. Bu sebeple, sutte, kadının gönüllü bir kararı olabileceği gibi, bazen kadın kendini kurban etmeye de zorlanabilir. Suttenin gönüllü olarak nitelenmesinin sebebi, topluluğun ahlaki gerçekliğinin, kadını kendini kurban etmeye sürüklüyor olmasındandır. Kurumsallaşmış ve dinin onayını almış olan sutte geleneği, cennetin bir garantisi olarak düşünülür. Bu düşünceye göre, kadın, kendini kurban etmesiyle, kocasının günahlarını affettirebilecek, cezalarından kurtarabilecek ve ona cennetin kapılarını açabilecektir.²²⁸

Sutte geleneğinin Çin’deki uygulaması, ölüm şeklinin seçilmesi konusunda sağlanan serbestlik sebebiyle biraz daha farklıdır. Kadınlar, ölen kocalarının ardından canlı bir şekilde yakılmaktansa, farklı ölüm şekilleri seçebilmekte, bu sebeple gönüllü ölümün uygulanması da farklılaşmaktadır.

“Bazı kadınlar, afyon kullanır, diğerleri açlıktan ölür, bazıları suda boğulmayı tercih ederken, diğerleri asılır... Ölümünün kararlaştırıldığı günün sabahı dul, neşeyle giyinir ve erdemli ve sadık dul kadınlar anıtının dikildiği tapınağa

²²⁶ Datta, V. N., *Sati: A Historical, Social and Philosophical Enquiry into the Hindu Rite of Widow Burning*, Manohar Publications, New Delhi, 1990, s. 208.

²²⁷ Cavan, a.g.e., s. 69-74.

²²⁸ Dublin, a.g.e., s. 93.

*taşınır. Geleneksel ayinler gösterildikten, mumlar ve tütsüler yakıldıktan sonra, kadın evine döner ve kendini öldürür.”*²²⁹

Uzun yıllar boyunca dinsel bir gelenek olarak varlığını sürdüren sutte, 18. yüzyılın ortalarında Avrupa’dan gelen gezginlerin bu ritüeli insandışılık olarak görmesiyle ve uzun bir mücadeleden sonra, 1829’de İngiltere’nin isteğiyle yasaklanmıştır.²³⁰

8.2. Harakiri

Harakiri olarak bilinen seppuku geleneği, feodal zamanlarda samuraylar ve savaşçılar tarafından gerçekleştirilen bir tür Japon intihar ritüelidir. Ritüel, halk dilinde harakiri, resmi dilde ise seppuku olarak ifade edilir. Kelime anlamı karın deşmek olan harakiri, dinsel bir tören eşliğinde gerçekleştirilir. Wakizashi (kısa kılıç), tanto (hançer) ya da kesici aletlerden bir tanesi karnın sol tarafına saplanarak sağa doğru bir yarık açılır ve bazen yukarı doğru çekilir.²³¹ Ritüelin, karnı keserek gerçekleştirilmesinin Japon geleneği açısından özel bir önemi vardır. Çünkü, karnın beden ve ruhun merkezi olduğu ve karnı kesildiğinde tüm utançların, hataların ve onursuzlukların buradan uçup gideceği ve ruhun temizleneceği düşünülür.²³²

Harakiri, intihar ritüelinin erkekler tarafından gerçekleştirilen ismidir. Kadınların intihar ritüeli “jigai” olarak adlandırılır. Kadın, jigai yapmadan önce ayaklarını bedenine bağlayarak, ağırbaşlı bir pozisyon içine girer ve bıçakla boynundaki şahdamarını keser. Topluluğun izni olmaksızın gerçekleştirilemeyen Jigai, askeri başarısızlık durumlarında ve ırzını korumak amacıyla yapılır.²³³

Özellikle soylu ve askeri sınıfa özgü olan harakiri geleneği, onursuz duruma düşme durumlarında halkın da sıklıkla kullandığı bir intihar biçimidir. “Seppuku, feodal Japonya’da özellikle samuray sınıfının savaşta yenilgi sonucunda hayatta kaldıysa yapması gereken intihar olarak adlandırılmaktadır. Gerçekte ise savaşta yenilen samurayın böyle bir zorunluluğu olmadığı gibi, bu sadece samuraylara has bir davranış

²²⁹ Dublin, a.g.e., s. 94.

²³⁰ Knott, a.g.e., s. 106, 107.

²³¹ Holden, a.g.e., 240.

²³² Ellgen, Jonathan P., The Changing Significance of Seppuku in Tokugawa Japan, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), California State University, California, 2007, <http://www.jstor.org>, 11.03.2008, s. 28, 29.

²³³ <http://en.wikipedia.org/wiki/Jigai>, 11.03.2008.

da değildir. Genellikle efendisine doğru hizmet edememiş samuraylara Edo hanedanı döneminde, bir nevi onurlandırma amaçlı cezalandırma yöntemidir.”²³⁴

Harakiri, zorunlu ve gönüllü olmak üzere iki türde gerçekleştirilir: Zorunlu harakiri, soylu sınıfı için ayrıcalıklı bir cezalandırma biçimidir. Ritüel, soylunun bir cellat elinde ölmektense, kendi kılıcıyla öterek suçunu affettirebileceği bir ayrıcalıktır. Gönüllü harakiri ise, kural koyucunun politikasına ya da suçlarına karşı bir protesto olarak gerçekleştirilebildiği gibi, lordunun ölümünün ardından, gelecek yaşantıda da onun takipçisi olmak adına yapılabilir.²³⁵ Protesto olarak yapılan harakiri “kanshi”, kişisel başarısızlık ya da bir yenilgi sonucu izlenen intihar “sokotsu-shi” ve lordunun ölümünün izlenmesi ise “junshi” terimleriyle adlandırılmaktadır.²³⁶

Şintoculuk, Konfüçyüsçülük ve Budacılık, yaşam ve ölüm arasında insan davranışlarının düzenlenmesinde Japon kültür kodlarının belirlenmesine etkilerde bulunmuştur. Bu sebeple harakiri, ahlaki ve ruhsal bir öneme sahiptir. Her etkisi derin bir anlama sahip olan harakiri, Japonya’nın kültürel ideolojisini ifade eder. Özellikle öneminin artmasına sebep olan Zen Budacılığına göre, Buda’ya ulaşmanın etkin bir yoludur.²³⁷

²³⁴ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Seppuku>, 11.03.2008.

²³⁵ Dublin, a.g.e., s. 99.

²³⁶ Ellgen, a.g.t., s. 11-13.

²³⁷ Ellgen, a.g.t., s. 18.

III. BÖLÜM

FARKLI TOPLUM KESİMLERİNİN İNTİHAR ALGILAYIŞI ÜZERİNE DENEME

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Her türlü kavram ve olgunun, farklı toplumsal eğilimlerde farklı algılamalarla değerlendirildiğini söyleyen ve bu bağlamda intihar kavramı ve olgusunu irdeleyen bu çalışma, intiharın toplumsal algısının, arkaik toplumlardan 20. yüzyıla, farklı toplumsal anlam dünyalarındaki değişimini sergilemiştir. İntihar kavramının tarihsel değişimi içinde, toplumların farklılaşan özellikleri, farklılaşan intihar algılamalarına işaret etmiştir. İntiharın toplumsal algısı, toplumun, sadece onu oluşturan bireylerinin intihara yönelik algılarının bir bütünü değildir; aynı zamanda, toplumsal anlam dünyasına yön veren düşünürlerinin algılarının da bir toplamıdır. Bu sebeple, çalışma, toplumların algısal bütünlüğünü görebilmek için, pek çok filozof, sosyolog ve psikoloğun intihar üzerine görüşlerini, yaşadıkları dönemdeki etkililikleri ile birlikte değerlendirmiştir.

Arkaik toplumlardan 20. yüzyıla, özellikle Batı düşüncesi ve literatürü izlendiğinde, toplumlar değiştikçe intihara yönelik algılamaların da değiştiği görülmüştür. Arkaik toplumlarda kurumsal nitelikli olarak gerçekleşen intihar, Antik Yunan'da filozofların felsefeleri içinde konumlandırılmış ve anlamlandırılmış, Antik Roma'da yüceltilmiş, Ortaçağ'da günah olduğu gerekçesiyle yasaklanmış, Rönesans'la birlikte yasaklar sorgulanmış, modern gelişmelerle, anlaşılmaktan ziyade açıklanmaya başlanmış ve 20. yüzyılın filozoflarınca, ironik bir ifadeyle yaşama fazlaca bağlılık olarak nitelenmiştir. İmdi geriye 21. yüzyıl kalmaktadır.

Bu araştırmanın konusu, toplumsal anlam dünyası ve intiharın toplumsal algısı arasında kurulan teorik ilişkilendirmenin, günümüz dünyasında Bursa örneği çerçevesinde karşılaştırmalı bir denemesini yapmaktır. Günümüz dünyasında kültür, siyaset, ekonomi, teknoloji, din, bilim, demografi vb. toplumun çeşitli yansımalarının hızlı bir değişim ve dönüşüm içinde olduğu; görüşlerin, durumların, koşulların vb. eskimeden yenilediği söylenebilir. Dolayısıyla çağ, eski ve yeni olanın birlikteliğini sağlayan bir çağdır. Çağ, büyük değişimler sonucu oluşan uçurumları, yanyana getiren

bir çağdır. Çağa yönelik tüm bu değerlendirmeler, farklılıkların vurgusunu gündeme getirir. Yani, toplumsal algının, geniş anlamlara sahip olduğu ya da anlamının küreselleşme gibi tekilleştirilmiş kavramlarda kaybolduğu söylenebilir. İmdi, kavramlara yönelik, bütünsel bir algılamadan söz etmek yerine, “anlam”ın köşetaşlarını aramak üzere bireylerin kendilerine ilişkin algılamalarından bir toplam yaratmak gerekecektir.

Bu araştırmanın amacı, belirlenen örneklem çerçevesinde, intihara yönelik farklılaşan algılamaları ortaya koymak ve intiharın toplumsal algısını, bireyin özsel algılamalarının toplamında görmeye çalışmaktır. Sadece toplumun, sadece bireysel özelliklerin, sadece demografik özelliklerin, sadece dinin, sadece bilimsel görüşün, sadece özgür düşüncenin ya da sadece tahakkümcü eylemin intiharla tek başına etkileşim içinde olmadığı gösterilmeye çalışılacaktır. Ancak bazı durumlarda, özsel algılamalardaki çelişkili tutumlara rağmen genellemeler sunulacaktır.

İntihar, yaşam ve ölüm gerçeklikleri arasında bireysel bir tercihtir. İntihar algılayışını keşfedebilmek, aynı zamanda kişilerin yaşam ve ölüm algılarını da değerlendirmeyi gerektirir. Bu sebeple, araştırmanın bir diğer amacı, intihar algısının kişilerin yaşam ve ölüm düşüncülerinin neresinde konumlandığını gösterebilmektir.

2. ARAŞTIRMANIN METODU

2.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

30 katılımcı ile yapılan bu çalışmada belirlenen araştırma evreni, Bursa ilidir. Örneklem, iki grup üzerinden oluşturulmuştur. Birinci grup, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji, Felsefe ve Psikoloji bölümlerinde öğretim elemanı statüsünde bulunan 15 kişilik bir gruptur. İkinci grup, farklı toplum kesimlerinden oluşan 15 kişilik karma bir gruptur. Her iki grupta da kadın ve erkek sayısı dengelenmeye çalışılmıştır.

Örneklem iki grup üzerinden oluşturulmasının sebebi, böyle bir ayrımın, çalışmanın teorik boyutu ile araştırma arasında bir ilişki sağlayacağı düşüncesindedir. İntiharın toplumsal algısının değerlendirildiği çalışmanın tümünde, pek çok filozof, sosyolog ve psikoloğun görüşlerinden ve intihar algılamalarından yararlanılmış ve tüm bu algılamaların toplum üzerinde yarattığı etki ve değişen algılama biçimlerinden bahsedilmiştir. Bu sebeple, çalışmada intihar kavramı üzerinde algısal boyutta izlenen tarihsel farklılaşma ve kavramsallaşma, günümüz dünyasında, belirtilen evren ve örneklem üzerinden, hem felsefe, sosyoloji, psikoloji öğretim elemanlarının ve hem de farklı toplum kesimlerinin düşünceleriyle değerlendirilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür.

Farklı toplum kesimlerinden seçilen katılımcılar, farklı medeni durumları, farklı meslek ve yaş gruplarını temsil etmektedirler. Bu katılımcılardan biri boşanmış iken, diğer katılımcıların yarısı bekar ve diğer yarısı evli medeni durumlarına sahiptirler. Katılımcılardan sekizi, 20-30 yaş grubunda, ikisi 30-40 yaş grubunda, ikisi, 40-50 yaş grubunda, ikisi 50-60 yaş grubunda ve biri 60-70 yaş grubundadır. Katılımcılar, emekli öğretmen, hemşire, sekreter, öğrenci, hizmetli, emekli memur, şoför, güvenlik görevlisi ve arkeolog olmak üzere farklı meslek gruplarını temsil etmektedir. Üniversite öğrencileri ve bir lise mezunu, bir ortaokul mezunu ve bir üniversite terk dışında tüm katılımcılar lisans düzeyinde eğitim görmüştür. Katılımcıların farklı demografik özellikteki kişilerden seçilmesinin nedeni, intihara yönelik farklı algılamaları yansıtacağı düşüncesindedir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden, derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Bu yöntemin kullanılma sebebi, intihar gibi özel bir konunun insanların yaşantılarını, yaşam ve ölüm düşünceleriyle birlikte ele almak üzere, daha derinlikli bir analiz çerçevesinde değerlendirme amacıdır. Yaşam, ölüm ve intihar konuları bazı kişiler tarafından hiç düşünülmemişse de, ilk algılamalar ve dahası bu algılamalara getirilen açıklamalar, vurgular, duyarlılıklar derinlemesine mülakat tekniğinin doğru bir seçim olduğunu ortaya koymuştur.

Araştırmada öncelikle taslak bir mülakat hazırlanmış ve dört kişiye uygulanmıştır. Soruların genel kapsamlı olması, bilgisel bir içeriği gerektirmesi ve anlaşılmasa sebepleriyle hazırlanan bu mülakat işlemiştir. İkinci mülakat formu hazırlanırken, soruların sade ve anlaşılır olmasına özen gösterilmiştir. 24 sorudan oluşan bu mülakat, ilk katılımcıdan itibaren işleyişini sağlamıştır.

Mülakat, yaşam, ölüm ve intihar üzerine genel kapsamlı soruları içermektedir. Mülakatın ilk sekiz sorusu, yaşamın, katılımcılara neyi ifade ettiğine dair genel ve soyut nitelikteki sorulardır. Yaşam konusundan, ölüm kavramına geçişi kolaylaştıracağı düşüncesiyle ölümle ilgili kurgusal bir soru sorulmuştur: “Bu yaşama dair en çok neyi özleyeceğinizi düşünüyorsunuz?” Bu sorunun ardından gelen dört soru ölümle ilgilidir. Yine, “Bir ölüm haberi aldığınızda neler hissediyorsunuz? Bu kişinin size yakın ya da uzak olması, genç ya da yaşlı olması, bu ölüm haberinin intihar ya da doğal bir ölüm olması sizde farklı duygular oluşturuyor mu?” sorusuyla intiharla ilgili sorulara geçmek amaçlanmıştır. Sorular arası bu tür bir geçişliliğin sağlanmasının, mülakatların bir bütün halinde seyrini kolaylaştırmış olduğu söylenebilir.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada 30 kişi ile yapılan derinlemesine mülakatların, 24’ü iş yerlerinde ve diğerleri ev ortamında gerçekleşmiştir. Mülakatların rahat yapılabilmesi ve derinlikli bir şekilde konuşulabilmesi için ses kayıt cihazı kullanılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada öncelikle, derinlemesine mülakat kayıtları, istenilen bilgilerin gerekliliği doğrultusunda ayıklanarak deşifre edilmiştir. Deşifre edilen veriler, her sorunun altında tüm katılımcıların ifadeleriyle sıralanmış ve her bir mülakat sorusu ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Katılımcıların kullandıkları ifadeler, ortak kavramlar doğrultusunda sınıflandırılmış, bu yolla genellemeler ve farklılıklar, açıklamalarıyla birlikte belirtilmiştir. Açıklamalar, betimsel ve içerik analizi birlikte kullanılarak yorumlanmış ve gerekli görülen yerlerde, alıntılar halinde birebir verilmiştir.

Mülakatta kullanılan her soru için değilse de, temel bazı sorularda verilen yanıtlar, öğretim elemanları ve farklı toplum kesimlerindeki örnekler tarafından verilenler olarak ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Her soru için bu tip bir ayırım yapılamamasının sebebi, soruların, bireylerin sosyal statülerinden ziyade bireysel deneyimleri ile cevaplandırılması gerektiği ve fazlasıyla soyut nitelikte oluşlarıyla ilgilidir.

2.5. Araştırma Süresince Karşılaşılan Problemler

Araştırma sürecinde, çalışmayı aksatacak nitelikte herhangi bir problemle karşılaşılmamıştır. Ancak önemli sayılmayacak birkaç problemin varlığından söz edilebilir. Bunlardan biri, mülakat isteğinde bulunulan kişilerden ikisinin, bu isteği olumsuz yanıtlamasıdır. Bunun dışında, soruların soyut niteliği ve kısmen özel olması sebebiyle, katılımcıların soruları yanıtlamada biraz çekingen oldukları görölmüştür. Mülakatın ses kayıt cihazına kaydediliyor oluşu, önemli bir sorun oluşturmamışsa da, kayıtların uygun bir zamanda imhası istenmiştir.

3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

3.1. Yaşam ve Ölüm Üzerine Algılar

Mülakatta kullanılan ilk 8 soru, katılımcıların yaşam üzerine hissettikleri ve yaşamdan beklentileriyle ilgilidir. İlk soru olan “1- Yaşam size neyi ifade ediyor?”, pek çok kişi tarafından cevabı zor bir soru olarak nitelenmiştir. Dolayısıyla, daha başlangıçta, yaşıyor olmak ve yaşam üzerine düşünüyor olmanın arasında net bir ayrım olduğu görülmüştür. Bu soru için verilen yanıtlar üç farklı algılama tipi ile genellenebilir: Yaşamın neyi ifade ettiğine dair birinci algı, sevgi, ikinci algı zorunluluk ve üçüncü algı ise anlam arayışıdır. Sevgi algısı, sevilme, sevmek ve sevdikleriyle birlikte olmak ifadelerinden çıkarılabilir. Ancak, bazı durumlarda sevgi algısı, üçüncü tip algılama ile çakışmakta ve yaşamın sevilen insanlarla birlikte anlamlı olduğu belirtilmektedir. Zorunluluk algısı, yaşamın anlamsızlığı, yaşamın Tanrı’dan bir hediye oluşu, yaşamın bir koşuşturmaca ve sınav yeri olduğu ifadelerinden çıkarılabilir. Özellikle yaşamın bu ilk algılaması farklı toplum kesimlerden seçilen katılımcılar arasında izlenmiştir. Katılımcıların yarısı yaşamı bir zorunluluk kaynağı olarak görürken, diğer yarısı yaşam için, “Sevdiklerimle birlikte olmaktır” demiştir. Örneğin, yaşamı zorunluluk kaynağı olarak gören 28 yaşında erkek bir katılımcı yaşamı bir angarya olarak nitelemektedir: “Yaşam, angarya. Ne olduğunu anlayamadığım bir şey. Niye yaşıyoruz, yaşayıp ne olacağız. Nerden geldik, nereye gidiyoruz.”

Yaşamın ifadesine ilişkin üçüncü tip algılama olarak ifade edilen anlam arayışı ise, özellikle Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji ve Felsefe bölümlerindeki öğretim elemanlarının yanıtlarında bulunmuştur. Sosyoloji ve Felsefe öğretim elemanları, anlam arayışı algısında dilsel bir farklılaşma içindedir. Sosyologların kendini anlamlandırma olarak ifade ettiği anlam arayışı, felsefecilerde kendini gerçekleştirme olarak kullanılmaktadır. Sosyologların, yaşamın sosyal ilişkileri (sorumluluk, sevgi, seçimler) bağlamında kendilerini birey olarak anlamlandırıdığı söylenebilir. Bunun dışında, yaşamın Tanrı’dan bir hediye oluşu ve yaşamın anlamsızlığı ifadeleriyle, yaşamın zorunluluk olduğunu söyleyen iki farklı düşünce de bulunmaktadır. Felsefeciler, yaşamı, bireylerin kendilerini gerçekleştirdikleri bir yer

olarak görmekte ve kendini gerçekleştirmeyi, varolma, farkındalık, anlamlandırma ve iyi ilişkilerle ifade etmektedir. Psikologlarda ise, genellenebilecek bir algılama görülmemiştir. Psikologlar yaşam için, sevdikleriyle olmak, çalışmak, mutluluk ve merak ifadelerini kullanmıştır.

“2- Yaşamda sizi en fazla mutlu eden şey/şeyler nelerdir?” sorusu, en genel ifadeyle, birinci soru ile özdeş bir şekilde katılımcıların sevdikleri ile birlikte olma durumlarıdır. Katılımcıların yarısı kendilerini mutlu eden şeylerin ilkinde bunu belirtmiştir. Farklı toplumsal kesim örnekleri ve öğretim elemanlarının mutluluk nedenlerinde belirgin bir genellemeye gidilememiştir. Belirtilen mutluluk kaynakları, tüm katılımcılarda dağınık olarak yer almaktadır. Başarı, yakınlarının mutluluğu, isteklerin tatmini, sağlık ve küçük şeyler de insanları mutlu edebilmektedir. Fakat mutlu eden şeyler hususunda birbirine benzemeyen yanıtlar da alınmıştır. Huzursuzluk, eğlence, deneyim mutluluğu ifade eden şeyler olmakla birlikte gerçek mutluluğun olmadığına dair düşünceler de mevcuttur.

“3- Sizi yaşama bağlayan şey nedir?” sorusunda, katılımcılar, yine ilk iki soruyla benzer bir biçimde aile ve arkadaşlarını belirterek soruya “sevdiklerim” şeklinde yanıt vermektedir. Farklı toplum kesimlerindeki örneklerde bazen tek bir kişinin ismi verilmiş, bazen de “çocuklarım” denilerek sevdiklerinin onu yaşama bağladığı belirtilmiştir. Bunun dışında, katılımcıların geleceğe dair hedefleri ve bu hedefler için besledikleri umut da bu yaşam bağıni oluşturmaktadır. Bazen bütünüyle yaşam, sadece nefes almak için dahi olsa yaşama bağlayan şey olarak görülmekte ve bu durum yaşam içgüdüsünün gücüyle açıklanmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak 39 yaşında kadın bir katılımcı şöyle demektedir: “*Yaşama bağlayan şeyler, yaşama yüklediğim anlamlar. Bazen bu hiçlikler de oluyor. Ama sonuçta insandaki yaşam içgüdüsünün ölüm içgüdüsünden daha fazla olduğunu düşünüyorum.*”

Bu soruya yanıt, öğretim elemanlarından da genel bir ifadeyle “sevdiklerim” olarak alınmıştır. Ancak ilk soru ile birlikte okunduğunda yaşama dair anlam arayışı algısının aynı zamanda onları yaşama bağlayan şey olduğu görülebilir. Sosyologlar, onları yaşama bağlayan şey/şeyler olarak sevdikleri, sorumlulukları, çalışmaları ve hedefleri ifade ederken, herbirine yüklenen anlamların da aynı zamanda bir bağ oluşturduğunu belirtmektedir. Felsefeciler de yine, birinci soruya verilen yanıtta benzer bir şekilde

kendini gerçekleştirebilmenin bir yaşam bağı olduğunu söylemiştir. Psikologlar, sevdikleri ile kurulan iyi ilişkiler, çalışmalar ve merak düşüncesiyle yaşama bağlanmaktadırlar.

“4- Sizce mutluluk nedir? Mutluluğa nasıl ulaşılır?” sorusu öğretim elemanları tarafından genel olarak mutluluğun göreceli, içsel ve tasarımılanan bir şey olduğu şeklinde yanıtlanmıştır. Onlara göre ulaşılabilecek bir mutluluk yoktur ve mutluluk bu yaşam sürecinin hissiyat anlamında bir parçasıdır. Bunun dışında mutluluğa getirilen ifadeler, hem öğretim elemanlarının kendi içinde ve hem de farklı toplum kesimlerden örneklerde farklılaşmaktadır. Katılımcılar, öncelikle mutluluğun ne olmadığını söylemek istemiş ve daimi olmadığını ifade ederek mutluluğun geçici olduğunu vurgulamıştır. Bunun açıklaması öncelikle tatmin duygusu ile ifade edilmiştir. Hedeflerin konulması, hedeflere yönelmesi ve bu hedeflerin gerçekleşmesi sonucu hissedilen tatmin duygusunun, belirli bir süre sonra ortadan kaybolduğu ve yaşamda mutluluğun, yerini rutine bıraktığı belirtilmiştir. Anlık ve geçici olarak görülen mutluluğun belirli bir süre sonra rutin içinde kaybolduğu, dolayısıyla bugün için mutluluk verenin yarın mutluluk sağlamayacağı düşünülmektedir. Bu sebeple mutluluğun, çoğu katılımcının düşüncesiyle, rutinden çıkmak olduğunu söyleyebiliriz. 26 yaşında erkek bir katılımcının mutluluğu ifadesi izlenebilir: *“Belirli bir an için mutluluk dediğin şey bir süre sonra rutinleşiyor. Hayatın bir parçası haline geldiğinde, ilk karşılaştığı andaki haz alınamayabiliyor. Dolayısıyla kademe kademe o varolan tarihsel anda karşılaşılan şey, başka bir tarihsel anda mutlu etmeyebiliyor. Dolayısıyla bu yere, konuma, zamana ve koşullara göre değişebilen bir şey.”* Yine pek çok katılımcı, mutluluğun dışsal şartlara bağlı olmasına rağmen, mutluluğu hissetmek üzere insanların bakış açılarının ve onların içsel belirleyicilerinin etkili olacağını vurgulamaktadır.

“5- Yaşam içinde sizi en fazla üzen (sıkıntı ya da acı veren) şey/şeyler nelerdir?” sorusunun özsel niteliği, katılımcıların farklı bireysel ve toplumsal deneyimlerinden dolayı farklı yanıtların gelmesine neden olmuştur. Katılımcıların yarısı, özellikle bir yakını kaybetmenin en üzücü ve en acı olay olduğunu belirtmiş ve yaşadıkları bu acı sonrasında hiçbir şeyin üzülmeye değer olmadığını ifade etmiştir. Ölüm acısının dışında katılımcıların üzüldüğü hususlar, hastalık dışında, belirgin olarak sosyal çevre ve

ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Sadece “sevdiklerinden uzak kalmak” ve “başkalarının üzüntüleri” sebeplerinde sosyal çevreye olumluluk atfedildiği ve fakat diğer bütün sebeplerin sosyal anlamda bir sıkıntıya karşılık geldiği söylenebilir. Bunlardan en belirgin olanı, en yakın sosyal ilişkilerdeki üzüntüler olarak belirtilebilir. Özellikle, yanlış anlaşılma, beklentilerin dışında davranışlarla karşılaşma, yalan, sevgide karşılık görememe ve güvensizlik bu tür üzüntülere karşılık gösterilmektedir. 38 yaşında kadın bir katılımcı bununla ilgili olarak, “*Bizi üzme yeteneğine sadece bizim sevdiklerimiz sahiptir.*” demiştir. Bunların dışında, yine ilişkilerden ve toplumsaldan kaynaklı olarak, dışsal engellenmeler, başarısızlık, haksızlık ve aşk ilişkileri, katılımcıların farklı üzüntü sebepleri olarak gösterilebilir.

“6- Sizi bu yaşamdan bezdiren şey nedir?” sorusu yanıtların zorlukla alındığı, bütün içinde en dağınık yanıtların verildiği ve bazı katılımcılar için anlamı olmayan bir soruydu. Katılımcılardan bazıları yaşamdan bezmediğini söylerken bazıları bezmemeye çalıştığını söylemiştir. Bunun dışında yaşamdan bezmeye en önemli sebepler olarak, yaşamın rutini ve fazla sorumluluklar gösterilmiştir. Diğer sebepler ise, genellikle sosyal çevrenin etkileri sonucudur ki vurdumduymazlık, etrafa zarar veren insanların varlığı, adaletsizlik, amaçsızlık, gelecek kaygısı, depresyon, kötü olayların biraraya gelmesi bu etkilere örnekler olarak verilebilir.

“7- Yaşam ve ölüm arasında nasıl bir hayatı hayal ediyorsunuz/umut ediyorsunuz? Kendinizi bir başka yerde görmek istiyor musunuz?” sorusuna yanıtların, özellikle yaş faktörüne göre farklılaşmakta olduğu söylenebilir. Katılımcılar içindeki daha yüksek yaş grubunun, hayaller ya da umutlardan ziyade gerçekleştirilebilmesi mümkün bir takım hedeflere sahip olduğu görülmekte ya da sahip olduğu koşulları sürdürebilme çabası içerisinde olduğu gözlenmektedir. Bu koşullar maddi ve manevi durum ile başarıların devamı anlamında gösterilmektedir. Yine bu yaş grubu ve özellikle öğretim elemanlarından, sakın bir hayat ve yayınlanacak projelerin olduğu yanıtları alınmıştır. Bunların dışında, gelecekte beklenen genel anlamda mutlu bir yaşam olduğu söylenebilir. Özellikle katılımcılardan daha genç olanlar “iyi bir iş, iyi bir eş ve keyifli anlar” gibi net yanıtlar vermiştir. İyi olan herşey ve mutlu bir gelecek, bu katılımcıların yaşamdan belirgin temennileridir.

Oldukça kurgusal bir soru olan “8- Bu yaşama dair en çok neyi özleyeceğinizi düşünüyorsunuz?” sorusu, ölümle ilgili sorulara geçişi sağlamayı ve son bir kez yaşam bağı ile ilgili yanıtlar alabilmeyi amaçlamaktadır. Katılımcıların yarısından çoğu, ailesi ya da özel tek bir kişi olmak üzere sevdiği insanları özleyeceklerini ifade etmiştir. Her katılımcı için yaşamlarındaki en mutlu deneyim ne ise onun özlemediği söylenebilir. Bu bazen gençlik ve bazen çocukluk olarak belirtilmiştir ki, saf ve sorumlulukların olmadığı bir hayatın özlemi olduğu gözlenmektedir. Bunun dışında diğer katılımcılar, bütünüyle yaşamı ve nefes almayı özleyeceklerini belirtmişlerdir.

Mülakatın 8. sorusunda katılımcıların ölüm düşüncelerini öğrenmek üzere yavaş bir geçiş yapılmaya çalışılmıştır. Bundan sonra gelen dört soru katılımcıların ölüm karşısındaki algılamalarını ortaya koymayı amaçlar. Ölümle ilgili ilk soru olan “9- Ölüm düşüncesi hayatınızda ne kadar yer kaplıyor?” sorusu ile katılımcıların ölümle ilgili düşünmeye başlaması istenmiştir. Bu soruya verilen yanıtlar, öğretim elemanlarının kendi aralarında ve öğretim elemanları ile farklı toplum kesimlerinden örneklerle aralarında farklılık içermediğinden katılımcıların bütününde değerlendirilmiştir. Ölümün katılımcıların hayatlarında kapladıkları yerle ilgili olarak birbirine yakın oranlarda dört ifade kullanılmıştır: hiç, çok az, fazla değil ve çok fazla. “Ölümü hiç düşünmek istemiyorum” ve “Ölümü çok az düşünüyorum” diyenlerin genellikle, ölüme karşı korku içinde olduğu ve bu korkuyla yüzleşmek istemediği söylenebilir. Soruya yanıt olarak “fazla değil” ifadesini kullananlar ise ölümün doğallığı üzerine mantıksal gerekçeler öne sürmektedir. Bu ifadelerden bir tanesi 25 yaşında genç bir kız tarafından verilmiştir: *“Ölüm var, olduğunun bilincindeyim, ancak bir gün öleceğiz diye ona göre yaşamalıyız düşüncesine sahip değilim. Ancak her zaman kafamın bir yerinde, birincil olmasa da bu düşünce var. Ölüm var, orda bir yerde, o, o kadar benim için.”* Kişilerin çevrelerinde ölümlerin artmasının, ölümle ilgili tek bir algılamaya sebep olmadığı gözlenmiştir. Bir yakını kaybedenlerden bazıları, ölüm düşüncesini unutmak isterken, kimileri ölümün varlığını daha kabul eder hale gelmiş ve diğerleri ise ölüm düşüncesini yaşamlarının bir parçası haline getirmiştir. Yine çevrede kayıpların artması sonucu bazı kişilerin ölüme karşı bir tepkisizlik geliştirdiği görülmüştür. “Ölüm hayatımda çok fazla yer kaplıyor” diyenler için ise, sebeplerin oldukça farklılaştığı dikkat çekmektedir. Ölümlere tanık olmak bir yana, ölüm

düşüncesini yaşam düşüncesi ile yanyana değerlendirenler, okuduklarından etkilenenler ve çevrelerinde önemli hastalıklara sahip insanların varlığı, bu kişilerde ölüm düşüncesini hayatlarının bir parçası haline getiren sebepler olarak gösterilebilir.

Katılımcıların hayatında ölümün ne kadar yer kapladığı öğrenildikten sonra, “10- Ölüm size neyi ifade ediyor?” sorusu sorulmuştur. Ölüm gibi bilinemez bir kavram, aynı derecede her katılımcı için farklı ve özsel yanıtlara sebep olmuştur. Katılımcılar arasında yapılabilecek tek genelleme, ölümden sonraki hayatın var olup olmadığı ile ilgilidir ki katılımcılar içinden çok azı bir öte dünya inancına sahiptir. Ölümün en genel ifadesi olarak, mutlak bir son ve yokluşa işaret eden biyolojik bir açıklamanın kabulü söz konusudur. Bunun dışında katılımcılar farklı ölüm algılamalarıyla birbirlerinden farklılaşmaktadır. Katılımcılardan sadece dördü inançları gereği ölümü yeni bir başlangıç olarak nitelemiştir. Bu katılımcılardan 30 yaşında kadın bir katılımcı ölüm üzerine şunları söylemiştir: *“Topraktan geldik, toprağa gideceğiz. Sonuç olarak yaşamak, yaşamak sıkır yani. Sonuçta bu dinle de alakalı olan bir şey.”* Diğer katılımcılar ise, ölümü kaçınılmazlık, sonsuzluk, boşluk, bilinmezlik ve kurtuluş kavramları ile ifade etmişlerdir. Kaçınılmazlık için, ölüm düşüncesine ister biyolojik ister dini bir açıklama getirilsin, ölümün doğal karşılandığına dair bir ifade olduğu söylenebilir. Sonsuzluk kavramı, sonsuz huzur ve mutluluğu ifade etmek için kullanılmıştır. Ölümle birlikte hissedilen boşluk duygusu aynı zamanda hayallerin tükenmesini, yarımkalmışlığı ifade etmekte ve bilinmezlik, ölümün deneyimlenemeyen bir olgu olması nedeniyle yokluk ve anlamsızlığa işaret etmektedir. Yaşamla ilgili sorularda yaşamın anlamsızlığını savunan kişiler ise, ölümü bir kurtuluş olarak görmektedir: *“Ölüm, kurtuluştur. Yaşam hiçbirşey olduğu için kurtuluştur. Bu hayatın paradoksunu ifade ediyor. Hayat hem herşey hem de hiçbirşeydir. Dolayısıyla ölüm bana göre, hayatımızda tutarlı olan yegane şeydir, bir tek ölüm tutarlıdır ve hayat paradoksaldır. Belki de bu yüzden kurtuluştur. Hayatın paradoksundan kurtuluştur. Ölüm bana göre, insan hayatındaki yegane kesinliktir.”*

“11- Kendinizin ya da bir başkasının ölümünü düşündüğünüzde nasıl hissediyorsunuz?” sorusuna alınan yanıtlarda, katılımcıların yarısından çoğu kendi ölümlerini düşündüklerinde herhangi bir korku hissetmezken, yakınlarının ölümlerini düşündüklerinde onları kaybetme korkusu içine girdikleri gözlenmiştir. Katılımcılardan

kimisi kendi ölümlerini umursamamakla birlikte, gelen ölümün trajik olmamasını yeğlemekte, kimisi kendi ölümünü düşünmek bile istemezken, bazıları ardından üzülecek insanların sebebiyle ölümden ürkmektedir. Katılımcıların, başkalarının ölümünü düşündüklerinde, üzüntü, acı ve boşluk hissi uyandırdığı söylenebilir. Ve katılımcılardan bir kaçı, “Mümkünse sevdiğim ben ölene kadar yaşasın, ben bu acıyı kaldıramam.” ifadesinde bulunmuştur.

“12- Bir ölüm haberi aldığınızda neler hissediyorsunuz? Bu kişinin size yakın ya da uzak olması, genç ya da yaşlı olması, bu ölüm haberinin intihar ya da doğal bir ölüm olması sizde farklı duygular oluşturuyor mu?” sorusu bir önceki soruyu açmayı ve intiharla ilgili sorulara bir geçiş yapmayı amaçlamaktadır. Katılımcıların çoğu, aldıkları ölüm haberini yakın çevre ve uzak çevre bağlamında değerlendirmiştir. Pek çoğu, yakınlarının ölümlerini derin bir acı ile karşılarken, uzak akrabasının, uzak bir tanıdığı ya da televizyonda izlenen ölüm haberlerinin neredeyse hiçbir hisse sebep vermediğini söylemiştir. Bu ölüm haberlerinin bazen mantıksal olarak bazen de tepkisizlikle karşılandığı gözlenmektedir. Çok az insan, her türlü ölüm haberinin onu üzdüğünü belirtmiştir. Ölüm haberlerinde kişinin genç ya da yaşlı oluşu kişilerin hislerinde farklılıklar uyandırmaktadır. Genç ve ani ölümler, özellikle kazalar, ölen kişilerin bu yaşamdan erken gitmesi sebebiyle acı ve keder ile karşılanmaktadır. Yaşlıların ölümü doğal ölüm olarak kabul edildiğinden, bu kişilerin ölümü, üzüntü yaratmasına rağmen derin bir acıya sebep olmadığı görülmüştür. Ama yine bu ayrıma katılmayanlar da mevcuttur. Bu kişiler, her türlü ölümün bir kayıp olduğunu ve ölümün, her ölen kişi için yaşanamamışlıkları ifade ettiğini söylemiştir. Katılımcıların bir çoğu, intihar ve doğal ölüm arasında farklı şeyler hissettiğini söylemiş ve intiharı olumsuzlukla nitelmiştir. Katılımcılardan bazıları intihar edeni, intihara sürükleyen sebeplerle birlikte düşünür ve sorgularken bazıları intihar edeni takdir bile ettiğini belirtmiştir. Bu konuyla ilgili olarak, 27 yaşında kadın bir katılımcı, “*İntihar, kişinin kendi tercihi. Bu çok takdir ettiğim bir şey bile olabilir. Buna karar vermek ve yapmak, ikisi çok zor şeyler.*” demiştir.

3.2. İntihar Üzerine Algılar

Mülakatta 13. sorudan itibaren kullanılan 12 soru katılımcıların intihar konusundaki algılamalarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. “13- İntihar size neyi ifade ediyor?” sorusu, bir önceki soruda üzerine düşünölmeye başlandığı için netlikle yanıtlanmıştır. Tüm katılımcıların ifadeleri birlikte değerlendirildiğinde, intihara yönelik üç tip ifade ile karşılaşıldığı söylenebilir: olumsuz ifadeler, olumlu ve olumsuz ifadeler ve nötr ifadeler. Katılımcıların büyük çoğunluğu olumsuz ya da nötr ifadelerden birini kullanmıştır. Çok az kişi, intihar kavramını ikiye ayırarak (gerçek intihar-sözde intihar) değerlendirmiş ve bu ayırmda intiharın hem olumlu hem de olumsuz olduğuna dair ifadelerde bulunmuştur. Bu ayırımın, intihar edecek kadar güçlü ve kararlı olanlar ile zayıf oldukları için intihar edenleri işaret ettiği söylenebilir. Özellikle intiharı nedenleri bağlamında değerlendiren bu ayırmda, gerçek intihar ve intihar girişimlerinin birbirinden farklı olduğu düşünölmektedir. Yaşamdan kopmaya yönelik kesin kararlılık ve cesaret olumlu algılanırken, isteklerinin bir mücadelesi olarak kullanılan intihar girişimleri olumsuz olarak değerlendirilmiştir. 52 yaşında erkek bir katılımcı düşüncelerini şöyle ifade etmektedir: *“İntihar edenleri en genelde ikiye ayırıyorum. Güçlü olan insanların intiharlarını onaylıyorum. Bu kişi kendini öldürecek kadar güçlüdür ve bir tercihtir. Diğerlerinin ölümlerini aynı şekilde onaylamıyorum. Güçsüz bir insanın düşünme fonksiyonunu yerine getirebileceğine inanmıyorum.”*

Olumsuz ifadelerde bulunan katılımcılar, intiharın günah, mantıksızlık, zayıflık, bencillik ve insanın yaşama içgüdüüne aykırı olduğu algılamaları içindedir. İntihara yönelik olarak nötr ifadelerde bulunanların ise, intihardan ne anladıklarına dair genel bir tanımlama getirdikleri söylenebilir. Bu kişilerden bazıları, intiharın herhangi bir ölüm kadar doğal olduğunu ve intihar eden kişiyi anlamak gerektiğini söylemiştir.

Sosyologlarda genel olarak olumlu ve olumsuz ifadelerin birlikte kullanıldığı söylenebilir. İntihar üzerine ifadelerinde güçlölük ve zayıflık, cesaret ve kaçış gibi birbirine zıt nitelgeler kullanılmıştır. Felsefecilerin çoğu, intiharın insanın varolma potansiyeline aykırı bir eylem olduğu gerekçesiyle, intiharla ilgili olumsuz ifadelerde bulunmuşlardır. Bu ifadelerde, insanın yaşamda bir anlama sahip olduğu düşüncesi egemendir. İnsanın bu yaşamda aktör bir özne olduğu ya da bir telosa sahip olduğu ve

ölme tercihinin değil ama yaşamının bir özgürlük olduğu gibi düşüncelerin, felsefecilerin, intiharı olumsuz bir şekilde algılamalarına sebep olduğu söylenebilir. Psikologlar ise, intiharla ilgili olarak nötr ifadelerde bulunmuş ve intiharın ne olduğuna dair genel bir tanımlama getirmiştir. Bu tanımlamalarda özellikle bireyin karşılaştığı durumlarla başedemediği ifadesi kullanılmıştır: *“İntihar, kişinin, olabilecek herşeyi denedikten sonra, herhangi bir alternatifin kalmadığını görüp verdiği, yaşamı bitirme kararıdır.”*

Farklı toplum kesimlerinden oluşan katılımcıların yarısı nötr ifadeler kullanırken yarısı olumsuz ifadelerde bulunmuştur. Olumsuz ifadelerde bulunanlardan 40 yaşında bir erkek katılımcı şöyle demektedir: *“İntihar olmaması gereken bir şey, yaşamda hiçbir şey için ölmeye değmez.”* Nötr ifadelerde ise 52 yaşında bir kadın sadece intihardan anladığı şeyi söylemiştir: *“İnsanın yaşamını bitirmesi.”* Bunun dışında ölüme yaşamdan daha fazla değer verilmemesi ve aşkınlaştırılmaması gerektiğini söyleyen 25 yaşında bir yüksek lisans öğrencisi erkek katılımcı; *“İntihar herkesin kendi tercihi, bu biraz da yaşamı ciddiye alıp almamakla ilgili bir durum.”* demiştir.

13. sorunun ardından kullanılan sorular, katılımcıların intihar üzerine kullandıkları genel ifadeleri açmayı amaçlamaktadır. “14- ‘İntihar nedir’” sorusunun kısa bir karşılığı olarak belirteceğim ifadelerden (kendini öldürmek, gönüllü ölüm, kendini katletmek, kendinden kaçmak) hangisini seçersiniz? Neden belirtiniz.” sorusu katılımcıların intihara getirdiği genel ifadelerle, bu kısa tanımlar arasında karşılaştırma yapmayı ve bu tanımların katılımcılarda nasıl algılar geliştirdiğini görmeyi amaçlamaktadır. Verilen tanımlar, intiharın kavramsal geçmişine bakıldığında dilsel bir kodlamayı işaret etmekte ve kapsamlarında olumlu ya da olumsuz anlamlar barındırmaktadır. Bu tanımlar genişletilebilse de katılımcılara, belirtilen tanımlar dışında başka bir ifadeyi kullanıp kullanmayacakları sorulmuş; ancak katılımcılar bu dört seçenekten farklı bir ifade kullanmamıştır. Katılımcıların bütününe baktığımızda en çok “kendinden kaçmak” ifadesi seçilmiştir. Bu ifadeyi kullananlar neden bunu seçtikleriyle ilgili olarak, intihar edenlerin, ben sevgisinin kaybolduğu, mücadele edebileceği halde kaçtığı, sorunlarla başedemediği, kendisiyle yüzleşemediği, umutlarının tükendiği, bu yaşamda herşeyin bittiği ve yaşamın onu reddettiği düşüncesine sahip olduğu gerekçelerinden birini göstermiştir. “Kendini katletmek” ifadesi, 13. soruda insanların bu yaşam içinde bir

anlama ve varolma potansiyeline sahip olduğunu söyleyerek intiharı olumsuz bir şekilde algılayanlardan gelmiştir. “Gönüllü ölüm” yanıtını veren sadece iki kişi olmuş ve intiharın bir karar alma durumu olduğu anlayışı ile yanıtını gerekçelendirmiştir. “Kendini öldürmek” ifadesi, dört kişi tarafından kullanılmış, bu kişilerden ikisi bu ifadenin olumlu ya da olumsuz bir yargı içermediği gerekçesini göstermiştir Diğer iki kişinin ise, diğer ifadelerle bir algılama kuramadığı için bu şıkkı seçtiği söylenebilir. “Kendini öldürmek” ifadesini kullanan bu katılımcılar 13. sorudaki nötr algılamalarıyla tutarlılık göstermektedir. İntiharı farklı nedenleriyle birlikte düşünen dört katılımcı ise aynı anda hem “kendinden kaçmak” hem de “gönüllü ölüm” ifadelerini kullanmıştır. 63 yaşında kadın bir katılımcı bu ayrımı şöyle dile getirmektedir: *“Bir insan hayata dair olandan bıkmış olmalıdır ki gönüllü ölümü seçsin, ya da hayatla başedemediği noktada yokolmak istemiştir ki; bu anlamda intihar, kendinden kaçmaktır.”*

“15- Sizce bu insanlar niçin intihar ediyor olabilirler?” sorusu, katılımcıların eğer bir intihar vakasına tanındık oldularsa, buradan yola çıkarak ya da medyada takip ettikleri kadarıyla, algılamalarında en çok dikkati çeken intihar sebeplerini görmeyi amaçlamaktadır. Katılımcıların tümünün intihara tek bir neden gösterilemeyeceğinde hem fikir olduğu söylenebilir ki pek çoğu, intihar edenlerin farklı bireysel özelliklere ve farklı yaşam koşullarına sahip olduğu ile ilgili yorumlarda bulunmuştur. Yine katılımcıların geneli, intihar eden bireyin acizliği, çaresizliği, başedememesi, zayıflığı, psikolojik rahatsızlığı, yaşadığı sorunları yanlış algılaması gibi bireysel nitelikli ifadeleri kullanmışlar; ancak intihara sürükleyen sebeplerin maddi ve manevi ilişkilerin çıkmaza girmesi gibi toplumsal kaynaklı sebepler olduğunu da ifade etmişlerdir. Maddi problemler olarak borç sıkıntısı, yoksulluk ve iflas gösterilirken; manevi problemler olarak, kendini ifade edememe, iftira, sosyal ilişkilerin kopması, boşanma, çocuğunu kaybetme, sevgilinin terki, karşılıksız aşk, ailesel çöküntü, hakaret ve toplum baskısı gibi örnekler verilmiştir. Katılımcıların birbirlerinden farklılaşan ifadeleri, bu sebepleri açıklarken bireysel ya da toplumsala olan vurgularında belirginleşmektedir.

Sosyoloji, felsefe ve psikoloji bölümlerindeki öğretim elemanlarının gösterdikleri intihar sebeplerinin sırasıyla toplumsal, felsefi ve bireysel nitelikli olduğu görülmüştür. Sosyologlar, intiharın sebeplerini gösterirken bireysel nitelikli ifadelerde bulunmuş, fakat toplumsal kaynaklı nedenlere vurgu yapmışlardır. Bu ifadelerden bir tanesi şöyle

izlenebilir: *“Ekonomik sebepler olabilir, ailevi sebepler olabilir, kişinin ilişkide bulunduğu insanlardan kopması olabilir. Ama bunların hepsinin altında bir çaresizlik var. Ekonomik çaresizlik, ailevi çaresizlik gibi.”* Yanıtlardan hareketle, intiharın nedenlerinin toplumsal olduğunu, fakat problemin, intihara meyleden kişinin kendini toplumsal sorunlar içinde anlamlandırma problemi olduğu söylenebilir. Felsefeciler genel olarak, ne intiharın toplumsal kaynaklı sebeplerine ne de intihar edenin bireysel niteliklerine vurguda bulunarak, intihar eden kişilerin karşılaştıkları sosyal ya da bireysel sorunlar karşısında ya bir algılama problemi içinde olduğunu ya da bu kişilerin yaşama fazlaca anlam yüklediği durumlarda, anlamlardan birinin kaybolması sonucu akışın bozulması ve bu tıkanma noktasında kişinin kendisiyle yüzleşemediğini söylemişlerdir: *“...insanların bir yaşam yönergeleri vardır. Bu yönerge aktığı sürece sorun yoktur. Bir yerde tıkanma olduğunda problem olur. Burada kritik bir nokta vardır. Kritik nokta geçildiğinde ölümden korkuya yer yoktur. Bu nokta insanın kendisiyle, doğasıyla, zaaflarıyla, bencilliğiyle, bireyciliğiyle, şiddet duygularıyla yüzleştiği bir yerdir. Bunlar, insanın gösterdiği yüzleridir. Bunlara rağmen hala kişisel değerlerini koruyorsan, burada korkuya yer yoktur. O yüzden intihara geçme aşamasında burası kritik noktadır.”* Psikologların intiharın nedenlerine verdiği yanıtlar incelendiğinde, vurguların daha çok bireysel nitelikli olduğu görülmekte; fakat aynı zamanda, intihar eden kişiler farklı sosyal özelliklerin farklı yaşam koşullarında değerlendirilmektedir: *“Kişinin yaşama savaşı tükenmiş olabilir, sorunlarıyla başedemiyor olabilir, savunmaları çökmüş olabilir, ailesel çöküşler olabilir, arkadaş ilişkilerinden olabilir. Ama hepsini düşündüğümüzde kişinin zayıflığı kalıyor. Kişiyeye, yaşına, statüye göre sorunlar değişiyor.”*

“16- Sizce intiharı tetikleyen en temel duygu nedir?” sorusu tüm katılımcılar için hızlı bir çağrışım sorusudur. 30 kişi ile yapılan bu mülakatta 15 farklı duygunun intiharı tetikleyen en temel duygu olabileceği yanıtları alınmıştır. En fazla söylenen ve tetikleyici olduğu düşünülen duygular çaresizlik, umutsuzluk ve anlamsızlık duygularıdır. Bunları takiben aşk, düş kırıklığı, çözümsüzlük, zayıflık, küçük düşme, utanç, güçsüzlük, yalnızlık, mutsuzluk, korku, kızgınlık ve güvensizlik duyguları gelmektedir. Her bir duygu katılımcıların farklılaşan algılamalarıyla anlamlandırılmakta ve gerekçelendirilmektedir. Katılımcılardan 38 yaşında kadın bir katılımcı şöyle

demektedir: *“Umutsuzluk. Umut varsa bir sonraki gün bir şeylerin değişebileceğini düşünürsün.”*

“17- İntihar eden insanın akli/ruh durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu, katılımcıların intiharı bir hastalık olarak değerlendirip değerlendirmedini ve intihar kararı ya da intihar anının bilinçlilik düzeyi ile ilgili ne düşünüldüğünü ölçmeyi amaçlamaktadır. Katılımcıların geneline bakıldığında intihar, sağlıklı ve bilinçsiz bir şekilde alınan karar olarak görülmekte ve intihar edenin psikolojik bir rahatsızlığının olduğu düşünülmektedir. Ancak bu düşünce özellikle, farklı toplum kesimlerinden örneklerde belirginleşmektedir. İntihar kararının sağlıklı ve bilinçli olduğunu düşünenler daha çok sosyologlar içindedir. Ancak bu kişiler de psikolojik hastalıklar ve intihar girişimlerini dışarıda tutarak, kararın sağlıklı ve bilinçli olduğunu söylemiştir. Bunun gibi diğer bazı durumlarda “kişi sağlıklıdır, fakat intihar anı bilinçsizdir” gibi ifadeler kullanılmıştır. Bazı kişiler, intiharın planlanarak gerçekleşmesi nedeniyle bilinçli olduğunu düşünürken, bazı kişiler bu durumun yanlış bir bilinç durumuna geçilmesi olduğunu vurgulamıştır. Katılımcıların bu tip ayrımlarda bulunması, intihar için olumlu, olumsuz ya da nötr ifadelerde bulunmaları ve belirttikleri intihar sebepleri ile bağlantılı olduğu söylenebilir.

“18- Sizce intihar bireyin özgürce karar verebileceği bir hak mıdır? Hangi koşullarda haklaştırılabilir?” sorusu katılımcıların intiharı ahlaki anlamda nasıl değerlendirdiklerini ve intihara yönelik olumsuz ifadelerin hangi koşullarda olumlu karşılanabileceğini görmeyi amaçlamaktadır. Katılımcıların tümüne bakıldığında, yarısından fazlası intiharı, bireyin özgürce karar verebileceği bir hak olarak görmüştür. Böyle düşünenler içinde yarısından azı, intiharı gerçekten bir hak olarak görürken ve insanların kendilerini öldürebilme hakkı olduğunu söylerken, çoğunluk, hak ifadesini, bireyin engellenemez bir kararı olduğu ve kendi bedeni üzerinde iradeye sahip olduğunu düşündüğü için kullanmıştır. Katılımcılar genellikle, “İntihar bir haktır.” cümlesinin hemen ardından “ama” ile başlayan ve etik anlamda intiharın yanlışlığını vurgulayan ifadelerde bulunmuştur. Bu ifadelerde özellikle intihar edenin arkasında sorumlulukları olduğu insanlar bırakacağı düşüncesi hakimdir. Bu kişilerin düşüncelerinde yaşamın aynı zamanda bir toplumsal sorumluluk olduğu söylenebilir. 47 yaşında erkek bir katılımcı bu konuyla ilgili şöyle demektedir: *“Yaşam o kişiye aittir. Ama yaşam o kişiye*

o ait olmasına rağmen, o kişi, kendi yaşamıyla diğer insanlara karşı da sorumludur. Bu bakımdan, kişinin bu benim yaşamumdur deyip intiharı seçmesi onu yüzde yüz haklı çıkarmaz. Çünkü onun yaşamının devamı, başkalarının yaşamının kalitesini ya da ilişkilerini etkileyecektir.” İntihar için öncelikle hak ifadesini kullanıp sonra yapılmaması gereken bir eylem olduğunu söyleyenlerden kimileri, intiharla ilgili olarak öncelikle kurtuluş yolu aranması, tedavi edilmesi ve doğal ölümün beklenmesi gerektiğini söylerken, kimileri ise intiharın dini inanca aykırı olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılardan intiharı koşulsuz bir hak olarak gören kesim ve hak olmasına rağmen yapılmaması gerektiğini vurgulayan diğerleri ötenaziye olumlu bir şekilde yaklaşmaktadır. İntiharın hak olmadığını düşünenlerin, ötenaziye de olumsuz baktığı gözlenmiştir. Özellikle farklı toplum kesimlerindeki örneklerde intiharın hak olmadığını düşünen katılımcılar, “Allah’ın verdiği canı yine Allah alır.” düşüncesiyle ötenaziye de olumsuz yaklaşmaktadırlar.

“19- Bir yakınınızın intihar eğiliminde olduğunu farkediyorsunuz. Onu bu düşüncesinden vazgeçirmek için yardım eder misiniz? Yardım etmek için ona neler önerirsiniz?” sorusu, intihar eğiliminde olan biri için ne yapılması gerektiği ile ilgili, katılımcıların ne gibi öneriler getirdiğini görmeyi amaçlamaktadır. Soruya sadece bir kişi ne yapacağını ve ne söyleyeceğini bilemeyeceği düşüncesiyle yardım edemem cevabını vermiştir. Bunun dışında tüm katılımcılar intihar eğiliminde olan kişiyi bu düşüncesinden geri döndürmek için yardım edeceğini söylemiştir. “Onu sevdiğimi söylerim”, “onu takibe alırım”, “keyif aldığı şeyleri yaparım”, “gelecek beklentilerini öğrenirim” diyenlerin dışındaki tüm katılımcılar, intihar eğiliminde olan kişinin sorunlarının ne olduğunu öğrenerek bu sorunları gidermeye çalışacaklarını belirtmiştir. Bunun dışında, katılımcıların yarısından fazlası intihar eğiliminin ortadan kaldırılması için psikolog ya da psikiyatra gitmenin faydalı olacağını düşünmektedir. Katılımcılardan bazıları, intihar eğiliminde olan kişinin psikolog ya da psikiyatra gitmesinden ziyade kişinin problemlerini sosyal ilişkileri, özellikle de birincil ilişkileri içinde gidermesi gerektiğini söylemiştir. Katılımcılardan çok az kişi, psikolog ya da psikiyatra gitmenin faydalı değil aksine zararlı olacağını düşünmektedir. Bu kimseler, psikolog ya da psikiyatrların kendinelerine bile faydalı olmayan insanlar olduğu ya da onların insanları sadece normal sınırlar içine çektikleri gerekçesiyle zararlı olacaklarını

düşünmektedir. Böyle düşünen katılımcılardan 26 yaşında bir erkek katılımcı şöyle demektedir: *“Ben psikologların faydalı olacağına inanmıyorum. İnsanların ruh hallerine yardımcı olacağını düşünmüyorum. İnsanları sadece normal sınırlar içine sokmaya çalıştıklarını düşünüyorum. Bu insanlar, insan davranışlarını inceliyor ve davranışlarla ilgili bir standart çıkarıyor. Bu sebeple intihar eğiliminde olanları geri döndürebileceklerini düşünmüyorum.”*

“20- Sizce intiharı aklından geçiren fakat intihar edemeyen insanlar için caydırıcı olan sebepler nelerdir?” sorusu, intihar eğiliminde olan insanların yaşama bağlanma sebeplerini, katılımcıların bakışından öğrenmeyi amaçlamaktadır. Katılımcılar, intiharı aklından geçiren fakat intihar edemeyen insanlar için, caydırıcı sebepler olarak çok farklı yanıtlar vermiştir. Ancak bu yanıtlar içinde en fazla, inancın intiharı caydırıcı olduğu söylenmiştir. Özellikle bu yanıt, farklı toplum kesimlerinden örneklerde alınmıştır. Sıklıkla kullanılan ikinci yanıt tipi, intihar eğiliminde olan kişinin sorunlarının çözüleceğine dair umudu olduğu ve acılarının geçeceğine dair inancı olduğu düşüncesiyle verilmiştir. Diğer caydırıcı sebepler olarak, “hayata bağlayan şeyler”, “sevdikleri”, “yaşamın kendisi”, “koru”, “çevresindekilerin zarar göreceği düşüncesi”, “ben sevgisi”, “geleceğe duyulan merak”, “cesaretsizlik” ve “yaşam içgüdüsünün baskın olması” gibi farklı etmenler gösterilmiştir. Bunların yanısıra katılımcılardan 40 yaşında bir erkek katılımcı, *“İntihar etmek isteyen eder, onlar için caydırıcı bir sebep yoktur.”* demiştir.

“21- İntiharla ailevi ilişkiler arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuyla, intihara eğilimli bireylerin, bu eğilimliliğinin kaynağının, aile kurumuyla ne kadar ilişkili olduğu, ailenin, bireyleri intihar eğiliminden ne kadar uzaklaştıracağı ve ne kadar intihar eğilimine sürükleyeceği konuları tartışılmak istenmiştir. İki kişi dışında tüm katılımcıların intiharla ailevi ilişkiler arasında yakın bir ilişki olduğu hususunda hemfikir olduğu söylenebilir. Birincil ilişkilerin kurulduğu yer olan aile kurumunun, eğer, sıcak, koruyucu, mutlu, güvenli, huzurlu ve güçlü bağları olan ilişkilerin kaynağı olabilirse, bireylerdeki intihar eğilimini azaltabileceği düşüncesi gözlenmiştir. Bu ilişkilere bağlı olarak, bireyin ailesine bağlılığının, onu intihar düşüncesinden uzaklaştıracağı konusunda uzlaşıldığı söylenilebilir. Aile kurumu, sevginin, mutluluğun, özgüvenin, değer bilmenin ve sorunlarla başatmenin kazanılacağı bir yer olarak

görülmektedir. 28 yaşında kadın bir katılımcı düşüncelerini şöyle dile getirmektedir: *“Bence bir insanı intihar etmekten caydıran da ama intihar etmeye sürükleyen şeyler de tamamen ailevi ilişkilerle ilgilidir. İntihar eğilimi birincil ilişkilerin sonucudur. Bence mutlu ailelerin çocukları ya da mutlu yetiştirilen bir çocuk, mutluluğun öğretildiği bir çocuk intihar etmeyi düşünmez. Ne kadar başka mutsuzluklar yaşasa da gerçekten mutluluğu bilen bir insan intihar etmez.”*

Katılımcılar intihar eğilimini koruyucu nitelikler olarak söylediklerinin tam tersi durumlarda, ailenin intihar eğilimini tetikleyici olduğunu söylemişlerdir. Çatışmacı, kavgacı, huzurun ve mutluluğun olmadığı, paylaşımların az olduğu ve en çok da iletişimsizlik probleminin olduğu ailelerde, intihar eğiliminin artacağı düşünülmektedir. 30 yaşında kadın bir katılımcı, *“Aile, kişiye aitlik duygusunu hissettiremiyorsa, kişiden çok fazla beklenti içindeyse kişinin özgürlüğünü kısıtlıyorsa, sevildiğini hissettirmiyorsa, kişi ekonomik ve ruhsal anlamda çöküntüde iken destek olmuyorsa ve ailede paylaşım eksikliği varsa, kişinin intihar eğilimi fazla olacaktır.”* diyerek ailenin, kişilerin intihara eğilimliliğinde önemli bir etken olduğunu vurgulamıştır. 20 ve 23 yaşlarındaki iki erkek katılımcı ise, aile kurumunun, bireylerin intihara eğilimliliğinde çok önemli bir etken olmadığını düşünmektedirler. 20 yaşındaki katılımcı, *“Çok önemli bir etken değil, herşey kişinin kendisinde bitiyor.”* ve 23 yaşındaki katılımcı, *“Ailenin çok önemli bir etkeni yok. Kişi, hayatını, ailesinden koptuktan sonra tek başına devam ettiriyor.”* ifadelerinde bulunmuştur.

“22- İntiharla eğitim düzeyi arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusu, intihar ve eğitim düzeyi arasında nasıl bir ilişki olduğu hususunda katılımcıların görüşlerini öğrenmeyi amaçlamaktadır. Katılımcıların, eğitim düzeyinin intihar eylemine etkisi konusunda ikiye ayrılmış olduğu söylenebilir. Katılımcıların yarısı, eğitim düzeyinin intihar etme düşüncesine etkili bir unsur olduğunu söylerken, diğer yarısı eğitim etkeninden ziyade daha önemli unsurların olduğunu vurgulamıştır. Öğretim elemanları bu ayırmada farklı şekillerde düşünürken, farklı toplum kesimlerindeki örneklerin çoğu intiharla eğitim düzeyi arasında bir ilişki olmadığını ifade etmişlerdir.

Eğitim düzeyi ve intihar arasında yakın bir ilişki olduğunu düşünen katılımcıların yarısından fazlası eğitim düzeyi yükseldikçe intihar eğilimliliğinin artacağı görüşünü

belirtmiştir. Bu görüşe örnekler olarak, eğitilmiş insanın daha fazla bilgiye sahip olması sebebiyle daha ayrıntılı düşünmesi ve yaşama kriterlerinin daha yüksek olması, kendine daha çeşitli sorunlar edinebileceği ve bu sorunlar karşısında engellenme eşiklerinin daha düşük olacağı sebepleri gösterilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak 62 yaşında bir kadın katılımcı şunları söylemektedir: *“Şimdi diyeceksin ki, eğitilmiş kişi yapmaz, aksine eğitilmiş kişiler daha çok yapar. Eğitilmiş kişi bunu pek düşünmez. Eğitilmiş kişiyi, örneğin köyde oturan birini düşün, sorunları daha azdır, çünkü sosyal çevresinde onu etkileyecek şeyler o kadar azdır ki, sıkılmaz, sinemaya gideceğim, tiyatroya gideceğim demez, tarlaya gidince, bahçeye gidince sıkıntısını atar gider.”* Bu örnekte geçen *“Şimdi diyeceksin ki, eğitilmiş kişi yapmaz”* ifadesi, bu örneğin dışında diğer katılımcılar tarafından da benzer şekillerde kullanılmış ve sonrasında eğitim düzeyi yüksek olanların intihar eğiliminin fazla olacağı söylenmiştir. Bu tür ifadeler genellikle katılımcıların, *“ilişki vardır, hatta”* ile başlayan cümlelerinde dikkat çekmektedir. Buradaki *“hatta”* ifadesinin, intihar gibi olumsuz nitelenen bir eylemin, eğitim gibi olumlu bir aktiviteyle doğru orantılı olmadığı gerekçesiyle kullanıldığı söylenilebilir. Katılımcılar bu soruya *“evet ilişki vardır”* derken kendilerinden *“İntihar kötüdür, eğitilmişlik kötüdür, dolayısıyla eğitilmiş insan intihar eder.”* ifadesini kullanacağını beklemektedir. Ancak verdikleri yanıt bunun tam tersi olmuştur.

İntihar ve eğitim düzeyi arasında ilişki olduğunu düşünen diğer katılımcılar, eğitim düzeyi düşüktüçe intiharın artacağı düşüncesindedir. Katılımcılar birbirinden farklı görüşlerle, bu düşüncelerini gerekçelendirmiştir. Eğitim düzeyi düşük insanların tahammül sınırlarının daha düşük olacağı ve sözde intihara daha fazla kalkışacağı düşüncelerinin yanısıra eğitilmiş insanın sorumluluklarının daha fazla bilincinde olabileceği ve sorunlarını aşmak üzere yardım alabileceği düşünceleri bu gerekçelere örnekler olarak verilebilir.

İntihar ve eğitim düzeyi arasında ilişki olmadığını söyleyen diğer katılımcılar, *“eğitimin bir etken olduğunu, ama önemli bir etken olmadığını”* vurgulamıştır. Bu katılımcılardan her biri, onlara göre, eğitim düzeyinden daha önemli olarak gördükleri etkenleri ve bu etkenlerle intihar arasında kurdukları bağlantıyı dile getirmiştir. Kültür, kişinin yaşamına anlam atfetmesi, ahlaki eğitim, karakter, yaşama bakış açısı, dini inançları, problemin boyutu ve sorunlara duyarlılık katılımcıların daha önemli olarak

gördükleri etkenlere örneklerdir. 53 yaşında bir erkek katılımcı, “Eğitimle bir ilgisi yok. Kültür, bilgisizliğin boşluğunu doldurabilir. Ancak bir kültürden yoksun olma durumunda, dayanışmadan uzaklaştıkça intihar eğilimi artar.” demektedir. 28 yaşında kadın bir katılımcı ise, “Her türlü eğitim düzeyinde intiharla karşılaşılabilir. Ancak dini eğilimleri fazla olanlarda intihar eğilimi az.” diyerek intihar eğiliminde dinin, eğitim düzeyinden daha etkili bir unsur olduğunu vurgulamıştır.

“23- İntihar etmeyi hiç aklınızdan geçirdiniz mi? Neden belirtiniz. Eğer aklınızdan geçirdiyseniz, sizi böyle düşünmeye iten neydi?” sorusu, katılımcıların intihar etmeyi akıllarından geçirip geçirmediğini nedenleriyle birlikte öğrenmeyi amaçlamaktadır. Bu soruya yanıt olarak katılımcıların yarısı intiharı en az bir kez akıllarından geçirdiğini ve diğer yarısı ise intiharı hiç düşünmediğini söylemiştir. İntiharı akıllarından geçirmeyen katılımcılara bunun sebebi sorulduğunda, yakınlarına karşı sorumluluk duygusu, inanç, yaşamın neler getireceğine dair merak, doğal ölüm beklentisi, intihar edecek kadar güçlü olunmaması, herşeyin dert edilmediği, bu derece önemli bir sorun yaşanmaması, kendinde böyle bir hakkın görülmemesi, intiharın çözüm ya da kurtuluş olduğuna inanılmaması, uğruna yaşanılacak şeylerin olduğunun düşünülmesi ve yaşam sevgisi gibi gerekçeler öne sürülmüştür. Katılımcılardan üçü, intiharı değil fakat ölümü düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bu kişilerin intihar eyleminde bulunmayı değil fakat, ölümün bir kurtuluş olup olmayacağını sorguladıkları söylenebilir. 23 yaşında genç bir kadın katılımcı şöyle demiştir: “İntiharı aklımdan geçirmedim, ama ölmek istediğim zamanlar oldu. Babamı kaybettiğimde keşke o ölmeseydi de ben ölseydim demiştim. Benim ömrüm kısalsaydı da ona verseydim ömrümü demiştim. İntihara cesaret edemem ben. İntihar normal bir ölümden daha farklı. Kendi canıma kendim kıyamam. Ve bence vadesi dolan ölür.”

Katılımcılardan en az bir kez intiharı akıllarından geçirenler farklı yaşam deneyimleri sonucu farklı nedenler göstermiştir. Çaresizlik, özel ilişkiler, aşk, kimlik bunalımı, umutsuzluk, yaşama yüklenecek anlamın olmaması, yaşamın bir kısır döngü oluşu, intihar düşüncesine sebep olan duygu durumları olarak gösterilmiştir. İntihar düşüncesine neden olan bu duygu durumları, “Sizce intiharı tetikleyen en temel duygu nedir?” sorusu ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş ve her iki sorunun yanıtlarında tutarlılık olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla, “intiharı tetikleyen en temel duygu nedir?”

sorusuna verdikleri yanıtlar, bu katılımcıların birebir hissettikleri duyguları ifade ettiği söylenebilir.

“24- İntiharı hiç denediniz mi? Neden, belirtiniz.” sorusu bir önceki soruya yanıt olarak “intiharı aklımdan geçirdim” diyenlere sorulmuştur. Bu kişilerden biri dışında intiharı denediğini söyleyen olmamıştır. Bu katılımcı lise dönemindeyken yaşadığı içsel problemler sebebiyle birkaç hap yuttuğunu ifade etmiştir. İntiharı denemeyen katılımcılar ise, yaşamı daha değerli gördüğü, acılarının son bulacağına inandığı, kendisini sevdiği, umutlarının olduğu, dini inancına aykırı olduğu, sorunlarının çözülebileceğini düşündüğü ve intihar edecek kadar cesaretli olmadığı gibi gerekçeleri sunmuşlardır. Bu soru, “Sizce intiharı aklımdan geçiren fakat intihar edemeyen insanlar için caydırıcı olan sebepler nelerdir?” sorusuyla karşılaştırıldığında, yanıtlar arasında belirgin bir tutarlılık olduğu görülmüştür. Bu katılımcıların, intiharı aklımdan geçiren fakat intihar edemeyen insanlar için caydırıcı olarak gördükleri sebeplerin, aynı zamanda kendilerini intihar eyleminden caydıran sebepler olarak ifade ettikleri söylenebilir. İntihar etmeye caydırıcı sebepler olarak, dini inancı, acısının dineceğine inanmayı, sevdiklerini, kendini ve yaşama bağlılığı gösteren 25 yaşında kadın bir katılımcı neden intiharı denemediğini benzer gerekçelerle açıklamıştır: *“Acılarımın son bulacağına inanmadığım için intiharı denemedim. Kendimi sevmem, hayata dair umutlarımın olması, dini inancım buna engel oldu.”*

4. DEĞERLENDİRME

Araştırma bulgularından hareketle, katılımcıların yaşam, ölüm ve intihar üzerine algılamalarının birbirlerinden oldukça farklılaştığı söylenebilir. Öncelikle yaşamın, sevgi, zorunluluk ve anlam arayışı gibi farklı algısal karşılıklarının olduğu ve hatta bu algısal karşılıkların da farklı kavramlar ve vurgularla ifade edildiği gözlenmiştir. Katılımcıların, mutluluğun içsel ve geçici bir durum olduğu hususunda benzer düşüncelere sahip olduğu, ancak onları mutlu eden durumların birbirlerinden farklı oldukları görülmüştür. Yine ölüm ve hastalık durumu, çoğu katılımcı için üzüntü sebepleri olmakla birlikte, yaşadıkları bireysel ve sosyal deneyimlerinin farklılaştığı noktalarda farklı sıkıntıların onları üzdüğü söylenebilir. Katılımcıların yaşamdan bezdikleri durumlar, genel anlamda sosyal çevrenin etkisi olmakla birlikte, bu etkilerin farklı boyutlarda ve niteliklerde olduğu gözlenmiştir. “Yaşam ve ölüm arasında nasıl bir hayatı hayal ediyorsunuz/umut ediyorsunuz? Kendinizi bir başka yerde görmek istiyor musunuz?” sorusu, yaş faktörü ile farklılaşmış ve daha yüksek yaş grubu, hayallerden ziyade kısa vadeli bir takım planlarının varlığından söz etmiştir. Ancak düşünülen hayaller de, planlar da olsa, katılımcıların hayatlarında tamamlanması gereken farklı deneyimleri içermektedir.

Ölüm konusunda, ölümün katılımcıların hayatında kapladığı yerin farklı yoğunluklarda olduğu gözlenmiştir. Hatta, katılımcıların çevrelerinde ölümlerin artmasının, her bir katılımcı için farklı algısal tepkilere yol açtığı söylenebilir. Bir yakını kaybedenlerden bazıları, ölüm düşüncesini unutmak isterken, kimileri ölümün varlığını daha kabul eder hale gelmiş ve diğerleri ise ölüm düşüncesini yaşamlarının bir parçası haline getirmiştir. Ölüm gibi bilinemez bir gerçeklik, en genelde biyolojik bir açıklama ile ifade edilmiş olsa da, yeni bir başlangıç, sonsuzluk, kaçınılmazlık, boşluk, bilinemezlik ve kurtuluş gibi farklı algılamaların karşılığı olmuştur. Katılımcılardan çoğu kendi ölümünü düşünmekten ürkmeyenken, bunu düşünmek istemeyenler olmuştur. Bir başkasının ölümü düşünüldüğünde ise, her bir katılımcı için benzer duygu üzüntüdür, ancak derin acı duygusu sadece bazı katılımcıların ifadesidir. Aldıkları ölüm haberlerinin genç ya da yaşlı oluşu, yakın ya da uzak oluşu, doğal ölüm ya da intihar

oluşu her bir katılımcının duygularını farklılaştırırken, “ölüm, sadece ölümdür.” diyen de olmuştur.

İntihar algısına gelindikte, katılımcıların ifadeleri bir sınıflamaya tabi tutulduğunda bile, olumlu ve olumsuz, olumsuz ve nötr ifadeler olmak üzere oldukça farklılaştığı görülmüştür. Olumlu ve olumsuz ifadelerin birlikte kullanıldığı görüşler, gerçek intihar ve sözde intihar ayrımı bağlamında değerlendirilmiş, cesaret-kaçış ve güçlülük-zayıflık gibi zıt kavramlar yanyana kullanılmıştır. Olumsuz ifadelerde bulunan katılımcılar, intiharın günah, mantıksızlık, zayıflık, bencillik ve insanın yaşama içgüdüüne aykırı olduğu şeklinde farklı algılamalar içindedir. Katılımcıların çoğu intiharı kendinden kaçmak olarak nitelemiş, ancak bu ifadeyi farklı sebeplerle açıklamıştır. Ben sevgisinin kaybolması, mücadele edebileceği halde kaçması, sorunlarla başedememesi, kendisiyle yüzleşememesi, umutlarının tükenmesi, bu yaşamda herşeyin bittiği ve yaşamın onu reddettiği düşüncesine sahip olması bu sebeplere örneklerdir.

İntiharın algısal farklılığının özellikle, intiharın nedenleri konusunda belirginleştiği söylenebilir. İntiharın sebeplerine yönelik toplumsal, felsefi ve bireysel algılamalar çoğu zaman içiçe geçse de, özellikle Sosyoloji, Felsefe ve Psikoloji bölümleri öğretim elemanlarının yanıtlarındaki vurgulamalarla ayrılmaktadır. Diğer katılımcıların yanıtlarında, aynı anda hem bireysel nitelikli hem de toplumsal nitelikli sorunlar birlikte verilmiştir. Bireysel nitelikli sebepler olarak, intihar eden bireyin acizliği, çaresizliği, başedememesi, zayıflığı, psikolojik rahatsızlığı ve yaşadığı sorunları yanlış algılamasından söz edilmiştir. Toplumsal sorunlar, maddi ve manevi olmak üzere iki boyutta değerlendirilmiştir. Maddi problemler olarak borç sıkıntısı, yoksulluk ve iflas gösterilirken, manevi problemlere, kendini ifade edememe, iftira, sosyal ilişkilerin kopması, boşanma, çocuğunu kaybetme, sevgilinin terki, karşılıksız aşk, ailesel çöküntü, hakaret ve toplum baskısı gibi örnekler verilmiştir.

İntihar algılamalarının farklılığını gösteren en ilginç göstergelerden biri, “Sizce intiharı tetikleyen en temel duygu nedir?” sorusunda, 30 katılımcının 15 farklı duyguyu, intiharı tetikleyici en temel duygu olarak göstermeleridir. Katılımcılar tarafından her birinin neden önemli ve yeterli olduğunun gerekçelendirildiği bu duygular, çaresizlik, umutsuzluk, anlamsızlık, aşk, düşkünlük, çözümsüzlük, zayıflık, küçük düşme, utanç, güçsüzlük, yalnızlık, mutsuzluk, korku, kızgınlık ve güvensizlik duygularıdır. İntihar

eğiliminde olan insanların genel olarak psikolojik bir rahatsızlık içinde olduğu düşünülmektedir. Ancak akıllı-deli ya da normal-anormal gibi ikilikler içinde değerlendirilmediği söylenebilir. Bunun yanısıra intihar kararının oldukça sağlıklı ve bilinçli bir anda verilebileceği düşüncesine rastlanmakla birlikte, kişiden kişiye bu durumun değişeceğini söyleyenler de olmuştur. İntihar, katılımcıların genelinde bir hak olarak nitelenmiş, ancak hak olduğunu söyleyenlerin çoğu farklı ahlaki görüşleri çerçevesinde intiharın yanlışlığını vurgulamıştır.

İntihardan caydırıcı olarak gösterilen sebepler de birbirlerinden oldukça farklılaşmaktadır. “İnanç”, “sorunlarının çözüleceğine duyulan umut”, “acılarının geçeceğine dair inanç”, “hayata bağlayan şeyler”, “sevdikleri”, “yaşamın kendisi”, “korku”, “çevresindekilerin zarar göreceği düşüncesi”, “ben sevgisi”, “geleceğe duyulan merak”, “cesaretsizlik” ve “yaşam içgüdüsünün baskın olması” gibi farklı etmenler intihara caydırıcı sebepler olarak gösterilmiştir. Eğitim düzeyi ve intihar arasında ilişkiler değerlendirildiğinde katılımcılar arasında önemli farklılaşmaların olduğu söylenebilir. Eğitim düzeyinin intihar eğilimini yönlendirdiğini söyleyenler, bu etkiden ziyade, daha önemli etkenlerin varlığından söz edenler ve aralarında önemli bir etkinin olmadığı, her türlü eğitim düzeyinde intiharlara rastlanabileceğini söyleyenler olmak üzere farklı düşüncülerle karşılaşmıştır. Son olarak, katılımcılardan intihar etmeyi düşünenler de düşünmeyenler de bireysel ve toplumsal deneyimleri sonucu çok farklı sebepleri belirterek açıklamalarda bulunmuşlardır.

SONUÇ

“İntihara gelince: İntiharı bir hastalık olarak niteleyen toplumbilimciler ve psikologlar, onu büyük bir günah sayan katolikler ve Müslümanlar kadar çok şaşırtıyor beni. Ahlaksal bir konu olmaması gibi, toplumsal ve psişik önlemler alınacak bir konu da değil bence, bazen kendi kendimize yarattığımız katı, sınırlayıcı, doğal olmayan zorunluluklara karşı, ürkütücü ama tümüyle doğal bir tepki. Ve bana göre değil. Belki de artık yeteri kadar iyimser değilim. Bir gün gelirse, şu ölümün intihardan çok daha sıkıcı ve kesinlikle de yersiz olacağına inanıyorum.”

Alvarez

Genel olarak pek çok toplumda, intihar vakalarının farklılaşan düzeylerde de olsa gizlendiği söylenebilir. Elbette böyle bir genellemeye her toplumda ulaşılamaz. Arkaik toplumların kurumsal nitelikli intiharları, ilk Hristiyanların gönüllü intiharları, Romalıların onur intiharları ya da harakiri ve sutte gibi ritüeller kayıtlara alınmadıysa eğer, bu toplumlar, intihar eyleminden korktukları ya da utandıkları için değil; olsa olsa kayıtların zaten tutulmuyor oluşundandır. İntihar vakalarının gizlendiği durumlarda, intiharın, intihar edenin yakınları için bir utanç kaynağı olarak görüldüğü söylenebilir. Bu utanç, sadece, intiharın günah olduğu algılayışından da kaynaklanmamaktadır. İntihara karar veren birey, insanların korktukları bilinmezliğe doğru giden bir karar vermiştir: ölüme. Ölümsüzlük arzusuyla kavru lan insanlık, hayatın kıyısında yaşayan bu insanları anlamakta güçlük çeker.

İntihar, yaşam ilkesinin -kültürlerin baş tacı ettikleri yaşam ilkesinin- yıkımıdır. Maurice Blanchot, “...ölüme, ya bizi kendimizden geçiren, alışkanlıklarımızdan eden ya da bizi dehşete düşüren, beklenmedik bir şey olarak yaklaşıyoruz.”²³⁸ diyor. Bu deyiş gibi, intiharı değil de yaşamayı tercih eden insanlar için intihar, alışılmadık bir şeydir. Yaşam içgüdüleri, bize yaşamamızı söylerken, nasıl olur da ölüm bir karar olarak kapıya dayanır. Bu anlamda intihar, anlaşılmazdır.

Zygmunt Bauman’a göre, hayatta kalma itkisi, toplumlar tarafından yönlendirilen bir itkidir ve aynı zamanda toplumsallığın kaynağıdır. Bauman, bu bağlamda ölüm ve kültür arasında ilginç bir bağ kurmaktadır: “İnsanlar ölümlü olduklarının farkında

²³⁸ Blanchot, Maurice, *Öteye Adım Yok Ötesi*, çev. Nami Başer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 20.

olmasalardı, büyük olasılıkla kültür de olmazdı; kültür insanların farkında oldukları şeyi unutturmaya yönelik incelikli, karşı-anımsatıcı teknik bir aygıttır."²³⁹ Bu kurguyu takiben denilebilir ki, intihar, insanlara unutmak istedikleri en önemli şeyi hatırlatır: ölümü.

"Toplumsal Anlam Dünyası ve İntiharın Toplumsal Algısı: Bursa Örneği" başlıklı bu çalışmada, insanlara ölümü hatırlatan intihar eylemlerinde, toplumların nasıl bir algılamaya içinde oldukları gösterilmeye çalışılmıştır. Gerçekten de intihar, kültürü kesintiye uğratan bir eylem midir? Toplumların hayatta kalma itkisini engelleyeceği düşüncesiyle intihar vakalarına tepkiyle mi yaklaşmıştır? Ne zaman ve hangi koşullarda hoşgörülebilir bir eylem olmuştur? Hangi koşullarda yasaklanmıştır? Tüm bu sorulara verilen yanıtlar, toplumların intihara yönelik algılarını ortaya koymuştur.

Arkaik toplumlara bakıldığında, intiharların kurumsal nitelikli olduğu görülmüştür. Yani yaşlılık, hastalık ve utanç durumlarında, intihar, topluluk tarafından öngörülmüştür. Arkaik toplumlarda intiharın kurumsal nitelikli algılanışının, kabilelerin bir aile topluluğu şeklinde örgütlenmesi ile ilgili olduğu gözlenmiştir. Arkaik insan, topluluğun izin verdiği yaşam sınırları içinde yaşamakta ve hatta kendini doğadaki herhangi bir nesneden farklı görmemektedir. Bu sebeple, arkaik toplumlarda intihar, bireyin tek başına alabileceği bir karar değildir.

Antik Yunan'da intiharların kurumsal nitelikli olmaktan ziyade bireysel nitelikli olduğu izlenmiştir. Hastalık ve yaşlılık gibi durumlarda gerçekleştirilen intiharlar, zorlamanın değilse de bir özendirme sonucudur. Antik Yunan'da intihara yönelik iki farklı algılamayla karşılaşmıştır. Bir yanda, intihar edenlerin cesetlerine çeşitli cezai uygulamalar yapıldığı, diğer yanda ise intihar etmek isteyenler için Senato'nun baldıran zehiri bulundurduğu bilgileri edinilmiştir. Bu durum, Antik Yunan'ın özerk örgütlenme yapısına ve farklı felsefe okullarının etkilerine bağlanabilir. İntihar, etik anlamda farklı felsefe okullarınca farklı şekillerde algılanmıştır. Pythagoras, Platon ve Aristoteles intiharı Tanrısal hediyenin ve sosyal sorumluluğun reddi düşüncesiyle hoşgörmezken; Kynikler, Kyreneliler, Epikürcüler ve Stoacılar intiharı, özgür bir seçim olarak görmüşlerdir. İntihar, her bir filozofun düşüncesinde anlamaya tabi tutulmuştur.

²³⁹ Bauman, Zygmunt, *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, çev. Nurgül Demirdöven, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 47.

Romalılarda intihar, Stoacı düşüncenin etkisiyle hoşgörülen, hatta özendirilen bir eylem haline gelmiştir. Buna sebep olarak, Roma İmparatorluğu'nun genişleyen sınırları içinde, yalnızlaşan bireylerin içinde bulunduğu durum gösterilebilir. İntihar, insanların kahramanlık ideallerini gerçekleştirebilecekleri bir erdemlilik örneği olarak görülmüştür. Romalıların felsefelerinde Platoncu etkinin zayıflaması, intihara yönelik olumsuz kanıları da ortadan kaldırmıştır. İntihar, ne Tanrısal yetkeye karşı geliş ne de sosyal sorumluluğun reddi olarak düşünülmüştür. İntihar, hukuk tarafından da kabul edilmiş; fakat intihar etme isteğindeki bu insanlardan rasyonel gerekçeler sunmaları beklenmiştir. Yasaklanan intiharlar varsa da bunlar, ekonomiye zarar verdiği gerekçesiyle, sadece köleler ve askerlerin konumu ile ilgilidir. Yunan felsefesinin izlerini sürdüren dönemin düşünürleri, intiharı anlamlandırmaya devam etmişlerdir. Cicero, vakti geldiğinde gerçekleşen bir ölümü telakki ederken, Seneca, iyi bir yaşam ve iyi bir ölümü öğütlemiştir.

Ortaçağ'a gelindiğinde intiharın, ilk Hristiyanlıkta ve kilisenin güçlendiği sonraki yüzyıllarda farklı algılamalarla değerlendirildiği izlenmiştir. İlk Hristiyanlıkta, intihar, ruhun bedenden arınışı anlamında şehitlik olarak nitelenmiştir. Şehitlik, Hristiyanlık inancına göre, bir günahkar olarak doğan bedenin kurtuluşu olarak düşünülmüştür. Ancak kilisenin Tanrıyla birey arasında bir aracı rolü üstlenmesi sonucu, intihar yasaklanmaya başlanmıştır. Buna göre, kilisenin belirlediği bir takım günahlardan arınma yolları vardır ve intihar etmek, kilisenin bu arınma yollarını gerçekleştirme görevinin hiçe sayılması demektir. Bu dönemde özellikle St. Augustinus ve Aquinalı Thomas'ın düşünceleri, kilisenin gücünü artırmaya yönelik olmuştur. İntihar, St. Augustinus'un düşünceleriyle günah ve Thomas'ın düşünceleriyle suç olarak algılanmaya başlanmış ve intihar, yasak olduğu gerekçesiyle yargılanmıştır.

Rönesans ve Aydınlanma ile birlikte intihar, savunulacak, reddedilecek ya da yargılanacak bir eylem olmaktan ziyade, dönemin düşünürlerince akıl yoluyla kavramsallaştırılmaya başlanmıştır. Donne, More, Hume, D'Alembert, Diderot, D'Holbach, Montesquieu ve Rousseau gibi pek çok düşünür, intihara getirilen yasakları sorgulamış, intiharın doğa, akıl ve Tanrı hukukuna aykırı olup olmadığını tartışmıştır. Sözlükler ve ansiklopediler çağı olan Rönesans'ta intihar, bir sözlük maddesi gibi incelenmiş, akılcı bir boyutta değerlendirilmesi yapılmış ve algılanmıştır.

Bilimsel perspektifle birlikte intihar, açıklanması gereken bir olgu olarak düşünülmüştür. Sosyal olguların da, bilimsel yöntemlerle açıklanabileceği düşüncesiyle, intihar, farklı değişkenlerle birlikte ele alınmış ve intihar, incelendiği çeşitli disiplinlerce bir problem olarak görülmüştür. İntiharın bilimsel perspektifte değerlendirilişiyle birlikte ahlaksal anlamda bir kopuş içine girdiği söylenebilir. İntihar, bir değişken olarak ele alındığında, bireyi ya da toplumu anlamak mümkün hale gelmiştir. Örneğin psikolojik yaklaşımda, Freud, Jung ve Adler gibi isimler, öncelikle bireyin içsel çatışmalarından bahsetmiş ve sonra bu türlü içsel çatışmaların bir sonucu olarak intihardan söz etmiştir. Durkheim ve ardılı sosyologlar ise, toplumun yabancılaşma ve yalnızlaşma gibi problemlerini değerlendirmek için, intiharı incelemiştir. Dolayısıyla, psikoloji ya da sosyoloji gibi bilimsel disiplinler için temel problem intihar değil, fakat bireyin ya da toplumun genel anlamda problemleridir. Bu bağlamda, intihar, sadece açıklanması gereken bir değişken rolünü üstlenmiştir.

20. yüzyılda bir yanda intihara yönelik bilimsel açıklamalar sürdürülürken, Schopenhauer, Nietzsche ve Camus gibi varoluşçu/nihilist düşünürler, intiharı, yeniden ahlaksal anlamıyla yorumlamaya başlamıştır. Tinsel anlamdaki akıl kavramının tartışılmaya başlandığı yüzyılda, özellikle bu üç düşünür, insanın bedeni ve arzularını felsefenin merkezine yerleştirmeye çabalamıştır. Akıl kavramının eleştirilmesi, gündelik yaşamın da eleştirisi anlamına gelmiş ve intihar düşüncesi, bu yaşamın bir kabullenışı olarak görülmüştür. Bir kaçış olarak algılanan intihara karşı, gereksiz arzulardan arınma, kendini gerçekleştirme ve absürde karşı durma gibi alternatif yaşama biçimleri önerilmiştir.

Arkaik toplumlardan 20. yüzyıla uzanan ve Batı izleğinde takip edilen toplumların intihar algılayışının, doğu kültürlerinde oldukça farklılaştığı gözlenmiştir. Uzakdoğu ve Hint felsefelerinde, dinin felsefeyle bütünleştiği mistik bir kavrayışla, intiharın bir ritüel olarak, toplumun geleneklerini yansıttığı görülmüştür. Uzakdoğu ve Hindistan'da, Hinduizm, Jainizm ve Budacılık gibi felsefi gelenekler, ruhsal inanışları doğrultusunda intiharı, ruhun bedenden kurtuluşu, bir kurban ritüeli ya da erdemlilik örneği olarak düşünmüşlerdir.

Uzun bir tarihsel süreçte, toplumsal anlam dünyalarını ve intiharın toplumsal algısını izleyen çalışmamızın teorik boyutu, 21. yüzyıla taşınmak istenmiş, bu sebeple,

derinlemesine mülakat tekniğinin kullanıldığı bir araştırma yapılmıştır. Araştırma, Bursa evreninde ve farklı toplum kesimlerinden oluşan 30 kişilik bir örnekleme, katılımcıların yaşam, ölüm ve intihar algılarını değerlendirmeyi hedefledi. Araştırma bulgularından hareketle, katılımcıların yaşam, ölüm ve intihar üzerine algılarının birbirlerinden oldukça farklılaştığı söylenebilir. Araştırmada, katılımcıların, yaşamı, sevgi, zorunluluk ve anlam arayışı gibi farklı algılamalarla karşıladığı ve ifade ettiği gözlenmiş, yaşam içinde karşılaştıkları mutluluk ve üzüntü türü hislerin, bireysel ve toplumsal deneyimlerine bağlı olarak farklılaştığı izlenmiştir. Ölümün bilinemez bir gerçeklik oluşu, katılımcıların ölüm hakkındaki düşüncelerini birbirinden oldukça farklılaştırmıştır. Örneğin, çevrelerindeki ölümlerin artması sonucu kimi katılımcılar, ölüm düşüncesini unutmak istediğini, kimileri ölümün daha kabul edilebilir bir gerçeklik olduğunu ve kimileri ise ölümü yaşamlarının bir parçası haline getirdiğini söylemişlerdir. İntihar, katılımcıların genelinde olumsuz bir algılamayla karşılaşmakla birlikte, katılımcıların intihar eylemi için gösterdikleri sebeplerin, tetikleyici duyguların, caydırıcı durumların ya da çözüm önerilerinin oldukça farklılaştığı gözlenmiştir. İntiharın algısal farklılığının özellikle, intiharın nedenleri konusunda belirginleştiği söylenebilir. İntiharın nedenlerine yönelik toplumsal, felsefi ve bireysel algılamalar çoğu zaman içiçe geçse de, özellikle Sosyoloji, Felsefe ve Psikoloji bölümleri öğretim elemanlarının ifadelerindeki vurgulamalarda ayrıldığı gözlenmiştir. Diğer katılımcıların yanıtlarında, aynı anda hem bireysel nitelikli hem de toplumsal nitelikli sorunlar birlikte verilmiştir. Son olarak, katılımcılardan intihara yakın bakanlar da uzak görenler de, bireysel ve toplumsal deneyimleri ve eğitimleri sonucu çok farklı sebepleri belirterek açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu da bize kültür farkı, eğitim farkı gibi farklı toplumsal belirleyicilerin intiharla ilgili farklı algılamalar oluşturduğunu göstermektedir.

KAYNAKLAR

Adler, Alfred, "Suicide", *Suicide*, ed. Jack Gibbs, Harper&Row Publishers, New York, 1968, ss. 146-150.

Alvarez, Alfredo, *İntihar: Kan Dökücü Tanrı*, çev. Zuhâl Çil Sarıkaya, Öteki Yayınevi, Dördüncü Basım, İstanbul, 2007.

Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, Kebikeç Yayınları, Ankara, 2005.

Arkun, Nezahat, *İntiharın Psikodinamikleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1978.

Aron, Raymond, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Çev. Korkmaz Alemdar, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1986.

Atayman, Veysel (çev.-der.), *Varolmanın Acısı: Schopenhauer Felsefesine Giriş*, Donkişot Güncel Yayınlar, İstanbul, 2006.

Bauman, Zygmunt, *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, çev. Nurgül Demirdöven, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.

Bearmen, Peter S., "The Social Structure of Suicide", *Sociological Forum*, Vol. 6, No. 3, Sep. 1991, pp. 501-524, <http://www.jstor.org>, 03.04.2008.

Blanchot, Maurice, *Öteye Adım Yok Ötesi*, çev. Nami Başer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.

Braudel, Fernand, *Uygarlıkların Grameri*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 2006.

Camus, Albert, *Başkaldıran İnsan*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 2004.

Camus, Albert, *Tersi ve Yüzü*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 2005.

Camus, Albert, *Sisifos Söyleni*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 9. Basım, İstanbul, 2006.

Cavan, Ruth Shonle, *Suicide*, Russell&Russell, New York, 1965.

Cevizci, Ahmet, *Ortaçağ Felsefesi Tarihi*, Asa Kitabevi, 3. Baskı, Bursa, 2001.

- Cevizci, Ahmet, *Onyedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, Asa Kitabevi, Bursa, 2001.
- Cevizci, Ahmet, “Augustinus”, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, 6. Baskı, İstanbul, 2005, ss. 168-170.
- Cevizci, Ahmet, “Hume, David”, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, 6. Baskı, İstanbul, 2005, ss. 855-857.
- Cevizci, Ahmet, “Seneka”, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, 6. Baskı, İstanbul, 2005, ss. 1481-1482.
- Cevizci, Ahmet, “Spinoza, Baruch”, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, 6. Baskı, İstanbul, 2005, ss. 1550-1553.
- Cicero, Marcus Tullius, *Ölüme Övgü*, çev. Cânâ Aksoy, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Cooney, William, “Epicurus”, *Macmillan Encyclopedia of Death and Dying*, ed. Robert Kastenbaum, Vol. 1, Macmillan Reference USA, New York, 2003, pp. 264-265.
- Cresswell, Peter, “Interpretations of Suicide”, *The British Journal of Sociology*, Vol. 23, No. 2, Jun. 1972, pp. 133-145, <http://www.jstor.org>, 03.03.2008.
- Crocker, Lester G., “The Discussion of Suicide in the Eighteenth Century”, *Journal of the History of Ideas*, Vol. 13, No. 1, Jan. 1952, pp. 47-72, <http://www.jstor.org>, 05.04.2007.
- Daldeniz, Elif , “Zerdüş: Tiksinti Duymayan İnsan”, *Cogito: Nietzsche: Kayıp Bir Kıtâ*, Yapı Kredi Yayınları, Üç Aylık Düşünce Dergisi, Sayı: 25, Kış 2001, ss. 251-260.
- Datta, V. N., *Sati: A Historical, Social and Philosophical Enquiry into the Hindu Rite of Widow Burning*, Manohar Publications, New Delhi, 1990.
- Daube, David, “The Linguistics of Suicide”, *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 1, No. 4., (Summer, 1972), pp. 387-437, <http://www.jstor.org>, 03.03.2008.
- Deleuze, Gilles, *Spinoza: Pratik Felsefe*, çev. Ulus Baker, Norgunk Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Donne, John, *Biathanatos*, The Facsimile Text Society, New York, 1930.
- Douglas, Jack D., *The Social Meanings of Suicide*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1967.

Dublin, Louis I., *Suicide: A Sociological and Statistical Study*, The Ronald Press Company, New York, 1963.

Durkheim, Emile, *İntihar: Toplumbilimsel İnceleme*, çev. Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, İstanbul, 2002.

Eliade, Mircea, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi: Taş Devrinden Eleusis Mysteria'larına*, çev. Ali Berktaş, Kabalcı Yayınevi, Cilt 1, İkinci Basım, İstanbul, 2007.

Ellgen, Jonathan P., *The Changing Significance of Seppuku in Tokugawa Japan*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), California State University, California, 2007, <http://www.jstor.org>, 11.03.2008.

Epikuros, "Menaikos'a Mektup", çev. Sinan Özbek, *Felsefelogos*, Yıl: 3, Sayı: 12, Ekim 2000, Bulut Yayınevi, İstanbul, ss. 63-66.

Eskin, Mehmet, *İntihar: Açıklama, Değerlendirme, Tedavi, Önleme, Çizgi Tıp Yayınevi*, Ankara, 2003.

Fisch, Joerg, *Burning Woman: A Global History of Widow Sacrifice from Ancient Times to the Present*, Seagull Books, New Delhi, 2006.

Freud, Sigmund, *Metapsikoloji: Haz İlkesinin Ötesinde Ego ve İd ve Diğer Çalışmaları*, çev. Emre Kapkın, Ayşen Tekşen Kapkın, Payel Yayınevi, İstanbul, 2002.

Garrison, Elise P., "Attitudes toward Suicide in Ancient Greece", *Transactions of the American Philological Association (1974-)*, Vol. 121, 1991, pp. 1-34, <http://www.jstor.org>, 09.11.2007.

Gaur, Meena, *Sati and Social Reforms in India*, Publication Scheme, Jaipur, 1989.

Geçtan, Engin, *Psikanaliz ve Sonrası*, Metis Yayınları, Onuncu Basım, İstanbul, 2004.

Gibbs, Jack P., "Status Integration and Suicide: Occupational, Marital, or Both?", *Social Forces*, Vol. 78, No. 3, Mar. 2000, pp. 949-970, <http://www.jstor.org>, 03.04.2008.

Gibbs, Jack P. - Martin, Walter T., "A Theory of Status Integration and Its Relationship to Suicide", *American Sociological Review*, Vol. 23, No. 2, Apr. 1958, pp. 140-147, <http://www.jstor.org>, 03.04.2008.

Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, 16. Basım, İstanbul, 2005.

Güleç, Cengiz, “İntihar Üzerine Düşünceler”, *Sombahar Yayıncılık*, Yıl: 3, Sayı: 13, Eylül-Ekim 1992, ss. 13-16.

Güler, Zuhâl, Türkiye’de Son On Yılda İstatistiklere Yansıyan İntiharların Sosyolojik Açısından Değerlendirilmesi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 1993.

Gündoğan, Ali Osman, *Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi*, Birey Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 1997.

Holden, Lynn, “Suicide”, *Encyclopedia of Taboos*, ABC-Clio, Oxford, 2000, pp. 240-242.

Hilâv, Selâhattin, “Schopenhauer’in Felsefesi”, Schopenhauer, *Aşkın Metafiziği*, Sosyal Yayınlar, Sekizinci Baskı, İstanbul, 2002, ss. 71-94.

Hooff, Anton J. L. Van, *From Autothanasia to Suicide: Self-killing in Classical Antiquity*, Routledge, London and Newyork, 1990.

Hume, David, *Essays On Suicide and The Immortality of The Soul*, Thoemmes Press, England, 1992.

Hünler, Solmaz Zelyut, *Spinoza*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2003.

Ivic, Sanja, “Spinoza and Kant on Suicide”, *Miscellaneous*, No. 4, Vol. 1, 2007, pp. 132-144.

İnceoğlu, Sibel, *Ölme Hakkı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.

Jamison, Kay Redfield, *Erken Çöken Karanlık: İntiharı Anlamak*, çev. Emine Bademci, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.

Jones, W. T., *Ortaçağ Düşüncesi: Batı Felsefesi Tarihi*, çev. Hakkı Hünler, İkinci cilt, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Kant, Immanuel, *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. İoanna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu, Üçüncü Baskı, Ankara, 2002.

Kılıçbay, Mehmet Ali, “Sunuş”, Michel Foucault, *Akıl ve Akıl Bozukluğu: Klasik Çağda Deliliğin Tarihi*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 2000, ss. 7-15.

Knott, Kim, *Hinduizmin ABC’si*, çev. Medet Yolal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000.

Lévy-Bruhl, Lucien, *İlkel İnsanda Ruh Anlayışı*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, y.y., 2006.

Lévy-Bruhl, Lucien, *İlkel Toplumlarda Mistik Deneyim ve Simgeler*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2006.

Manson, Edward, "Suicide as a Crime", *Journal of the Society of Comparative Legislation*, New. Ser., Vol. 1, No. 2, Jul. 1899, pp. 311-319, <http://www.jstor.org>. 24.10.2007.

Maris, Ronald W., "Suicide", *Encyclopedia of Sociology*, ed. Edgar F. Borgatta, vol. 5, Macmillan Reference USA, Second Edition, New York, 2000, pp. 3077-3087.

Marra, Realino – Orru, Marco, "Social Images of Suicide", *The British Journal of Sociology*, Vol. 42, No. 2, Jun. 1991, pp. 273-288, <http://www.jstor.org>, 30.10.2007.

Martin, Walter T., "Theories of Variation in the Suicide Rate", *Suicide*, ed. Jack Gibbs, Harper&Row Publishers, New York, 1968, pp. 74-96.

Meslin, Michel, "Hristiyanlık. Kurtuluş, ahret ve azizler", *Théma Larousse: Tematik Ansiklopedi*, yay. müd. Hakkı Devrim, cilt: 1, Milliyet, y.y., 1993-1994, ss. 498-499.

Meslin, Michel, "Hristiyanlık. Temel İnançlar", *Théma Larousse: Tematik Ansiklopedi*, yay. müd. Hakkı Devrim, cilt: 1, Milliyet, y.y., 1993-1994, ss. 496-497.

Miller, Jon Arnold, Spinoza and the Stoics, University of Toronto Graduate Department of Philosophys, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Toronto, 2002.

Minois, Georges, *History of Suicide: Voluntary Death in Western Culture*, Translated by. Lydia G. Cochrane, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1999.

Montaigne, *Denemeler*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, XIV. Baskı, İstanbul, 2007.

More, Thomas, *Utopia*, çev. Vedat Günyol, Sabahattin Eyüboğlu, Mina Urgan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Basım, İstanbul, 2000.

Murray, Alexander, *Suicide in the Middle Ages*, Volume I, First Published, Oxford University Press, Oxford -Newyork, 1998.

Nebil, Ahmet-Süleyman, Memduh-Tevfik, Baha, *Nietzsche: Hayatı ve Felsefesi*, sad. ve yay. haz. Ali Utku-M. Abdullah Arslan, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2002.

Neeley, G. Steven, *The Constitutional Right to Suicide: A Legal and Philosophical Examination*, Peter Lang Publishing, New York, 1996.

Nietzsche, Friedrich, *Tan Kızıllığı*, çev. Hüseyin Salihoğlu-Ümit Özdağ, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 2001.

Nietzsche, Friedrich, *Putların Batışı: Ya Da Çekiçle Nasıl Felsefe Yapılır*, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005.

Nietzsche, Friedrich, *Böyle Söyledi Zerdüşt: Herkes İçin ve Hiç Kimse İçin Bir Kitap*, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2006.

Noon, Georgia, "On Suicide", *Journal of the History of Ideas*, Vol. 39, No. 3, Jul. - Sep. 1978, pp. 371-386, <http://www.jstor.org>. 07.11.2007.

Özen, İrfan, *İntihar*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Platon, *Phadion*, çev. Hamdi Ragıp Atademir-Kemal Yetkin, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2001.

Platon, *Yasalar*, çev. Candan Şentuna-Saffet Babür, Kabalcı Yayınevi, Üçüncü Basım, İstanbul, 2007.

Pope, Whitney, "Concepts and Explanatory Structure in Durkheim's Theory of Suicide", *The British Journal of Sociology*, Vol. 26, No. 4, Dec. 1975, pp.417-434, <http://www.jstor.org>, 03.03.2008.

Porterfield, Austin L., "The Problem Of Suicide", *Suicide*, ed. Jack P. Gibbs, Harper&Row Publishers, New York, 1968, pp. 31-57.

Roberts, Donald Ramsay, "The Death Wish of John Donne", *PMLA*, Vol. 62, No. 4, Dec. 1947, pp. 958-976, <http://www.jstor.org>, 04.03.2008.

Ruben, Walter, *Eski Metinlere Göre Budizm*, Çev. Lütfü Bozkurt, Okyanus Yayıncılık, 4. Basım, İstanbul, 2004.

Rushing, William A., "Individual Behavior and Suicide", *Suicide*, ed. Jack P. Gibbs, Harper&Row Publishers, New York, 1968, pp. 96-121.

Sans, Edouard, *Schopenhauer*, çev. Işık Ergüden, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.

Schopenhauer, Arthur, *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, çev. Levent Özşar, Biblos Kitabevi, İstanbul, 2005.

Schopenhauer, Arthur, *Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar*, çev. Mustafa Tüzel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, III. Baskı, İstanbul, 2006.

Schultz, Duane P. – Schultz, Sydney Ellen, *Modern Psikoloji Tarihi*, çev. Yasemin Aslay, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2007.

Scruton, Roger, *Spinoza*, çev. Hakan Gür, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007.

Seidler, Michael J., “Kant and the Stoics on Suicide”, *Journal of the History of Ideas*, Vol. 44, No. 3, Jul. – Sep. 1983, pp. 429-453, <http://www.jstor.org>, 04.03.2008.

Seneca, *Ahlâki Mektuplar*, çev. Türkân Uzel, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

Spinoza, Benedictus (Baruch), *Geometrik Düzene Göre Kanıtlanmış ve Beş Bölüme Ayrılmış Olan: Etika*, çev. Hilmi Ziya Ülken, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004.

Stack, Steven, “Suicide: A Comparative Analysis”, *Social Forces*, Vol. 57, No. 2, Dec. 1978, pp. 644-653, <http://www.jstor.org>, 03.04.2008.

Stein, Dorothy K., “Women to Burn: Sutte as a Normative Institution”, *Signs*, Vol. 4, No. 2, Winter 1978, pp. 253-268, <http://www.jstor.org>, 11.03.2008.

Steinmetz, S.R., “Suicide Among Primitive Peoples”, *American Anthropologist*, Vol. 7, No. 1, Jan. 1894, pp. 53-60, <http://www.jstor.org>, 25.10.2007.

Swingewood, Alan, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, Çev. Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1998.

Şahin, Nuran, “Beyaz Lekythos’lar Işığında ve Ölüm İkonografisi ve Ölü Kültü”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Arkeoloji Dergisi IV*, ed. H. Malay, İzmir, 1996, ss. 143-167.

Teber, Serol, *Melankoli: normal bir anomali*, Say Yayınları, İstanbul, 1997.

Travis, Robert, “Halbwachs and Durkheim: A Test of Two Theories of Suicide”, *The British Journal of Sociology*, Vol. 41, No. 2, Jun. 1990, pp. 225-243, <http://www.jstor.org>, 03.04.2008.

Ulaş, Sarp Erk, “Camus, Albert”, *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2002, ss. 272-276.

Ulaş, Sarp Erk, “Çin Felsefesi”, *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2002, ss. 318-319.

Ulaş, Sarp Erk, “Hint Felsefesi”, *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2002, ss. 675-677.

Ulaş, Sarp Erk, “Japon Felsefesi”, *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2002, ss. 784-785.

Ulaş, Sarp Erk, “Nietzsche, Friedrich”, *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2002, ss. 1036-1043.

Ulaş, Sarp Erk, “yoksayıcılık(nihilizm)”, *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2002, ss. 1605-1613.

Ulaş, Sarp Erk, “Zen Buddhacılığı”, *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2002, ss. 1633-1634.

Urgan, Mine, “Thomas More’un Yaşamı ve Utopia’nın İncelemesi”, Thomas More, *Utopia*, çev. Vedat Günyol, Sabahattin Eyüpoğlu, Mina Urgan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Basım, İstanbul, 2000, ss. 7-84.

Ünver, Gaye, The Meaning and Morality of Suicide, The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2003.

Volant, Eric, *İntiharlar Sözlüğü*, çev. Turhan Ilgaz, Birinci Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Young, Katherine K., “Death: II. Eastern Thought”, *Encyclopedia of Bioethics*, ed. Stephen G. Post, Macmillan Reference USA, 3rd Edition, New York, 2004, pp. 561-570.

<http://en.wikipedia.org/wiki/Donatist>, 05.01.2008.

<http://en.wikipedia.org/wiki/Jigai>, 11.03.2008.

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Seppuku>, 11.03.2008.

<http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Einto>, 11.03.2008.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı : Almanya/Dacchau 07.01.1982

Öğr.Gördüğü Kurumlar : **Başlama Yılı** **Bitirme Yılı** **Kurum Adı**

Lise : 1995 1999 Bursa Erkek Lisesi

Lisans : 2000 2004 İstanbul Üniversitesi

Yüksek Lisans : 2005 2008 Uludağ Üniversitesi

Doktora : - - -

Medeni Durum : Bekar

Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi: İngilizce-İyi Fransızca-Az

Çalıştığı Kurum (lar) : **Başlama ve Ayrılma Tarihleri** **Çalışılan Kurumun Adı**

1. 2006 2008 Uludağ Üniversitesi

Yurtdışı Görevleri : -

Kullandığı Burslar : -

Aldığı Ödüller : -

Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Topluluklar : -

Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri : -

Yurt İçi ve Yurt Dışında katıldığı Projeler : -

Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar: -

Yayımlanan Çalışmalar -

:

Diğer : -

Neslihan ŞEN